

PREMI DE RECERCA EN
MEMÒRIA DEMOCRÀTICA

#02
2016

Els vallesans als camps nazis

Núria Sala i Ventura

Aquesta publicació recull el treball guanyador de la segona edició del Premi de Recerca en Memòria Democràtica del Memorial Democràtic, que es va convocar l'any 2015 i es va concedir el mes de maig de 2016

Barcelona, desembre de 2017

© del text, l'autora

© de les imatges, els arxius i les col·leccions particulars

© de l'edició, Generalitat de Catalunya. Departament d'Afers i Relacions Institucionals i Exteriors i Transparència

Memorial Democràtic

Peu de la Creu, 4

08001 Barcelona

Tel. 93 624 73 51

memorialdemocratic@gencat.cat

Coordinació: Gemma Simon. Memorial Democràtic

Correcció: Carlos Vilchez Ribera

Disseny i maquetació: Dídac Ramírez. Memorial Democràtic

Dibuix de la portada: Dibuix de Josep Cabrero i Arnal, deportat català. La humanitat, núm. 24, 23 de setembre de 1945.

Resum.....	6
1. Introducció.....	8
Objectius.....	10
Hipòtesis.....	10
Metodologia.....	11
Definició de deportat.....	12
Definició de l'àmbit territorial de l'estudi.....	13
Aspectes formals.....	13
2. Context històric.....	14
Guerra Civil espanyola a Catalunya.....	14
L'exili.....	15
La Segona Guerra Mundial.....	16
3 La deportació: itineraris i vies d'accés als camps.....	19
Deportats entre 1940-1942.....	20
Deportats entre 1942-1945.....	21
4. Recuperació de la memòria històrica.....	23
Montserrat Roig.....	23
Amical de Mauthausen.....	24
5. Els vallesans.....	25
Caldes de Montbui.....	26
Josep Maria Catafau i Rabadà.....	27
Joan Deu i Casanovas.....	30
Josep Ferrer i Espelt.....	30
Alexandre Folch i Gómez.....	31
Pasqual Gimeno i Cervera.....	32
Josep Jané i Cervera.....	32
Ricard López i López.....	32
Isidre Malla i Carreras.....	32
Josep Manuel i Blaví.....	33
Armand Pueyo i Jornet.....	33
Marcel Ramos i Comas.....	36
Artur Triquell i Font.....	36
Canovelles.....	37
Àngel Brunet i López.....	37
Martí Corominas i Bernadas.....	38
Castellterçol.....	38
Josep Franch i Clapers.....	39
Josep Sors i Canet.....	40

Granera.....	40
Enric Comellas i Tàpias.....	40
Granollers.....	42
Francesc Abelló i Gràcia.....	44
Pere Giner i Castany.....	64
Miquel Jané i Bauras.....	64
Artur Masjuan i Reverter.....	64
Francesc Mompert i León.....	67
Josep Pont i Antigas.....	68
La Garriga.....	73
Felip Codina i Codina.....	74
Obduli Garcia i Navarro.....	83
La Llagosta.....	84
Ramon Sariol i Castellà.....	84
La Roca del Vallès.....	85
Màrius Gallemí i Bartrés.....	85
Mollet del Vallès.....	86
Vicenç Bachs i Vilà.....	87
Pere Cuyàs i Niubó.....	89
Antoni López i Tarragona.....	89
Joan Molins i Maynou.....	90
Joan Tura i Ros.....	92
Montornès del Vallès.....	93
Marià Clivillers i Joan.....	94
Joan Clivillers i Joan.....	94
Josep Viñallonga i Planas.....	95
Montseny.....	96
Pere Expósito i Masnou.....	96
Parets del Vallès.....	96
Teodor Fau i Fusalba.....	97
Projecte Forns i Ninou.....	98
Pere Xicota i Álvarez.....	99
Sant Celoni.....	100
Josep Dalmau i Rovelló.....	100
Josep Pahisa i Bruguera.....	101
Josep Rosés i Badia.....	102
Joan Serra i Monrabà.....	102
Martí Soler i Berlet.....	103
Sant Esteve de Palautordera.....	104
Joan Clos i Pujades.....	104

Sant Feliu de Codines.....	108
Joan Grau i Ferràs.....	108
Manuel Sans i Tartera.....	108
Antoni Jané i Jané.....	108
Vallgorguina.....	110
Jaume Illa i Pujades.....	110
6. Anàlisi de les dades sobre els deportats.....	112
Gènere.....	112
Origen.....	112
Lloc de naixement.....	113
Els camps.....	114
Supervivents / alliberats als camps.....	114
Temps d'estada als camps.....	114
Mauthausen.....	116
Gusen.....	116
Hartheim.....	117
Buchenwald.....	117
Dachau.....	118
7. Conclusions.....	119
Sobre els deportats.....	119
Sobre la memòria històrica.....	120
Sobre la recerca en fonts orals.....	121
Sobre les hipòtesis de treball.....	121
8. Avaluació personal.....	123
9. Fonts d'informació / bibliografia.....	125
Fonts personals/orals.....	125
Familiars.....	125
Col·laboradors.....	125
Arxius consultats.....	126
Altres.....	126
Bibliografia i altres fonts consultades.....	127
Bibliografia.....	127
Articles consultats a Internet.....	128
Altres llocs consultats en línia.....	129
10. Difusió.....	130
Altres mitjans/formats.....	135

RESUM

Aquest és un treball de recerca iniciat a 3r d'ESO, que vaig presentar el mes d'octubre de 2015, a 2n de Batxillerat, en llengua francesa, perquè actualment estic cursant el BatxiBac (doble titulació batxiller - baccalauréat) a l'Institut La Vall del Tenes, a Santa Eulàlia de Ronçana, sota la tutoria de Francesc Martí.

El treball pretén conèixer quines van ser les persones deportades als camps de concentració nazis del Vallès Oriental pel règim del Tercer Reich i quins van ser els seus itineraris fins arribar als camps; per tal de donar a conèixer uns fets poc coneguts de la història recent de la nostra comarca. Però, per sobre de tot, pretén centrar-se en les seves vides –més que no pas en les tortures que els van portar a la mort- amb la voluntat de rendir-los homenatge i deixar en evidència el nul fonament d'una barbàrie que va capgirar milions de vides.

Per això he dut a terme accions com:

- 1r. Recollir documentació existent, en llibres (Montserrat Roig), arxius (Amical Mauthausen), i monografies locals, amb treballs específics sobre el tema. He volgut aprofitar –i donar a conèixer- els treballs ja existents, i centrar-me especialment en aconseguir informació nova de les persones que romanien desconegudes. Això m'ha obligat a mobilitzar-me per obtenir informació d'historiadors (Joan Calvo, Joan Garriga, Rosa Toran, Montse Garriga), Arxivers (Arxiu Comarcal, Arxiu municipal de Granollers, Arxiu de La Garriga, Arxiu de La Llagosta, Arxiu de Cardedeu, Arxiu de Caldes de Montbui), Visites d'exposicions, presentacions de llibres, etc.
  - 2n. Localitzar i entrevistar familiars de persones deportades. (Donada la impossibilitat de parlar directament amb els deportats, morts o bé als camps, o bé per la seva edat avançada). Aquesta és una de les parts més complexes del treball, per la dificultat contactar-hi. Tot i així, he pogut contactar amb familiars diversos (Ventureta Ballús, Josep Estrada i Roger Berbel, Katy Colonge i Alfred Codina, Dolors Pont, Teresa Arboix, Pere Pi i Cabanes)
  - 3r. Elaborar i redactar el treball, començant per realitzar una visió global del context històric (Guerra Civil, Exili i Segona Guerra Mundial); seguint per la valoració de les teories historiogràfiques sobre la deportació, per validar-les amb les dades obtingudes de les experiències personals analitzades. I finalment, un tractament estadístic del conjunt de dades, per obtenir les conclusions finals. (Val a dir que el treball original ha estat redactat en francès).
  - 4t. Difondre la informació obtinguda mitjançant la realització del treball, amb l'objectiu d'honorar la memòria de les persones deportades, així com la dels seus familiars. Un cop lliurada la memòria, he pogut realitzar accions de difusió dels fets, com ara xerrades i exposicions. En aquest document incloc un apartat específic amb alguns dels impactes a la premsa comarcal.
- Tot i amb això, el treball encara és viu, ja que només la difusió del mateix ha fet que sorgissin noves informacions que m'han possibilitat ampliar-lo i m'obliguen a continuar investigant.

Així, l'estudi de les dades obtingudes, hem determinat els diversos itineraris desenvolupats fins als camps de les persones deportades, els seus interessos polítics i els seus oficis, que van jugar un paper clau en la seva estada als camps. Principalment, i tal i com es correspon amb la majoria de republicans catalans i espanyols, els vallesans van anar a parar al camp de concentració de Mauthausen i van morir al camp d'extermini de Gusen, en la major part en una edat menor a la quarantena.

Per altra banda, la recerca m'ha permès aportar noves dades sobre la matèria, tant pel que fa en l'àmbit personal, com en l'àmbit comarcal. He pogut ampliar la llista de vallesans deportats:

- A Granollers, amb la inclusió de Francesc Abelló i Gràcia.
- A Caldes de Montbui, amb la inclusió de Josep Jané i Cervera.
- A Mollet del Vallès, amb la inclusió d'Antoni López i Tarragona.
- A la Garriga, amb la inclusió d'Obduli Garcia i Navarro.
- A La Roca del Vallès, amb la inclusió de Màrius Gallemí i Bartrés.
- A Castellterçol, amb la inclusió de Josep Franch-Clapers.
- A Sant Feliu de Codines, amb la inclusió d'Antoni Jané i Jané.

De la mateixa manera, he tingut la possibilitat de fer saber quin havia estat el destí d'alguna persona deportada als seus familiars que no tenien coneixement de què havia passat amb aquella persona. Segurament, aquest ha estat un dels aspectes més gratificants del treball.

Pel que fa a la metodologia, vaig començar fent un treball previ de lectura de documents –tant en suport paper com per internet-, que em va permetre contactar després amb els arxivers i historiadors i conèixer en detall

experiències anteriors de treballs sobre la memòria. He intentat respectar aquests treballs, citant-los en tot moment en la mesura del possible.

Quan a la recerca de documentació, m'he ajudat en gran part de diversos arxius digitals (de premsa o documentació digitalitzada en arxius estrangers), a més de visitar in situ diversos arxius locals.

Cal explicar que vaig partir d'un bloc inicial a internet, que em va servir perquè diversos familiars contactessin amb mi i pogués millorar la informació de persones concretes.

Finalment, m'agradaria recalcar que aquest és un treball en procés, de manera que podem trobar encara aspectes pendents, com la identificació de familiars de deportats, que no hem pogut localitzar; l'accés a més documentació de caràcter privat (documentació de l'AHN, amb un cost important), la difusió del treball per altres poblacions i, a nivell personal, la visita d'un camp de concentració.

La versió del treball que es presenta a continuació és una traducció del TR lliurat en francès l'octubre passat, que contempla algunes modificacions de caire tipogràfic i ortogràfic, augment ampliació de les referències i ampliació amb informacions obtingudes després de la data de lliurament del treball (marcat amb un color diferent, per diferenciar-la de la versió inicial). També s'hi inclou un apartat de Notes, amb noves línies de recerca, o elements dubtosos.

1. INTRODUCCIÓ

« Un món d'espectres es movia sota els ulls closos, enmig d'un silenci més punyent que els udols de terror d'una estona abans. »

Joaquim Amat-Piniella, K.L. Reich

La història contemporània ens ha deixat nombrosos moments brillants, però també h patit episodis molt obscurs. Potser el més representatiu és la Segona Guerra Mundial i l'extermini massiu de jueus als camps de concentració. Ara bé, els jueus no van ser l'únic col·lectiu que va patir les conseqüències de l'horror nazi. Persones més properes a nosaltres -catalans, vallesans, granollerins- van veure com els seus camins van creuar-se amb la barbàrie.

Amb l'inici de la Guerra Civil, el progrés democràtic construït a Catalunya durant la República va esfondrar-se de cop i volta, amb la població civil com a víctima directa. Com a conseqüència, moltes de les persones que havien tingut implicacions polítiques en el període anterior, van veure l'exili a França com a única sortida, de manera que amb el temps, serien deportats als camps de concentració.

Aquest treball pretén explicar aquests esdeveniments, que romanen en l'anonimat, centrant-se en aquelles persones que vivien en la nostra comarca en aquell moment. Fins ara, no hi havia cap treball sobre els deportats de Granollers –la meva ciutat i capital del Vallès- ni la majoria de les localitats de la comarques. Si bé hi havia diversos treballs que en alguns casos ⁽¹⁾⁽²⁾⁽³⁾⁽⁴⁾⁽⁵⁾⁽⁶⁾, eren més aviat espontanis i no analitzaven globalment la situació dels deportats.

Ahora, la recerca pretén anar més enllà d'explicar els fets dolorosos que els deportats van viure dins els camps – per una banda, per la manca d'informació que tenim dels deportats un cop entren als camps; i per l'altra perquè són esdeveniments ja molt divulgats-. Per evitar caure

1. GARRIGA I ANDREU, Joan, coordinador. *Història i memòria al Vallès Oriental*. Edicions El 9 Nou. 2010 (HMVO)

2. BARCELÓ, Marta; CANYAMERES, Montserrat, DÉMARET, Jean Marie; RICART, Mònica; VELA, Aurora; VILLANUEVA i Joan. *Caldes de Montbui 1936-1939. Entre la il·lusió i el dol*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 2008 (CM).

3. FORTUNY CAPDEVILA, Laia. *Les víctimes de la Guerra Civil a Mollet del Vallès*. Premi Argó 2010. UAB, 2011 (LF/VGCM)

4. GONZALEZ I VILALTA, Arnau. *Montornès del Vallès (1931-1945). De la il·lusió democràtica al primer franquisme*. Ajuntament de Montornès del Vallès. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007 (AGV/MV)

5. SUÁREZ I GONZÁLEZ, Maria Àngels. *La Llagosta durant la Guerra Civil*. Revista Notes Volum 26. 2011. (MASG/LI)

6. GARRIGA I PAITUVÍ, Montserrat. *Ponts trencats. Dissert testimonis d'exili i emigració*. Editorial Gent i Terra. 2014 (MG/PT)

en el sentimentalisme, o en dramatitzar els fets, hem pretès explicar, des del màxim rigor i sinceritat possible, les seves vivències personals i ens els moments viscuts amb els seus familiars i pròxims, enlloc de les seves experiències dins els camps de concentració. Així doncs, hem cregut que la millor manera d'homenatjar-los no era parlant de com van morir, sinó com de van viure. Ja que cal recordar que tots ells eren persones absolutament ordinàries, involucrades en el seu entorn, amb il·lusions i projectes personals, amb famílies més o menys estables; persones que, de cop i volta, veuen com el seu món es capgira sobtadament i les circumstàncies que els envolten decideixen per ells. La guerra arriba i tot canvia.

Aleshores, em vaig proposar arribar a posar cara a tots els deportats, fins al moment identificats tan sols per un número, -a excepció del record que cada família en conserva- i donar veu a totes aquelles persones que no van tenir l'opció d'alçar-la, a causa d'un autoritarisme que s'oposava a qualsevol forma de diàleg. Van acabar perduts enmig d'un conflicte tan gran que supera qualsevol intent d'identificar les persones, amagades enmig d'aquest mar de xifres: 6 milions de jueus, d'un total de 45 milions de morts a la Segona Guerra Mundial, 8.000 republicans espanyols a Mauthausen... I el dolor acumulat per cada persona, que no pot reflectir en una operació matemàtica.

Al capdavall, amb el treball també he volgut retre homenatge a totes les mares, esposes i filles que van sobreviure al patiment, havent de tirar endavant amb l'etiqueta de "rojas" i conseqüències que aquest fet implicava. Tot i les adversitats, han conservat la memòria dels seus familiars i l'han transmesa a les generacions futures, gràcies les quals avui tenim un testimoni dels esdeveniments. És impossible d'imaginar el tresor que significa per a un familiar aquest darrer relat, o aquesta darrera carta, conservades després de setanta anys.

També he pretès deixar en evidència els governs -amb el Govern espanyol al capdavant- que, amb la seva passivitat vam convertir-se en còmplices directes de l'assassinat de milers de republicans en mans dels nazis. La indignació dels familiars pel tracte rebut parla per ella mateixa. La voluntat d'amagar els fets i de no desenterrar-los ni tan sols després del retorn de la democràcia, sense exigir en cap moment cap tipus de responsabilitat penal als promotors, ni demanar disculpes pels errors comesos en el passat, és un dels fets més incomprensibles que hi ha presents a l'actualitat.

No obstant això, cal agrair l'esforç de tantes persones que lluiten contra l'oblit. En un primer moment, d'aquells qui van lluitar contra la repressió de l'exili, des de la clandestinitat i l'anonimat, vetllant per a conservar les proves d'un tal genocidi. I més tard, l'esforç de moltes persones, com Amical Mauthausen o Montserrat Roig, autora de l'assaig *Els catalans als camps nazis*⁽⁷⁾, historiadors, periodistes, etc. que continuen lluitant a contra rellotge per donar veu a testimonis de fets i experiències personals que el temps, implacable, va ofegant.

Per combatre la "desmemòria" i l'oblit, res millor que l'educació, tot conscienciant la societat de la importància de recordar fets succeïts no fa tant de temps, amb l'objectiu d'evitar que es tornin a produir.

Així doncs, intento narrar aquests esdeveniments. En un primer apartat paràgraf, un breu context històric que emmarca aquests anys: La Guerra Civil Espanyola a Catalunya, l'exili i la Segona Guerra Mundial, per exposar, en una segona secció, les diverses rutes que la historiografia defineix com a vies d'accés als camps, és a dir, el per què i el com van arribar fins allà. Aquest apartat és un recull

7. ROIG, Montserrat. *Els catalans als camps nazis*. Edicions 62. Vuitena edició. Barcelona, 1995 (MR/CCN)

documental realitzat a partir de la lectura de diversos llibres i monografies locals sobre la matèria, i entrevistes a historiadors que han estudiat el període en qüestió. L'objectiu no és en cap cas explicar en detall ni la Segona Guerra Mundial ni el nazisme, sinó aprofundir en la deportació.

La segona part del treball consisteix en el detall de la llista de deportats des del Vallès Oriental. Agrupats segons la localitat, explico en cada cas, com he trobat la informació amb què m'he basat pel treball de camp, i tot allò que he pogut conèixer de cadascuna de les persones deportades. La lectura de llibres, entre els quals els treballs d'historiadors locals, i la recerca en arxius han estat les fonts fonamentals utilitzades majoritàriament. També en altres casos, he realitzat entrevistes amb els familiars, dels quals en podem extreure la informació que exposo, malgrat que el treball recull també a part els arxius visuals de les entrevistes.

També cal afegir, que vaig començar aquest treball ara fa 3 anys, quan feia 3r d'ESO, per iniciativa d'un professor de secundària –l'Ivan Nadal-, amb l'objectiu d'aprendre a realitzar una cerca. Ara, pretenc continuar-la fins a identificar la totalitat dels vallesans deportats.

Objectius

Aquest projecte de recerca parteix d'uns objectius inicials fonamentals:

- O.1 Conèixer qui són els vallesans deportats als camps.
- O.2 Explicar les causes i els itineraris que van portar als deportats als camps, a partir de la classificació dels itineraris personals ja realitzada pels historiadors; i veure si hi trobem característiques comunes entre ells.

O.3 Conèixer les vivències personals i les trajectòries vitals dels vallesans deportats (“posar-los una cara, més enllà d'un número”).

- Entrevistar –en la mesura que sigui possible- els testimonis orals de familiars de les persones deportades.

O.4 Conèixer la profunditat del treball realitzat de memòria històrica en relació amb els esdeveniments que van succeir a les persones de la comarca, a diferents nivells.

- A nivell familiar: quins records se'n conserven? com i quan van conèixer el seu destí? Procés seguit per tal de recuperar la seva memòria. Etc.

- A nivell institucional: com es recorda i es manté viva la memòria dels seus conciutadans en les diferents institucions de les poblacions de les persones deportades.

- Ajudar a recuperar la memòria d'aquests fets. Promoure la recuperació històrica, com una manera d'honar als vallesans i les seves famílies.

Hipòtesis

En una obra d'aquesta naturalesa és difícil presentar una hipòtesi al principi del projecte i continuar l'estructuració de tot el treball pel seu entorn, per tal d'arribar a una conclusió, ja que la investigació en sí la recerca mateixa. Per contra, a mesura que es desenvolupa la recerca van apareixent qüestions que ens porten a desenvolupar hipòtesis alternatives. Així que aquests són els temes que ens han sorgit durant el procés, en relació amb els objectius.

O.1 Conèixer qui són els vallesans deportats als camps. Pel que fa al primer objectiu ens hem preguntat:

- Existeix algun recull de deportats de la comarca? Algú coneix les seves històries / experiències? Com a possible resposta a aquesta qüestió, desenvolupo la següent hipòtesi:

H.1. Existeix una llista de noms dels deportats vallesans, o estudis / recerques sobre els deportats de la comarca.

O.2 Explicar les causes i els itineraris que van portar els deportats als camps, a partir de la classificació dels itineraris personals feta prèviament pels historiadors; i conèixer si hi ha trets en comú entre ells. Un altre dels primers punts a qüestionar-nos és el següent, a partir del qual podem fer una suposició:

- Com van arribar als camps?

H.2 Van seguir un dels dos itineraris d'accés als camps definits pels historiadors (exili – treball a les CTE – Mauthausen / exili – resistència – detenció – camps). Derivat de la hipòtesi anterior, apareix la qüestió:

- Hi ha elements comuns entre les causes que van portar els vallesans als camps?

H.3 Sí, tots els itineraris responen a processos polítics amb els quals estaven compromesos.

La següent qüestió és per què alguns deportats van poder sobreviure?

Un des trets comuns entre aquests deportats era la seva professió:

H.4 Tots els deportats que van sobreviure tenien un ofici que els permeté de no haver de fer treball físic als camps.

O.3 Conèixer les vivències personals i les trajectòries vitals dels vallesans deportats (« posar-los una cara, no pas un nombre »).

Abans de provar de contactar amb els familiars dels deportats, ens hem posat una nova pregunta:

- Els descendents dels deportats coneixien les experiències dels seus predecessors?

H.5 En la majoria de casos, he trobar algun familiar que coneixia la història del seu parent deportat.

O.4 Conèixer la profunditat del treball fet de memòria històrica en relació

H. 6 No. Són les institucions i els historiadors els qui impulsen la divulgació històrica.

Metodologia

Aquest procés de recerca es va iniciar fa dos anys amb la lectura de l'obra de Montserrat Roig Els catalans als camps nazis, en què hi figura el nom d'algunes persones del Vallès Oriental que van morir als camps de la mort.

En primer lloc, cal assenyalar que aquest treball encara és en procés i la recerca encara no la dono per concloua. Pretén recollir tota la informació recopilada fins al moment i escriure-la per difondre-la. No obstant això, l'objectiu final del treball és la de conèixer totes les vides i experiències de les persones de la comarca que van conèixer els camps, i donar-se a conèixer —potser en un llibre o documental— per honorar-los. (I potser també així mobilitzar les institucions?) Així doncs, encara em queda molta feina per fer i molt recorregut. Per aquesta raó, aquest projecte tinc pensat seguir-lo els propers anys, més enllà del meu treball de recerca.

Donada la dificultat de trobar persones que van sobreviure als esdeveniments que van tenir lloc fa gairebé vuitanta anys, hem considerat inicialment la investigació en els arxius de fonts documentals de la comarca. A Granollers, a l'Arxiu Comarcal del Vallès Oriental, l'Arxiu Municipal i l'Arxiu digital (sobretot per la premsa), a l'Arxiu Municipal de Mollet, l'Arxiu Municipal de la Llagosta i l'Arxiu Municipal de la Garriga, a més de l'Arxiu de l'Amical de Mauthausen.

També hem utilitzat documentació digital, especialment de bases de dades sobre la deportació existents a altres països.

També he llegit diversos llibres i monografies d'història local. Això m'ha permès entrar en contacte amb alguns historiadors que van recollir els fets esdevinguts a cada una de les poblacions de la comarca, i això em va ajudar a situar el treball en el seu context concret. En aquests casos, he utilitzat —i referenciat— els seus treballs per explicar les vides de les persones deportades.

Amb les primeres investigacions vaig poder determinar una llista provisional de 48 persones del Vallès Oriental que haurien passat pels camps nazis, que amb el temps ampliaria fins a 49 homes deportats. Més endavant, un cop realitzada la recerca d'informació, vàrem organitzar les dades per poder fer un estudi individualitzat de les víctimes.

A partir d'aquest moment, començava la segona part del projecte, consistent a trobar familiars de les persones deportades. Per aquesta raó, vaig tractar de posar-me en contacte amb els familiars. I aquest va ser un dels aspectes més complicats del treball, ja que no hi ha punt de trobada conjunt dels familiars de les persones deportades; i les dades de contacte personals als arxius són privades o, com a mínim, no estan actualitzades. A més, en una gran part dels casos, les persones van

morir als camps sense familiars directes (esposa i fills), i com a resultat trobar un familiar indirecte que encara fos viu ha estat molt difícil en molts casos, sinó impossible.

Per això, vam intentar establir contacte amb persones conegudes —amigues, historiadores, periodistes, etc.— de cadascun dels municipis, amb l'objectiu d'obtenir el contacte d'algun parent. En aquest sentit, cal dir que l'ús d'Internet i les xarxes socials ha estat essencial per assolir aquest objectiu, així com el blog de treball⁸ que vaig anar escrivint des del principi del treball —que ara hauria d'actualitzar— i que va permetre a més d'un familiar contactar amb mi directament.

Un cop en contacte amb els familiars de les persones deportades, hem realitzat diverses entrevistes que ens han ajudat a desenvolupar, ampliar i corregir la informació documental de què disposàvem, i acostar-nos molt més a les persones i les seves vides reals, lluny de les dades fredes de les llistes dels camps.

En les entrevistes, vàrem utilitzar una càmera domèstica, col·locada en una posició estàtica, i en un pla estàndard, amb una llista de temes per preguntar a la persona entrevistada, a partir de la informació de què disposàvem. Els fets tractats eren records indirectes de gent gran —totes les persones entrevistades tenien més de setanta anys—, que potser no van ser explicats tal com havien succeït, però que van quedar gravats a la memòria de la família d'aquesta manera.

Definició de deportat

Entenem com a persona deportada aquella que segueix el criteri de l'Amical de Mauthausen, que considera deportades les persones que van estar presoneres sota el

8. <http://vallesansalscampsnazis.blogspot.com>

control de l'exèrcit alemany del Tercer Reich, ja fos en els camps de concentració i/o extermini pròpiament dits o bé com a treballadors en l'Organització Todt.

Definició de l'àmbit territorial de l'estudi

Abans de començar amb l'estudi de cadascuna de les víctimes, cal definir el concepte de *vallesà*. Hem inclòs en aquest treball les persones que responen a característiques i requisits específics. Aquesta determinació de les característiques que ens permet acotar la selecció i al mateix temps de dotar el treball d'un major rigor científic, utilitzant els mateixos criteris per a totes les persones analitzades.

Així, la primera pregunta que ens posem és: quan es pot considerar a una persona habitant d'un territori: quan s'hi neix o quan s'hi viu? Davant d'aquest dilema, hem inclòs en el treball totes les persones nascudes a la comarca i també aquelles que només hi van viure durant un període concret.

D'altra banda, cal tenir en compte que les fronteres/ límits comarcals també canvien. En un període de 75 anys, els canvis han estat notables⁽⁹⁾. Al Vallès Oriental s'han produït canvis en els noms de les poblacions, l'absorció i la desagregació de municipis⁽¹⁰⁾. L'últim canvi ha estat la reunificació dels municipis del Moianès, que s'han convertit en comarca.⁽¹¹⁾ No obstant això, el

criteri ha estat el d'incloure els municipis que formaven part del Vallès Oriental en el moment d'iniciar el treball.

Aspectes formals

Els noms de les persones, seguint el criteri de Montserrat Roig, els classifiquem tots en català (tret que s'especifiqui el contrari). I els identifiquem en cada moment tal com estan escrits en un document. (Així, per exemple, Manuel Sans i Tartera s'escriu Tortera en diversos llocs, o com a Manuel SANS-TARTERA en documents francesos).

Els dos cognoms de cada persona els separem en tots els casos amb una i, per poder identificar els cognoms paterns i materns (si no s'especifica el contrari, com és el cas de Pere Pi Cabanes, que va demanar-ho explícitament).

En moltes ocasions, les dates estan disposades amb l'ordre any/mes/dia, per facilitar-ne l'ordenació i classificació.

Sempre que és possible, les fotografies indiquen l'autor i la procedència.

En l'apartat d'annexos s'inclouen les fonts d'informació utilitzades.

9. Durant la República, el municipi de Caldes de Montbui formava part de la comarca del Vallès Occidental, tal com recull Montserrat Roig en el seu treball.

10. Seria el cas de la Llagosta, municipi nascut de la desagregació de Sant Fost de Campsentelles, que afecta Ramon Sariol i Castellà.

11. En el cas de la creació de la comarca del Moianès, afecta els municipis de Castellterçol, amb Josep Sors i Canet, i Granera, amb Enric Comellas i Tàpias.

2. CONTEXT HISTÒRIC

Guerra Civil espanyola a Catalunya

«Penseu que la pau nodreix, penseu que la guerra consumeix.»

Paul Fleming

El 18 de juliol de 1936, tropes espanyoles, dirigides pel general Francisco Franco, es van rebel·lar contra el govern de la República des de les illes Canàries i el Marroc. La revolta va ser recolzada per la majoria de guarnicions militars de l'Estat espanyol -encapçalades per generals com Emilio Mola- així com pels partits d'extrema dreta, entre els quals Falange Española i els tradicionalistes.

El matí del 19 de juliol, a Barcelona l'exèrcit també es va alçar contra la República. Molts treballadors van respondre sortint al carrer per a lluitar contra les tropes revelades. La Generalitat va ordenar al capità Frederic Escofet d'agrupar totes les forces d'ordre públic per a fer front a la rebel·lió militar. No obstant això, només la Guàrdia d'Assalt estava sota les ordres del General Escofet perquè la Guàrdia Civil havia estat presa per les forces rebels.

Aviat van començar els enfrontaments entre les dues faccions. El bàndol republicà va armar-se, tot esperant apaivagar la revolta. L'aixecament va fracassar a diferents punts de l'estat però va tenir èxit en d'altres, de manera que l'estat va quedar dividit en dues zones: la zona insurgent, sota el control del bàndol Nacional, amb Galícia, Navarra, Aragó, Mallorca, Eivissa, Lleó, Castella la Vella, Sevilla i Cadis; i la zona republicana amb Euskadi, Cantàbria, Madrid, Catalunya, Múrcia, València, Castella Nova, Andalusia i Menorca. Al mateix temps, amb la mort de Mola, el general Franco va ser nomenat cap absolut de l'exèrcit rebel. La guerra havia començat i persistiria durant tres anys.

A Catalunya, gairebé tots els partits van agrupar-se en els comitès de milícies antifeixistes i els partits comunistes van fusionar-se en el Partit Socialista de Catalunya Unificat.

Aprofitant el desordre produït aquests dies, alguns extremistes incontrolats van iniciar una forta persecució dels representants de l'Església i de les persones de caire conservador, a la vegada que una crema massiva d'esglésies i catedrals. La Generalitat va ajudar molts ciutadans

perseguits a fugir del país. La situació social era realment perillosa, especialment per les persones religioses.

Malgrat l'enrenou col·lectiu, la República volia guanyar la guerra i, per tant, a tot Catalunya van mobilitzar-se totes les tropes disponibles per lluitar al front d'Aragó, igual com per defensar la ciutat de Madrid, assetjada per les forces franquistes. La vida a les trinxeres era francament difícil, i les condicions amb les què el soldats afrontaven el dia a dia eren molt dures.

A l'inici de la guerra, la potència atacant dels dos bàndols estava força equilibrada. Tanmateix, el paper que jugaran les potències internacionals dins el conflicte, serà clau per determinar la fi de la guerra.

Per una banda, el bàndol republicà va rebre l'ajuda armamentística de la Unió Soviètica. Ara bé, aquesta no va ser pas gratuïta, sinó que va ser a canvi d'una suma important de diners i d'influència política. Al mateix temps, molts voluntaris de diferents països van venir a lluitar pels ideals republicans. Eren les anomenades Brigades Internacionals, integrades per figures tan conegudes com Pete Seeger, George Orwell i Ernest Hemingway.

Els estats potents de l'Europa occidental defensors de la democràcia (França i Gran Bretanya) van decidir de no intervenir a la Guerra Civil espanyola, per por a la possible futura acció alemanya, fet que va perjudicar substancialment el bàndol republicà.

En contrast amb aquest grup, Alemanya i Itàlia van decidir intervenir a la guerra donant suport a l'exèrcit del general Franco, amb un ideari feixista compartit. Així doncs, la Guerra Civil va convertir-se en un camp d'assaig militar de l'eminent guerra mundial. L'aviació alemanya amb la seva divisió Còndor, va ser la protagonista d'un dels episodis més devastadors de la guerra:

el bombardeig de la ciutat basca de Gernika el 1937, on els avions alemanys van descarregar sense pietat bombes incendiàries sobre la població civil, fet que va inspirar Pablo Picasso a pintar el seu famós Gernika. Així mateix, a Catalunya també van produir-se nombrosos bombardejos sobre població civil (Barcelona, Lleida, Figueres, Granollers).

L'ajut internacional desigual va afavorir que al maig de 1937 la guerra comencés a decantar-se a favor de la facció franquista, igual que les disputes entre els integrants del bàndol republicà, com la CNT o UGT. Aleshores, Josep Tarradellas, cap de finances de la Generalitat, per tal d'incentivar l'esperit revolucionari i fer la guerra més efectiva, va implantar una política de col·lectivització i va promoure la indústria armamentística. No obstant això, l'augment de producció d'armament no era prou potent per aturar les tropes del general Franco, que anaven guanyant terreny.

L'exili

“Ami, ce que l'exil a de plus importun, repris-je, c'est qu'on est en proie à la chimère.”

VICTOR HUGO, Les Bannis, La Légende des siècles

A mesura que es feia evident que la Guerra Civil era a punt d'acabar i que es decantava per al bàndol nacional, una gran quantitat de republicans que patien per la seva vida van decidir creuar la frontera francesa, amb un moviment anomenat la retirada. Amb la caiguda de Barcelona, el 29 de febrer de 1939, va esdevenir-se un èxode massiu i va comportar un viatge sense retorn per a molts d'ells.

Davant d'aquest allau d'emigració, les autoritats franceses, desbordades, van agrupar inicialment els refugiats en centres de «control» o de «selecció» a la frontera, però després van construir camps d'internament o de refugiats com Barcarès, Sant Cebrià o Argelers. Aquests camps estaven situats a les platges del Rosselló i van ser els primers indrets d'acollida dels exiliats. Les condicions de vida d'aquests camps eren veritablement pèsimes, però es permetia als refugiats de comunicar-se amb les seves famílies a través de correspondència.⁽¹²⁾

Hi havia tres maneres de sortir dels camps d'internament, sota la supervisió de l'exèrcit francès: les Companyies de Treballadors Estrangers (CTE)⁽¹³⁾ —l'opció més majoritària—, regiments de marxa voluntaris o l'allistament a la Legió Estrangera.

L'inici de la Segona Guerra Mundial, el 3 de setembre de 1939, va comportar el moviment de les tropes franceses i, com a conseqüència, la mobilització de les CTE a la frontera amb Bèlgica, Alemanya i Luxemburg. Quan Hitler ocupà França el maig de 1940, les companyies de treballadors es van dispersar. És en aquest moment que els alemanys del Tercer Reich van aprofitar per fer presoners els treballadors.

12. Aquests camps de refugiats sovint es confonen amb els camps de concentració nazis, un fet que fa que hi hagi una gran quantitat de problemes a l'hora de conèixer el veritable camí de la gent.

13. Les CTEs -*Compagnies de Travailleurs Étrangers*- eren unitats de l'exèrcit francès formades per 250 homes cadascuna, que constituïen la mà d'obra principal de la construcció d'infraestructures militars. El govern francès, afectat per la mobilització de la major part dels homes al front, aprofitava els estrangers reclous als camps per a realitzar treballs pesats a baix cost

La Segona Guerra Mundial

«Si Alemanya s'allibera d'aquest setge del judaisme, es podrà dir que el pitjor perill dels pobles ha quedat anul·lat per a tot l'univers...»

ADOLF HITLER. *Mein Kampf* (1925)

Una guerra mundial no és un conflicte iniciat d'un dia a l'endemà, sinó que és fruit de moltes tensions, disputes i enfrontaments covades durant molt de temps. Els orígens de la Segona Guerra Mundial cal buscar-los principalment en el Tractat de Versalles, que va acabar amb la Primera Guerra Mundial. Aquest tractat va establir una pau fictícia, que exigia unes condicions extremadament dures a Alemanya, basades en el ressentiment i la humiliació, fet que va provocar un fort moviment contrari de la població alemanya. Un altre dels factors, la crisi econòmica de 1929 va ser determinant. L'auge del feixisme a tot Europa, però especialment del nazisme alemany, va crear les circumstàncies idònies per l'esclat de la guerra. L'aprovació de la població de les polítiques agressives, intolerants i contràries al sentit comú també té una explicació:

Alemanya estava experimentant una forta crisi econòmica —a causa de les dures condicions imposades pel Tractat de Versalles— que, al seu temps, era agreujada per la inestabilitat política del moment. Així doncs, aquest clima de tensions va donar lloc al sorgiment de grups nacionalistes radicals, que acusaven el govern de la crisi. Adolf Hitler, que en aquell moment era un jove nacionalista molt ambiciós, ja formava part d'aquests grups d'extrema dreta i va ser l'encarregat d'organitzar el Putsch de Munic el 1923, que va fracassar.

La situació del país anava com més va pitjor i el nacionalsocialisme de Hitler ascendia ràpidament. A les eleccions de 1932 va comptar amb el suport de les classes mitjanes, pagesos, treballadors desesperats davant la misèria i l'atur, i també militars i veterans, i es proclamà així vencedor.

Des d'aquella victòria, la construcció d'un Estat autòritari i l'acumulació de poder en la seva persona ja només era qüestió de temps. Així, el 1933, Hitler es va convertir en Führer i canceller del Reich.

El govern nazi tenia l'objectiu de transformar Alemanya en un estat totalitari, és a dir, d'exercir un control absolut sobre totes les institucions, la societat i els individus. Tot just aconseguit el poder, el govern nazi va decretar la dissolució dels partits polítics i els sindicats i va suprimir les llibertats i garanties individuals. L'administració pública va ser «netejada» per mitjà de lleis que van autoritzar l'acomiadament per raons polítiques i racials (Lleis de Nuremberg). Alemanya es va constituir en un Estat unitari i centralitzat, amb una identificació total amb el Partit Nacionalsocialista Alemany dels Treballadors. Les activitats de control i repressió van deixar de ser funcions de la policia per caure en mans de formacions paramilitars nazis, bàsicament les SS, sota la direcció de Heydrich. L'any 1934 es va crear la Gestapo, la policia secreta, dirigida per Himmler, que s'ocupava de la repressió dels opositors al règim i del control de l'opinió pública.

Un element central de la política nazi era procurar per la puresa racial del poble alemany. La raça ària mereixia ser protegida a través de l'exclusió de les persones amb discapacitats físiques, minories ètniques o qualsevol cosa que representés un risc pel nou ordre social. La qüestió racial, però, va ser la que va prendre una major magnitud, encarnada en la persecució dels jueus.

Xoà, holocaust o genocidi, termes que designen l'extermi dels jueus dut a terme pels nazis durant la Segona Guerra Mundial. Les bases d'aquesta eliminació sistemàtica de col·lectius menyspreats ja estaven establertes des de l'arribada al poder dels nazis. A partir d'aquest moment, el poble jueu va ser objecte de mesures de segregació civil, moral i política, i també econòmica; com es va reflectir en la Kristallnacht⁽¹⁴⁾ o en les lleis de Nuremberg.⁽¹⁵⁾

Però l'any 1939, amb l'ocupació de Polònia i els països d'Europa Central, la població jueva dins el territori del Tercer Reich va incrementar-se. Aleshores, es va iniciar el confinament dels jueus en guetos, àrees separades de les ciutats, on romanien reclosos. Al mateix temps, els jueus d'Europa de l'Est van ser obligats a identificar-se amb una estrella groga i van ser espoliats econòmicament i socialment marginats.

Durant l'intent d'invasió de l'URSS per part de les forces nazis, el nombre de jueus residents als països ocupats va augmentar substancialment, de manera que, al gener de 1942, els líders nazis van celebrar una reunió a la ciutat de Wannsee, on van decidir el que coneixem com la solució final. Aquesta consistia en l'anihilament total del poble jueu a través dels camps d'extermini. Els nazis pretenien transportar-hi 11 milions de jueus organitzats en onades de deportacions, iniciades la primavera de 1942.

14. *Kristallnacht* i Nit dels vidres trencats: alçament violent del Partit Nazi contra la població jueva de la majoria de ciutats d'Alemanya i Àustria produït la nit del 9 al 10 de novembre de 1938. En va resultar la mort de 91 persones -jueves-, la destrucció de 7.500 botigues i la crema de més de 250 sinagogues. Després del pogrom, 35.000 jueus van ser detinguts i deportats a camps de concentració.

15. Les Lleis de Nuremberg són tres textos aprovats a Nuremberg el 15 de setembre de 1935 pel Reichstag per iniciativa d'Adolf Hitler. Les lleis incloïen una classificació racial de la població. D'aquesta manera, el document privava els jueus de la nacionalitat alemanya i prohibia els matrimonis entre la població original semita i la d'origen alemany.

Això no obstant, els jueus no eren l'únic col·lectiu víctima de totes aquestes polítiques intolerants, totalitàries i violentes.⁽¹⁶⁾⁽¹⁷⁾ Quan Hitler va consultar a Franco el 20 d'agost de 1940 com actuar davant els 2.000 espanyols republicans deportats a Angulema, el general no va contestar, de la mateixa manera que també va ignorar l'oferta de les autoritats alemanyes d'alliberar els presoners espanyols. Avui dia no sabem com va ser la decisió de deportar a Mauthausen els espanyols i catalans capturats per les forces alemanyes. Tanmateix, tenim constància d'una circular de la Gestapo datada el 25 de setembre de 1940 —coincident amb la visita de Serrano Suñer⁽¹⁸⁾ a Berlín— dirigida a totes les unitats del Tercer Reich, on s'indica explícitament la forma de procedir amb presoners espanyols combatents de «la España Roja». Aquests perdrien la seva condició de presoners de guerra i serien enviats a camps de concentració. Allà, serien identificats amb un triangle blau amb una S cosida al pit.⁽¹⁹⁾

---

16. M. GARCÍA SEBASTIÁN, M., GATELL ARIMONT, C., ARÓSTEGUI SÁNCHEZ, J., PALAFOX GAMIR, J. i RISQUES CORBELLA, M., *Història del món contemporani*, Ed. Vicens Vives.

17. *Munich Documentation Centre for the History of National Socialism* (Museu a Munic).

18. Ramon Serrano Suñer, cunyat de Franco —anomenat el cuñadísimo— va ser ministre d'Afers Exteriors del govern franquista des del 1940 fins al 1942.

19. BERMEJO, Benito y CHECA, Sandra, *Libro Memorial Españoles deportados en los campos nazis (1940-1945)*

3 LA DEPORTACIÓ: ITINERARIS I VIES D'ACCÉS ALS CAMPS

«Un mes enrere la platja d'Argelers era deserta. Les gavines volaven joiosament pel seu cel i la sorra impetjada era com un cinyell d'or entre l'aigua blava i la plana verda. Però ara s'hi estenia una ciutat de cent mil habitants.»

AGUSTÍ BARTRA. Crist de 200.000 braços

El que tenen en comú totes les persones incloses en aquest directori és que van ser deportades a camps de concentració als territoris del Tercer Reich. Les situacions prèvies a la deportació van ser diverses —cada persona tenia la seva vida— però podem distingir dos grans grups segons el temps i les circumstàncies de la deportació. L'any 1940 suposa un límit per a la classificació dels deportats. Així que, seguint el criteri dels historiadors, dividirem les víctimes entre els que van ser deportats abans de 1941 i els que ho van ser després.⁽²⁰⁾

20. BERMEJO, Benito y CHECA, Sandra. *Libro Memorial Españoles deportados en los campos nazis (1940-1945)*

La majoria dels membres dels dos grups van iniciar el seu itinerari amb l'exili de la Guerra Civil el 1939, però després van seguir vies diferents fins al seu destí final.

El primer d'aquests grups és el més majoritari, amb gairebé un 80 % de la xifra de deportats de tot l'Estat. Agrupa persones que van experimentar la mort de manera més precoç. Aquests ciutadans van ser fets presoners per la Wehrmacht mentre aquesta ocupava França a la primavera de 1940, quan els qui serien deportats estaven treballant per les Companyies de Treballadors Estrangers escampats per tot França. Majoritàriament, van anar a parar al camp de concentració de Mauthausen.

L'altre grup important està format per les persones deportades als camps a partir del 1942, conjuntament amb els ciutadans d'altres nacionalitats (principalment francesos). A diferència del que va passar a les persones que havien estat capturades com a presoners de guerra, aquests deportats no van ser jutjats per la seva nacionalitat o pel seu passat com a combatents de la República espanyola. Els individus d'aquest segon grup van ser detinguts en territori francès i deportats per ser participants d'activitats de la resistència: pertinença a les

xarxes de resistència armada, activitat política clandestina, col·laboració amb els equips encarregats de facilitar el pas de la frontera amb els Pirineus, etc. Aquest segon grup presenta encara una altra diferència amb el primer. Si Mauthausen havia rebut gairebé tots els deportats en el període anterior, ara la destinació era diversa, en camps com ara Buchenwald, Dachau, Mauthausen o Ravensbrück (les dones).

Troblem clares diferències entre els perfils dels components d'un grup i de l'altre. Els inclosos en el primer grup eren homes que havien sortit d'Espanya al febrer de 1939, davant la caiguda de Barcelona i la fi de la República espanyola. En contrast, la composició del segon grup és més variada. Hi podem trobar alguns refugiats de la Guerra Civil espanyola, però també a persones que ja vivien a França, abans del 1939, i estaven molt integrats dins la societat francesa.

Deportats entre 1940-1942

Els membres del primer grup, que havien estat capturats per les tropes alemanyes a la primavera del 1940, van arribar a França mig any abans de l'esclat de la Segona Guerra Mundial, al setembre de 1940. Inicialment, van entrar als camps de refugiats o d'internament, com Argelers, preparats per catalans i republicans espanyols que fugien del franquisme (fenomen de la retirada). Tanmateix, la seva arribada no va ser rebuda de manera unànime per l'opinió pública francesa, on hi havia sectors que van reaccionar amb hostilitat i d'altres amb solidaritat. No obstant això, un cop iniciada la guerra mundial, les autoritats franceses van pensar que aquest grup d'homes podria ser-los útil per reforçar el país. Així, gran part dels exiliats es va afiliar en unitats especials al servei de l'exèrcit francès, les

Companyies de Treballadors Estrangers. (CTE). Eren l'opció perfecta per substituir la manca de mà d'obra francesa, que estava al front. Allà, els estrangers eren obligats a treballar com a mà d'obra barata en treballs de grans infraestructures.

Al maig i juny de 1940, les tropes alemanyes del Tercer Reich van vèncer les tropes franceses i van fer un gran nombre de presoners, entre els quals es trobaven milers de republicans, especialment els membres del CTE.

Aquestes persones van ser conduïdes, en un primer moment als camps de presoners de guerra alemanys, els *Stalag*, situats per tots els territoris dominats per Hitler. El tracte dels deportats era en aquell moment el de «presoners de guerra», segons el que s'havia acordat en els tractats internacionals signats per Alemanya. Per tant, podien escriure cartes a la seva família informant-los de la seva situació.

No obstant això, els mesos següents tots els deportats espanyols van ser separats de la resta i enviats al camp de concentració de Mauthausen, on el destí els deparava un futur ben cruel. El camp estava situat a l'Osmark, el nom usat pels nazis per a designar Àustria. Allà hi van ser des d'agost de 1940 fins a finals de 1941. L'entrada al camp va representar un gran trastorn en les vides d'aquests homes, que passaven a tenir unes condicions de vida molt pobres. A Mauthausen els deportats es van veure obligats a realitzar treballs físics esgotadors, exposats a les condicions climàtiques i amb instruments inadequats pel clima de la regió, sobretot a l'hivern, on s'arribava a temperatures molt baixes. El menjar era molt reduït i no cobria el mínim necessari per a la seva subsistència. Les condicions higièniques també eren tan precàries que promovien la propagació d'epidèmies. Els malalts i

lesionats no tenien pràcticament cap atenció, i queien en un estat d'extrema debilitat. La mort els sobrevenia en qüestió de dies, potser causada per malaltia o accelerada per l'assassinat mitjançant diversos mètodes.

La mort s'havia convertit en una realitat quotidiana en els camps, i tingué els seus punts més elevats en el període final de 1941. El principal escenari d'eliminació de republicans fou el camp de concentració de Gusen, annex a Mauthausen i situat a 5 quilòmetres del camp. Allà van ser traslladats molts catalans que havien anat a parar a Mauthausen des d'agost de 1940 fins al 1941. I en van ser exterminats un 65 %, és a dir, dos terços del total.

Aquest nombre tan elevat de víctimes mortals fa difícil de marcar un límit clar entre l'eliminació directa dels presoners i la mort per esgotament o malaltia. Els mateixos responsables d'aquest sistema van definir el règim de vida habitual com a «esgotament pel treball» o «extermi pel treball». Al mateix temps, també practicaven l'assassinat per la via ràpida, amb mètodes com les injeccions letals o diverses formes de violència física. L'explotació de les persones portada a l'extrem, la brutalitat quotidiana i l'assassinat planificat eren utilitzats sense problemes en el sistema nazi.

No seria pas una exageració parlar d'extermi dels republicans catalans a Mauthausen durant el període de 1940 a 1942. Els que van sobreviure a aquest període van arribar a conèixer una situació diferent. Les prioritats dels alemanys havien experimentat canvis i les necessitats de producció d'armament eren cada vegada més importants. Mauthausen s'havia convertit en el camp pioner en la producció d'armes i es va passar a prioritzar l'explotació laboral per damunt de la pràctica d'assassinats. I malgrat les difícils condicions de vida,

que van continuar presents, els canvis ja descrits van suposar una disminució significativa de la mortalitat en aquest grup.

Deportats entre 1942-1945

L'any 1940 suposa un límit entre els dos grups de deportats diferenciats anteriorment. En aquest any finalitza l'enviament de republicans des dels *Stalags* fins als camps. Tanmateix, d'altra banda, hi ha altres catalans que comencen a ser enviats a diferents centres d'internament alemanys. Aquest grup de persones també arribarà als camps nazis, però el seu punt de partida i el seu itinerari no són els mateixos. Els catalans deportats en aquest segon període no van ser capturats com a presoners de guerra per les tropes alemanyes, ni van passar pels *Stalags*. Altrament, eren a França i van resultar objecte de mesures repressives per les forces alemanyes o per la policia del règim de Vichy. Després d'un primer internament en territori francès, arribarien als camps de concentració.

En arribar a França després d'exiliar-se, es van comprometre amb la resistència al règim nazi, fent activitats de boicot a l'ocupació alemanya. Aleshores, van ser capturats per les forces alemanyes o bé per la policia francesa sota les ordres de Vichy. Després de la seva detenció, van seguir dos itineraris diferents i, per tant, podem distingir dos altres col·lectius: el primer grup format per aquells que van ser deportats a l'Organització Todt.⁽²¹⁾

21. Formació paramilitar de l'Alemanya nacionalsocialista, creada el 1938 per utilitzar la mà d'obra dels aturats per finalitats econòmiques i estratègiques. Sota la direcció de Fritz Todt, i dirigida per l'arquitecte del Reich Albert Speer després de la mort de Todt el 1941, va emprendre nombroses tasques de fortificació en els territoris ocupats, així com treballs d'infraestructura a l'avantguarda dels fronts, especialment

Era una formació dirigida per l'Alemanya nacionalsocialista. Allà, eren sotmesos a dures condicions de treball, efectuant un gran nombre de projectes de construcció tant d'àmbit civil com militars. I la precarietat es va convertir en la seva vida diària.

El segon grup està format per ciutadans que, després de ser fets presoners, van ser deportats als camps de concentració. Els llocs de destinació d'aquests deportats són diversos. La seva afluència a Mauthausen va continuar, però també en altres camps, com ara Dachau, Buchenwald i Neuengamme, on també hi van anar a parar vallesans. La divisió va ser encara més gran si hi comptem els múltiples camps annexos (Comandos) que depenien de cada un dels camps principals ja esmentats.

---

a Polònia i a la Rússia soviètica. El 1944, l'Organització Todt estava formada per més de 2 milions de treballadors, la gran majoria dels quals estrangers (presoners, deportats o reclutats a la força).

4. RECUPERACIÓ DE LA MEMÒRIA HISTÒRICA

«Moi, je veux continuer à vivre, même après ma mort.»

ANNE FRANK

El llibre *Els catalans als camps nazis*, de l'escriptora i periodista Montserrat Roig⁽²²⁾, és el punt de partida del meu estudi. El seu compromís amb la democràcia, el socialisme i el feminisme, en un període de transició a la democràcia, ha permès que a dia d'avui disposem d'una informació completa, detallada i rigorosa dels catalans que foren víctimes dels camps de concentració nazi. Per aquesta raó, he volgut dedicar-li un apartat del treball.

Montserrat Roig⁽²³⁾

Montserrat Roig i Fransitorra va néixer a Barcelona l'any 1946. Filla de l'advocat i escriptor Tomàs Roig i Llop i

d'Albina Fransitorra, activista política i feminista, Montserrat Roig sempre va estar compromesa amb les dones, i amb les injustícies. Des de la seva joventut ja va participar en moviments de protesta estudiantils existents a Barcelona a la fi del franquisme. Amb un gran talent literari, va ser autora de nombroses novel·les de ficció. També, al mateix temps, es mostrava preocupada per la història de Catalunya. Roig pensava que era incompleta, i que exclouïa les dones. Per recuperar aquestes veus perdudes, aturar la «desmemòria» i permetre així la reescriptura d'una història més inclusiva, feia una crida a la memòria individual i a la seva pròpia imaginació. «Contra l'oblit, hi ha la paraula. Contra la mort total hi ha el relat d'altres vides.» En la seva narrativa, Montserrat Roig es retroba amb un espai on ambientar els seus personatges en un context històric que li permetia la seva reivindicació.

Com ho féu durant tota la seva vida, Montserrat Roig morí lluitant —aquest cop contra un càncer de pit— a Barcelona l'any 1991. Tot i amb això la seva memòria resta present en la seva obra i en el treball de recuperació de la memòria històrica.

22. ROIG, Montserrat, *Els catalans als camps nazis*, 8a ed., Barcelona, Edicions 62, 1995 (MR/CCN).

23. MERINO, Imma, «Presència d'una escriptora absent» (article), *Presència*, novembre 2011.

Els catalans als camps nazis

En el llibre *Els catalans als camps nazis* hi trobem reflectit el seu esperit combatiu, progressista i compromès amb la ideologia d'esquerres, en conjunt amb el seu talent literari. L'assaig fou publicat el 1977, just després de la mort de Franco i quan s'iniciava la suposada regeneració democràtica. El llibre és el fruit d'un llarg procés d'investigació impulsat per l'historiador Josep Benet i portat a terme gràcies a l'exhaustiva tenacitat de la periodista, entre 1973 i 1976.

«A banda d'oferir una mostra excel·lent de la pràctica periodística de l'autora, constitueix un document pioner i de primer ordre per conèixer l'experiència dels republicans en els camps de concentració nazis durant la Segona Guerra Mundial.»⁽²⁴⁾

Amical de Mauthausen

L'Amical de Mauthausen és una associació que agrupa els republicans deportats als camps nazis de concentració, així com els familiars i amics, tan dels supervivents com dels deportats assassinats als camps. Va ser fundada clandestinament al 1962 per antics deportats —com Joaquim Amat-Piniella, autor de *K.L. Reich*— i no va ser legalitzada fins al 1978. El seu objectiu és treballar per la memòria dels que van viure i van lluitar durant la Guerra Civil abans de creuar la frontera cap a l'exili i més tard patir la deportació als camps nazis. L'associació impulsa actualment nombrosos projectes a tot l'Estat, a la vegada que col·labora amb institucions estrangeres.

Des de l'any 2013, l'Amical de Mauthausen i altres camps impulsa el projecte «Xarxa de memòria i de prevenció del feixisme. Mai més», amb l'objectiu de crear una xarxa a nivell local integrada per centres educatius, entitats i ciutats per educar en la prevenció del feixisme des de la memòria històrica.

Actualment, la xarxa està integrada per 30 centres i compta amb el suport de 12 ajuntaments i diverses entitats. Recentment, es va fer la I Trobada d'alumnes per a la prevenció del feixisme, de Catalunya, a Vilanova i la Geltrú, amb l'assistència de representants de 15 centres de tot el país, 80 alumnes i 20 professors. El projecte preveu dur a terme altres activitats i estendre's a altres territoris de l'Estat espanyol i Europa. Estaria bé aconseguir que diversos centres del Vallès Oriental s'hi adherissin.

24. REAL, Neus, «Els catalans als camps nazis (1977)» (article), Visat, núm. 8 (octubre 2009), <http://www.visat.cat/traduccion-literatura-catalana/cat/articles/59/11/0/2/0/neus-real.html>.

5. ELS VALLESANS

«Després de tot el que s'ha escrit sobre els camps, amb l'eloqüència freda de les xifres i de les informacions periodístiques, creiem que és a través dels actes, de les observacions, de les converses i dels estats d'esperit dels nostres personatges, com podem donar una impressió més justa, més càlida i més vivent de l'envergadura humana del sacrifici.»

JOAQUIM AMAT-PINIELLA

En el paràgraf següent, presentem tota la informació que hem recollit sobre la vida dels vallesans deportats. L'hem organitzat per ordre alfabètic dels deportats, agrupats per municipis.

La llista està formada actualment per 47 noms, encara que inicialment era de menys de trenta. Així que aquest nombre encara es pot moure segons noves dades que puguin aparèixer.

Caldes de Montbui

- Josep Maria Catafau i Rabadà
- Joan Deu i Casanovas
- Josep Ferrer i Espelt
- Alexandre Folch i Gómez
- Pasqual Gimeno i Cervera
- Josep Jané i Cervera
- Ricard López i López
- Isidre Mala/Malla i Carreras
- Josep Manuel i Blaví
- Armand Pueyo i Jornet
- Marcel Ramos i Comas
- Artur Triquell i Font

Canovelles

- Àngel Brunet i López
- Martí Corominas i Bernadas

Castellterçol

- Josep Sors i Canet
- Josep Franch i Clapers

Granera

- Enric Canellas i Tàpias

Granollers

- Francesc Abelló i Gràcia
- Artur Masjuan i Reverter
- Miquel Jané i Bauras
- Francesc Mompert i León
- Pere Giner i Castany
- Josep Pont i Antigas

La Garriga

- Felip Codina i Codina
- Obduli García i Navarro

La Llagosta

- Ramon Sariol i Castellà

La Roca del Vallès

- Màrius Gallemí i Bartrés

Mollet

- Vicenç Bachs i Vilà
- Pere Cuyàs i Niubó
- Antoni López i Tarragona
- Joan Molins i Maynou
- Joan Tura i Ros

Montornès del Vallès

- Joan Clivillers i Joan
- Marià Clivillers i Joan
- Josep Viñallonga i Planas

Montseny

- Pere Expósito i Masnou

Parets del Vallès

- Teodor Fau i Fusalba
- Projecte Fornis i Ninou
- Pere Xicota i Álvarez

Sant Celoni

- Josep Dalmau i Rovelló
- Josep Pahisa i Bruguera
- Josep Rosés i Badia
- Joan Serra i Monrabà
- Martí Soler i Berlet

Sant Esteve de Palautordera

- Joan Clos i Pujades

Sant Feliu de Codines

- Joan Grau i Ferràs
- Manuel Sans i Tortera
- Antoni Jané i Jané

Vallgorguina

- Jaume Illa i Pujades

La llista s'ha vist modificada des del treball inicial. Cal incloure-hi l'Antoni Jané i Jané, de Sant Feliu de Codines, mort a Dachau, i en Josep Franch i Clapers, de Castellterçol, que va passar per l'Organització Todt.

D'altra banda, cal tenir present els deportats de Canovelles, sobre els quals cal aclarir la relació amb Sanaüja.

Caldes de Montbui

A Caldes de Montbui em vaig posar en contacte amb en Pep Gaspar, regidor de Cultura, que em passà amb l'historiador Joan Villanueva i Dachs, coautor amb Marta Barceló, Montserrat Canyameres, Jean Marie Démaret, Mònica Ricart i Aurora Vela⁽²⁵⁾ de la història de Caldes de Montbui entre els anys 1936-1939, i que té un capítol dedicat als calderins deportats als camps de concentració.

25. BARCELÓ, Marta; CANYAMERES Montserrat; DÉMARET, JEAN MARIE, RICART, Mònica; VELA, Aurora i VILLANUEVA, Joan, *Caldes de Montbui 1936-1939. Entre la il·lusió i el dol*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008. (CM)

Abans de llegir el llibre, només havia identificat set deportats calderins, i vaig poder ampliar la llista a onze persones. Aquesta confusió era el resultat que Pasqual Cervera Gimeno, Alexandre Gómez Folch, Armand Pueyo Jornet i Artur Fonts Triquell estaven classificats —per Montserrat Roig i per l'Amical de Mauthausen— com a nascuts en altres localitats.

També vaig poder corregir-ne els noms d'alguns: Marcel Ramos, no Ramón; Josep Manuel Blaví, no Blavi; Josep Maria Catafau, no Josep Catapau.

El llibre narra quatre històries particulars: les de Josep Ferrer i Espelt, denominat el Pastora, i l'únic supervivent calderí; Marcel Ramos i Comas, que va compartir el comboi, entre d'altres, amb Joaquim Amat-Piniella; Josep Maria Catafau i Rabadà, amb cites directes del seu germà Federico, i Joan Deu i Casanovas, que va acompanyar tota la seva ruta a Josep Maria Catafau, que morí el mateix dia.

De la mateixa manera, trobem la notificació de tots els calderins morts.

En el llibre *Calderinitis crònica*⁽²⁶⁾ localitzo petites biografies de Josep Ferrer i Espelt i Armand Pueyo i Jornet.

Finalment, trobem un altre calderí —Josep Jané Cervera—, el dotzè, en el *Libro Memorial*,⁽²⁷⁾ que inclou la darrera base de dades de deportats.

La llista és aquesta:

- Josep Maria Catafau i Rabadà
- Joan Deu Casanovas

- Josep Ferrer Espelt
- Alexandre Folch i Gómez
- Pasqual Gimeno i Cervera
- Josep Jané i Cervera (no té entrada al blog)
- Ricard López i López
- Isidre Mala/Malla Carreras
- Josep Manuel i Blaví
- Armand Pueyo i Jornet
- Marcel Ramos i Comas
- Artur Triquell i Font

Notes

- Pendent d'investigar, a l'Arxiu de la Memòria Popular de la Roca del Vallès, un llibre que parla de Caldes (<http://www.laroca.cat/arxiumentoria/obres/7-26/7-26.pdf>) amb referències a alguns dels calderins de la llista.
- També hi ha documents a l'AHN sobre la Causa General per consultar (vegeu l'annex), que parlen de Ramon Folch i Gómez (germà d'Alexandre Folch i Gómez) i Armand Pueyo i Jornet.
- I també estic a l'espera de poder consultar les revistes històriques de Caldes de Montbui, que s'acaben de digitalitzar a l'Arxiu Municipal.

Josep Maria Catafau i Rabadà⁽²⁸⁾

Josep Maria Catafau i Rabadà va néixer el 7 de setembre de 1914 a Caldes de Montbui. Era fill de Maria Rabadà i Grimau.

Participà a la Columna Macià-Companys, a Alcanyís, la tardor de 1936, i va marxar voluntari al front els primers dies de guerra. Un germà seu, **Jaume Catafau i Rabadà**, morí al front de l'Ebre. Tenia 21 anys i estava casat.

26. SERRA I BLANCAFORT, Xavier et al., *Calderinitis crònica*, Caldes de Montbui, 2005. (Biografies fetes per Andreu Casals i Tirado)

27. BERMEJO, Benito i CHECA, Sandra, *Libro Memorial. Españoles deportados a los campos nazis (1940-1945)*, Ministerio de Cultura, 2006. (LM)

28. Citat com a Josep Catapau a MR/CCN i AM. Però a CM se l'anomena com a Josep Maria Catafau. Fonts: MR/CCN, AM, CM

Milicians calderins, probablement de la columna Macià-Companys, a Alcanyis, tardor de 1936. Entre ells, Josep Maria Catafau (CM)

A l'exili, es quedà al camp de refugiats de Sant Cebrià. I ningú el va poder ajudar a sortir del camp. Els avals van arribar massa tard. Un altre germà seu, Frederic, ho explicava així:⁽²⁹⁾

Al cap d'un temps vam tenir notícies seves, perquè ens van demanar els avals de dues persones que l'avalessin sobre la seva bona conducta. Primer vam anar a veure unes famílies per demanar si volien firmar. Ens van dir que sí, però, després, en recordar uns fets que havien tingut lloc durant els primers dies de l'Alçament, quan el Josep M. portava el taxi del Crivillés, es van tirar enrere. Vam

haver de buscar unes altres famílies —Plantada i Grimau— que aquetes sí que van firmar els avals. Ell es trobava aleshores al camp de Sant Cebrià i allà va agafar el tifus.

Del camp de concentració francès passa directament a mans dels nazis.

Passà per l'*Stalag XI-B* amb el núm. 87.440.

Entrà a Mauthausen amb el núm. 6.237, el 27 de gener de 1941.

Passà per Gusen amb el núm. 11.890, el 8 d'abril de 1941, on morí el 22 de novembre de 1941 als 27 anys.

29. CM

1950/06/05. Avis de defunció de José CATAFAN-RABADAN

Van saber de la mort d'en Josep Maria mitjançant un comunicat d'un bufet d'advocats de París, com explica el seu germà Frederic. ⁽³⁰⁾

... i ja no en vam saber res més fins a l'acabament de la Segona Guerra Mundial quan, l'any 1945, un bufet d'advocats de París ens va enviar un comunicat que deia que si volíem defensarien els drets de la meva mare per haver mort el seu fill a Mauthausen. Sembla que a Sant Cebrià s'hi feia fortificacions i que després ja el van agafar per portar-lo a Mauthausen, on va morir junt amb un altre el mateix

dia, el novembre de 1941. El meu germà, junt amb un altre company, havia mort en un camp auxiliar que es deia Gusen, on feien experiments amb les persones.

Joan Deu va ser el seu company de viatge fins a la mort.

Notes

- Cal esbrinar si **Climent Catafau i Artigas**, regidor d'Agricultura per la Unió de Rabassaires, durant la República (20/10/1936-13/04/1938), era parent seu. Surt referenciat a CM en diverses ocasions durant el període de guerra, com a responsable d'aconseguir aliment en moments d'escassetat, conjuntament amb **Ramon Folch i Gómez**, germà d'**Alexandre Folch i Gómez**, que era el regidor de Proveïment. Més endavant, indica que era d'ERC, que «en acostar-se les tropes franquistes empenygué el camí de l'exili, creuà la frontera francesa, però, malauradament, poc temps després retornà a Caldes de Montbui. Aleshores fou immediatament empresonat, condemnat a mort i, posteriorment, executat». Ingressà a la Model el 22 de gener de 1940 i fou executat el 1 d'agost de 1940 al Camp de la Bóta.

Cal esbrinar si **Miquel Catafau i Cortès** era parent. Surt a CM com a mosso reemplaçat de 1922 per a la quinta del biberó a CM. Vivia al carrer de Santa Rosa 4.

Cal esbrinar si **Josep Catafau i Martí** era parent. Surt a CM com a ingressat a la presó de Granollers el 23 de febrer de 1939 i a la Model el 5 de març de 1939.

Cal esbrinar, també, si **Pere Catafau i Abadia** era parent. Surt a CM com a mort al front o en actes bèl·lics. A CC es parla de Pere Catafau, el Peret del cal Tut, i tenia un germà que es deia Vicenç.

30. Font: CM

Joan Deu i Casanovas⁽³¹⁾

Joan Deu i Casanovas va néixer a Caldes de Montbui el 27 de juny de 1914.

El seu pare era **Prim Deu Altarriba**, i vivia al carrer Vic 29 de Caldes de Montbui.

Joan passà per l'*Stalag XI-B*, amb el núm. 87.449. Va entrar a Mauthausen el 27 de gener de 1941 amb el núm. 6.311. Finalment, passà a Gusen el 8 d'abril de 1941, on va restar fins al 22 de novembre de 1941, quan hi morí a l'edat de 27 anys.

Va compartir la seva estada al camp de concentració amb Josep Maria Catafau. De fet, tots dos van morir el mateix dia.

Notes

→ Cal esbrinar si **Joan Deu i Camp** era parent. Surt a CM com a mort al front o en actes bèl·lics.

Josep Ferrer i Espelt⁽³²⁾

Josep Ferrer i Espelt va néixer el 17 de març de 1905 a Caldes de Montbui. L'anomenaven el Pastora.

En Josep formava part de l'agrupació teatral del Centre Democràtic de Caldes, on hi havia representat diverses obres.

Havia format part del Comitè mixt constituït el 22 de desembre de 1936 a Caldes, en representació de la CNT-FAI del Departament d'Obres Públiques de l'Ajuntament.

31. Fonts: MR/CCN, AM, CM

32. AM, CM

Va ser detingut a Belfort. Va passar a l'*Stalag XI-B* a Fallingbommel. Entrà a Mauthausen amb el núm. 6.800, el 25 de gener de 1941. Va treballar al Comando Steyr (el 06/04/1945?). Passà a Gusen el 6 d'abril de 1945 i fou alliberat el 5 de maig de 1945.

Josep fou un dels dos calderins supervivents de Mauthausen.

Sembla que el fet d'ésser un bon paleta va influir definitivament en la seva supervivència. Ell va viure la següent experiència que un testimoni de l'alliberament del camp recorda en el llibre *L'exili dels republicans*⁽³³⁾:

El día de la liberación las SS habían desaparecido, hacía ya tres días que se habían ido y la custodia del campo había quedado en manos de la policía municipal de Viena. Nosotros sabíamos que la cosa se acababa. Teníamos claro que íbamos a ser liberados en cuestión de unos pocos días... Recuerdo que los aliados, que eran americanos, llegaron a las cinco de la tarde. Era el 5 de mayo de 1945. Se plantaron frente a la puerta y ordenaron a los guardias que se abriera, pero no hizo falta porque los mismos presos abrieron la Puerta sin esperar más. Un minuto después puede decirse que el campo había desaparecido. ¡Todo el mundo se abrazaba! “¡Viva la libertad! ¡Hemos sobrevivido!” En el campo central pasó exactamente lo mismo y a la misma hora. Allí, sobre la gran puerta de acceso al campo, había una pancarta muy grande que habían colgado los españoles. Estaba escrita en español, ruso e inglés y decía: “Los españoles antifascistas saludan a las fuerzas liberadoras”. Estábamos muy contentos, pero el aspecto que teníamos era terrible. Los americanos no salían de su asombro.

33. SERRA, Daniel i SERRA, Jaume, *L'exili dels republicans. El somni derrotat*, Barcelona, Columna, 2004.

Després de la seva estada al camp, es va exiliar a Ve-neçuela l'any 1948, amb la seva esposa i el seu fill. A Caracas van refer-hi la vida. La seva esposa moriria l'any 1978, i ell ho faria uns anys més tard. Els seus fami-liars expliquen que durant les seves visites a Caldes, ell explicava alguns fets viscuts a Mauthausen.

Notes

- Podria ser-ne el germà l'Emili Ferrer i Espelt? http://ddd.uab.cat/pub/l1ibres/1919/60049/expart_a1919.pdf
Exposició d'Art. Ajuntament de Barcelona. 1919
Ferrer i Espelt, Emili / Cr Puigmartí, 29, 5.t, 1ª / Gràcia
- Article: «Manuel i Francesc Fontanals, escenògrafs de tea-tre i cinema i decoradors de renom».
El 1931 amb Emili Ferrer Espelt, amb qui formarà tàndem molts anys, realitzà decorats per al conegut titellaire Ezequiel Vigués Didó. El 1935, amb Ferrer Espelt, obté la Medalla d'Or a l'Exposició Internacional d'Arts Decoratives de París. Va continuar en el món de l'escenografia teatral, associat amb Ferrer Espelt. Col·laboraran des de 1944 fins a mit-jan dècada dels cinquanta amb la companyia *Los Vieneses* d'Artur Kaps i Franz Johan, instal·lada a Barcelona, que va assolir grans èxits amb els seus novedosos musicals. Les primers obres amb Kaps i Johan van ser Viena es así, Carrousel de Viena, Luces de Viena, Melodías del Danubio i Sueños de Viena.
Tenia taller al carrer Llull de Barcelona amb Pou-Vila i Batlle i, més tard, amb Ferrer Espelt, al barri de Sant Gervasi. «Elaboraven els seus esbossos de línies estilitzades, deforma-des, violentes, però sempre summament refinades i de co-lors delicats, lluminosos i perfectament entonats», segons l'estudiós Isidre Bravo. Ferrer dibuixava els esbossos que Fontanals planificava escènica-ment i després s'executaven.
- A <http://www.laroca.cat/arxiumemoria/obres/7-26/7-26.pdf>, pàg 24, parlen d'un Josep Ferrer (Pepet Cantador) a Caldes de Montbui detingut el 1936.

- Segons CM, el seu germà **Joaquim Ferrer i Espelt** fou pres en un camp de concentració espanyol, a Deusto. Fou ingressat a la presó de Granollers el 22/11/1939.
- www.pgr.gob.ve/dmdocuments/1954/24429.pdf
Caracas: viernes 30 de abril de 1954 AÑO LXXXII.—MES VII. Número 24.429 SUMARIO ... José Ferrer Espelt, Encar-nación Serra Borrás de Ferrer, Francisco
- A CM es diu que, des de l'exili a França, embarcaren cap a Ve-neçuela amb Joan Dachs i Arnaus, on visqueren i hi moriren.

Alexandre Folch i Gómez⁽³⁴⁾

Alexandre Folch i Gómez va néixer el 6 d'agost de 1910 a Vistabella del Maestrat. La seva mare era Dolors Gómez Salvador, que vivia al carrer del Pont 22, de Cal-des de Montbui.

El 20 d'octubre de 1936 el seu germà Ramon Folch i Gómez fou nomenat regidor a l'Ajuntament de Caldes per la CNT.

Alexandre passà per l'*Stalag VIII-C*, amb el núm. 56.568.

Entrà a Mauthausen el 25 de gener de 1941 amb el núm. 3.857 provinent de l'*Stalag XII-D* a Trèves. Passà per Gusen el 24 de juliol del 1941, on morí el 19 d'octubre del 1941, als 31 anys.

Notes

- Surt com a Alexandre Folch Comes a <http://www.laroca.cat/arxiumemoria/obres/7-26/7-26.pdf>
- Hi ha documents a l'AHN sobre la Causa General per con-sultar (vegeu l'annex) que parlen de **Ramón Folch Gómez**, com a regidor per ERC (contradicció?), membre del comitè local, i primer tinent d'alcalde per la CNT-FAI.

34. Fonts: CM, MR/CCN, BDDM

Pasqual Gimeno i Cervera⁽³⁵⁾

Pasqual Gimeno i Cervera va néixer a Barcelona el 29 d'abril del 1890.

Es va casar amb Montserrat Cortés, que vivia al carrer de Sant Domènec 23 de Caldes de Montbui.

Segons informació oficial, passà per l'*Stalag VIII-C* amb el núm. 56.792.

Arribà a Mauthausen el 25 de gener de 1941, amb el núm. 4.947. El 17 de febrer de 1941, passà a Gusen, amb el núm. 9.919. Morí a Gusen el 2 de novembre de 1941, als 51 anys.

Notes

- <https://santamariapineda.files.wordpress.com/2009/01/suplement-394.pdf>
- Full parroquial de Santa Maria de Pineda de Mar. Diumenge 25 de gener del 2009:
El dilluns 12 de gener, morí a l'Hospital de Sant Jaume de Calella **Isabel Gimeno Cervera**, a l'edat de 85 anys. A.C.S. Era natural de Caldes de Montbui i veïna de Pineda de Mar. Estava casada amb Germà Cardona Bou. Deixa dos fills. Vam celebrar les seves exèquies el dimecres 14 de gener a les 10 del matí.

Josep Jané i Cervera⁽³⁶⁾

Josep Jané i Cervera va néixer el 15 de setembre de 1912 a Caldes de Montbui.

35. Fonts: MR/CCM, CM

36. Font: LM

Passà per l'*Stalag XII-D* (a Trier). Entrà a Mauthausen el 25 de gener de 1941, amb el núm.

3.920. Va ser desplaçat a Gusen, però tornà a Mauthausen.

Fou alliberat el 5 de maig de 1945.

Notes

- http://estela.biblioim.com/video/c/local/import/9nou/9nou20000407_049.pdf
- Defunció a Cardedeu de Dolors Jané Cervera (germana??) 01/04/2000 als 68 anys (nascuda el 1932?)

Ricard López i López⁽³⁷⁾

Ricard López i López va néixer el 12 de maig de 1921 a Beleigan (Lugo).

Els seu pare era Jesús López, que vivia al carrer de José Antonio 57 de Caldes de Montbui.

Passà per l'*Stalag XVII-B* amb el núm. 97.643. Entrà a Mauthausen el 19 de desembre de 1941, amb el núm. 4.738, on morí l'11 de setembre de 1942 a ¼ de 5 de la tarda. Tenia 20 anys.

Isidre Malla i Carreras⁽³⁸⁾

Isidre Malla i Carreras va néixer el 9 de maig de 1912, a Caldes de Montbui.

Era parent de Josep Carreras, que vivia al carrer Major 59 de Caldes de Montbui.

37. Fonts: MR/CCN, AM, CM

38. Fonts: MR/CCN, AM, CM

Passà per l'Stalag XI-B. Entrà a Mauthausen amb el núm. 6.421, el 27 de gener de 1941. Va ser desplaçat a Gusen amb el núm. 14.636 el 20 d'octubre de 1941.

Formà part de la llarga marxa de més de 1.000 republicans que van recórrer a peu els 5 quilòmetres entre Mauthausen i Gusen. Un camió de les SS els seguia per tal de recollir els morts⁽³⁹⁾.

Mor a Gusen el 15 de gener de 1942, a l'edat de 29 anys.

Josep Manuel i Blavi⁽⁴⁰⁾

Josep Manuel Blavi va néixer el 7 de febrer de 1879 a Caldes de Montbui. Passà per l'Stalag V-D, amb el núm. 3.314.

Entrà a Mauthausen amb el núm. 1.635, el 13 de desembre de 1940.

Passà a Gusen amb el núm. 9.395 el 24 de gener de 1941, on morí el 4 de juliol de 1941, a l'edat de 61 anys.

Notes

→ Citat com a Josep Manuel Blavi (Ros Mombrú) a <http://www.laroca.cat/arxiumemoria/obres/7-26/7-26.pdf>

Armand Pueyo i Jornet⁽⁴¹⁾

Armand Pueyo i Jornet va néixer el 22 de juny de 1906 a Vilanova i la Geltrú.

39. SERRA, Daniel i SERRA, Jaume, *L'exili dels republicans. El somni derrotat*, Barcelona, Columna, 2004. (Columna Idees 007).

40. A CM se'l cita com a Blavi, sense accent. Font: MR/CCN, AM, CM 41. Identificat com a *Armando Puyo Jornet* a BDDM. Fonts: MR/CCN, CM, BDDM

A CC, l'Andreu Canals explica que:

(...) l'Armand Pueyo va venir a Caldes a la dècada dels anys vint i va entrar a treballar a la indústria tèxtil Ortadó i Cortés (La Llana) amb l'ofici complet de contramestre. Era un jove ben plantat i molt després, que aviat es va fer popular al poble. Tenia una bona base d'instrucció, que féu que es freqüentés assíduament amb col·lectius dels que tenen inquietuds intel·lectuals.

Redactava molt bé i aviat es va donar a conèixer amb els seus escrits publicats als fullets i al periòdic local que s'editava. Aquest tret el va fer distingir en el poble perquè no hi havia gaires joves que escrivissin, i menys de forma correcta. Tampoc va trobar cap dificultat per relacionar-se amb la joventut del poble, i decidit com era, es va fer molt popular, motiu que li va facilitar trobar una noia de les més vistoses i serioses, per establir-hi relacions i fer-la la seva esposa.

Es va casar amb Soledat Tartera i Vilanova, que vivia al passeig del Born 26 de Barcelona, amb qui tingueren dos fills: Albert i Eugènia. L'Albert Pueyo i Tartera va néixer el 23 de setembre de 1936 a Barcelona.

Com que ell era un home de conviccions, per més que amb un temperament pacífic, es va afiliar al Partit Socialista de Catalunya, que més tard va ser el Partit Socialista Unificat de Catalunya. Quan es van formar les unitats de milicians voluntaris per contenir les forces colpistes, es va enrolar a la columna que formava el partit en el que militava. En aquella columna n'hi van ingressar una vintena de Caldes. I seguidament, perquè apressava, els van destinar al front d'Aragó.

1934/06/10. Els germans Armand, Clara i Salvador Pueyo i Jornet, a la platja de la Malva-rosa de València. Foto: Arxiu Pueyo Tartera

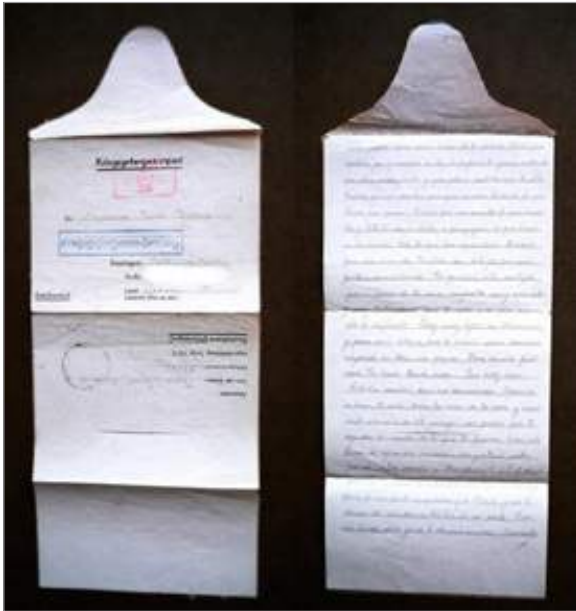
A CM s'explica que Àngel Canals, Pere Pérez i Francesc Estalella per fer-se voluntaris, i com que no tenien encara setze anys, van ser apadrinats per Carles Canal, Armand Pueyo i Salvador Xalabarder.

El seu fill Albert explica que la darrera visita a la seva família fou el 1938, i ja no el tornarien a veure. Passà per Argelers i Setfont, fins que fou fet presoner. La darrera carta que reberen fou a finals de 1940.

Passà per l'*Stalag VIII-C* amb el núm. 57.141. Entrà a Mauthausen el 25 de gener de 1941, amb el núm. 3.166, provinent de l'*Stalag XII-D* a Trèves. Finalment, entrà a Gusen el 29 de març de 1941, on morí el 16 de maig de 1941, als 34 anys.

La seva germana, Clara Pueyo i Jornet (Vilanova i la Geltrú, 1914) era estudiant de medicina i treballà com a mecanògrafa a la Casa Pirelli a València quan començà la guerra. Estava afiliada a les Joventuts Socialistes Unificades i pertanyia a la cèl·lula comunista del barri de Russafa, i tenia un càrrec de secretària del Socors Roig Internacional. Acabada la guerra, i després d'un temps breu a França, va tornar a Catalunya a mitjan 1940. Segons va relatar a un amic, havia tingut una filla que s'havia mort de fam. A la seva arribada a Barcelona, va participar en la reconstrucció del PSUC com a responsable del Socors Roig clandestí. Durant aquella època, ni tan sols la seva família sabia que era a Barcelona, vivint en un pis del barri de la Barceloneta propietat de la família de Soledad Real, companya seva de partit. Fou detinguda l'agost de 1941 juntament amb Soledad Real i Isabel Imbert, i torturada a les dependències de Via Laietana, i va ingressar a la presó de les Corts el 19 de setembre de 1941. El 26 de juny de 1943 es va escapar de la presó en un operatiu dissenyat des de la presó Model per la direcció del PSUC, que en aquells moments la formava l'Albert Assa, l'Antonio Pardinilla i en Manuel Donaire, els quals també n'havien fugit uns dies abans —el 19— juntament amb l'Àngel Olaya. El gran vol va ser el nom amb què l'Albert Assa, antic brigadista de nacionalitat turca, va batejar el reeixit operatiu d'evasió que va comptar amb l'ajut des de l'exterior de la seva companya sentimental. Encara avui es desconeix la destinació de Clara Pueyo Jornet; la seva família no en va tornar a saber res. Els records que conserva l'Albert de la seva tia Clara es limiten a les poques vegades en què, essent un nen, acompanyava la seva mare a visitar-la a la presó.⁽⁴²⁾

42. De la fugida de Clara Pueyo de la presó se'n va fer un documental: *El gran vuelo* (2014), dirigit per Carolina Astudillo Muñoz. Tràiler a Vimeo: <https://vimeo.com/111462302>

Carta-sobre, sense data visible, enviada per Armand Pueyo a la seva filla, Eugènia, des de l'Stalag VIII C. Arxiu: Pueyo Tartera

L'altre germà de l'Armand i la Clara, en Salvador, va lluitar també a la guerra i, segons recorda l'Albert que li va explicar la seva mare, va morir a l'hospital de Figueres.

Fins a l'any 1952, i gràcies a gestions d'un familiar amb la Creu Roja Internacional, van poder saber que havia mort a Gusen.

Des d'aleshores, la família convisqué entre Caldes de Montbui i Barcelona. L'Albert estudià al Grup Escolar Baixeres, a la Via Laietana de Barcelona, i posteriorment a l'Escola Industrial de Barcelona, i entrà a treballar a la Hispano Olivetti durant 26 anys. El novembre de 2008, amb el seu fill —el nét de l'Armand— van visitar el camp de concentració de Mauthausen.

Notes

→ A <http://www.laroca.cat/arxiumentoria/obres/7-26/7-26.pdf> se'n cita tres vegades:

Justícia. Democràcia, a la Unió d'Esquerres? Els seus fets o el temps ho demostraran.

... I què direm d'aquell altre Sr., braç dret del vostre portaveu que ell mateix es qualifica de súper i que considera a tothom inferior seu, que ha pertanescut a totes les entitats hagudes i per haver, i que ha tingut d'ésser foragitat de tot arreu per desorganitzador i esgarria cries, com vulgarment es diu, què en direm? Que no s'en recorda el Sr. **Armand Pueyo** que amb motiu de la conferència últimament donada per En Puig i Ferreter al Centre Democràtic, i essent-ne, ell, un dels organitzadors que anaren a sol·licitar el local del Centre, el President els hi cedí galantment, amb la sola condició que els organitzadors d'aquell acte devien incriure's socis de la casa, ja que la majoria no ho eren, entre ells el Sr. **Pueyo**, i que així mateix ho prometeren, i que al cap de poc temps amb motiu de celebrar el Centre un acte de societat i malgrat haver-hi a l'entrada un cartell indicador de que solament es permet l'entrada als socis, va haver-hi necessitat d'expulsar al Sr. **Pueyo** tot i anant acompanyat de la xicota i futura sogra; tot perquè encara no s'havia dignat ingressar soci de la casa? Que no se'n recorda, d'això? Que potser també és democràcia, això? D'això nosaltres en diem pocs modos. Potser hi haurà qui digui que això no resa amb lo de Palau; però jo us diré que el que no resa res amb anar a Festa Major a Palau és ésser Regidor de Caldes. ...

Artistes i intel·lectuals de Caldes, rodejant la figura internacional de l'escultor Manolo Hugué, potenciat i reforçat per la presència de col·legues i homes de lletres de Barcelona, 1933. Miquel Gispert, amb les mans a les butxaques, empresari pintor i paisatgista de Caldes, admirat per tot el poble. Moriria a Sao Paulo del Brasil en un exili voluntari l'any 1960. Fèlix Albajes, empresari textil i pintor de bodegons i de paisatges, encara en vida. L'escultor Llauredó; en Josep M. B. Sanahuja amb llacet, advocat a Caldes; **Armand Pueyo**,

amb corbata, convençut súper-home, mort en un camp d'extermini nazi. Joan Alavedra, escriptor i locutor de "El Fet del Dia" a Ràdio Barcelona, pare de l'actual conseller Macià; Francesc Domingo, pintor local format a París i mort, també, a Sao Paulo. Josep Fontcuberta, amb gorra i l'ull tapat, alcalde de Caldes el 1936, i, finalment, Jaume Fàbregó, oficial farmacèutic i director del Setmanari "Esbarjo" (creació de Josep Rifé).

La mà esquerra de Manolo s'enllaça amb la seva muller Totote i amb la de Sisquella, el pintor de Sitges, emmarcant la figura de Montserrat Fenosa. Manolo, en un gest de concòrdia patriarcal, els dóna les mans a favor de la pau. En aquell temps, però, ja es parlava d'implantar la repartidora, quan Rússia es bellugava per un cantó, exportant receptes màgiques, paradisiàques i igualitàries i queia damunt d'Europa un ferment de pólvora, fosc i militarista.

Molts intel·lectuals es decantaven per la llibertat, igualtat i fraternitat, consignes llamineres, de la Revolució Francesa. / Sempre hi hem estat conformes / Érem petits i el pare ens parlava del Pi de les Tres Branques i ens deia que la llibertat consisteix en passejar-se pel carrer sense entrar a casa dels altres.

La igualtat i la fraternitat, portats a la pràctica del 36 al 39, féu que els intel·lectuals, davant l'esgarrifós espectacle imperant, se'n lamentaven avergonyits:

No és això! No es això! / El mal, però, ja estava fet.

Sabadell, 1995.

També hi ha documents a l'AHN sobre la Causa General per consultar (vegeu l'Annex), que parlen de **Armando Pueyo Jornet**, «sospechoso por relación de residentes muertos violentamente de la localidad» i que estava a València.

Notes

→ Cal esbrinar:

Era regidor a l'Ajuntament de Caldes?

Activitats com a intel·lectual

Participació en activitats violentes?

Relació amb València?

Marcel Ramos i Comas⁽⁴³⁾

Marcel Ramos i Comas va néixer el 15 de març de 1910 a Caldes de Montbui.

Estava casat amb Teresa Ventura i Padrós, amb residència al carrer de Sant Climent 6 de Caldes de Montbui.

Passà per l'*Stalag XVIII-A* amb el núm. 81.032.

Formava part d'un grup de 900 republicans. En el seu comboi al camp de Mauthausen hi viatjaven alguns dels pocs supervivents catalans del camp: Antoni Escoda, Antoni Garcia, Joaquim Amat-Piniella i Joan Pagès. Explicaren que el 7 d'abril «va ser un dia glaçat. Un cop a Mauthausen, un camí amb molta pujada. Anaven de cinc en cinc i cada grup anava amb un guarda que els feia aixecar a cops de culata si queien. Si intentaven agafar les maletes del terra, els guardes els trepitjaven les mans».⁽⁴⁴⁾

Entrà a Mauthausen amb el núm. 4.875, el 7 d'abril de 1941, on moriria el 3 de maig de 1943, a 2/4 de 8 del matí, a l'edat de 33 anys.

Artur Triquell i Font⁽⁴⁵⁾

Artur Triquell i Font va néixer a Maials (Segrià) el 3 de juliol de 1903.

43. (identificat com a Ramon a MR/CCN i AM; a CM se l'anomena Ramos. Fonts: MR/CCN, AM, CM

44. Font: CM

45. Fonts: MR/CCN, CM

Estava casat amb **Eulàlia Olaya Cases**, que vivia al 69, *rue de la Paix 2, a La Chau de Fonds* (Neuchâtel, Suïssa).

Provinent de l'*Stalag XVII-B*, amb el núm. 28.028, arribà a Mauthausen el 19 de desembre de 1941, amb el núm. 4.132, on moriria el 25 de juny de 1942, a les 4 de la tarda, als 38 anys.

Canovelles

El cas de Canovelles és ben particular. En el llibre *Història i memòria al Vallès Oriental* apareix Àngel Brunet López, que va morir a Gusen, com a canovellí. Però en el llibre de Montserrat Roig, apareix com a nascut a Sanaüja (la Segarra), i amb un sol pare a Barcelona.

És important saber que a Canovelles hi ha un barri anomenat Sanahuja, de manera que caldrà veure si hi ha altres persones que apareixen a les llistes com «Sanahuja», que podrien ser de Canovelles.

Amb el llibre *Canovelles. De poble a ciutat 1908-2008*, escrit per Jaume Dantí i Riu, Alexandra M. Capdevila i Muntadas i Encarna Terrades i Santacreu, he comprès el seu lligam amb Canovelles.

Pel que fa a Martí Corominas i Bernadas, la seva néta Lidia Pérez Corominas es va posar en contacte amb mi a través del blog que havia fet, i em va corregir el seu lloc de naixement: havia nascut a Navàs.

Així que he modificat les dades sobre Martí Corominas i Àngel Brunet.

- Àngel Brunet i López
- Martí Corominas i Bernada

Notes

→ A la base de dades de deportats, corresponent al *Libro Memorial*, indica tres persones amb la localització «Canovelles - Sanaüja».

Angel Brunet López
Salvador Grau Bibià
Jaime Mas Viladella

I fins ara, només havia considerat Àngel Brunet, perquè sortia en el llibre d'història de Canovelles.

Després de la localització d'expedients de víctimes de la Guerra Civil i represaliats del franquisme, hauré de canviar aquesta informació. A Sanaüja hi ha diverses persones amb els cognoms Brunet López —Àngel, Antonio i Artemio— i Grau Bibià —Francesc i Salvador—, amb expedients a la província de Lleida.

Seguint aquest criteri, em plantejo d'eliminar de la llista Àngel Brunet i López i no incloure-hi Salvador Grau i Bibià.

El dubte continuaria sent el cas de **Jaume Mas i Vila-della**.

I sobretot, conèixer per què a les fitxes dels deportats hi surt «Canovelles-Sanahuja».

Àngel Brunet i López⁽⁴⁶⁾

Àngel Brunet i López, de Canovelles, va néixer a Sanaüja (la Segarra), el 15 gener de 1912.

Se cita un familiar, la senyora Francisca Ribó, que vivia al carrer del Marquès del Duero 167 de Barcelona.

46. Fonts: HMVO, MR/CCN, BDDM

Passà per l'*Stalag XVIII-A*⁽⁴⁷⁾ amb el núm. 80.353. El 7 d'abril de 1941 entrà a Mauthausen, amb el núm. 4.342. Arribà a Gusen el 30 de juny de 1941, amb el núm. 12.018. Morí a Gusen el 2 de desembre de 1941, als 29 anys.

Notes

→ Al Portal de Archivos Españoles (PARES) localitzo informació a l'AHN que cal consultar sobre **Angel Brunet López** (Canovelles - Sanahuja) i **Antonio i Artemio Brunet López**, només localitzats com a «Sanahuja». Aquest darrer, com a alcalde i president del Comitè Revolucionari, a la província de Lleida. Per tant, la teoria canovellina comença a fallar. Això voldria dir que caldria corregir les bases de dades oficials, que assenyalen Àngel Brunet López com a canovellí i treure'l de la llista de vallesans deportats.

Martí Corominas i Bernadas⁽⁴⁸⁾

Martí Corominas i Bernadas va néixer a Navàs el 26 d'abril de 1904.

(A l'inici del treball, mentre tenia penjat al blog la descoberta de Martí Corominas, el tenia indicat com a nascut a Canovelles. Un correu de la seva néta, Lidia Pérez i Corominas, m'indicà que havia nascut a Navàs en lloc de Canovelles, on sí que hi va morir.)

Entrà a l'Organització Todt el 12 de maig de 1941, d'on en sortí el 18 de maig de 1943, en direcció a Brest.

Morí a Canovelles el 1983.

47. A la Base Documentaire de la Fondation pour la Memoire de la Déportation, apareix a la llista d'arribada a Mauthausen provinent de l'*Stalag XVII-A* a Kaisersteinbruch, i no pas del XVIII-A com indica Montserrat Roig.

48. Font: AM

DEFUNCIONS		
Nom	Dia	Població
Joaquim Doiz Sancho	28	Caldes
Baudili Pujals Casali	25	La Roca
Antoni Valverde Molina	26	Lliçà
Rafael Rueda Pérez	26	Granollers
Emilia Carrero Jané	27	Granollers
Montserrat Font Garriga	27	Bigues
Anna Baró Felici	27	Santa Eulàlia
Joan Duran Fortuny	29	Aiguafreda
Josefa Rosàs Riera	30	Granollers
Miquel Canudas Borràs	30	La Batllòria
Martí Corominas Bernadas	30	Canovelles
Damià Fortaleza Flores	3	Les Franqueses
Rafael Cabrera Gómez	30	Canovelles
Josefa Almazán Navarro	1	Granollers
Andreu Casado Naranjo	1	Canovelles

03/07/1986. Revista Plaça Gran. Anunci de la defunció de Martí Corominas Bernadas

Castellterçol

Vaig establir contacte amb l'historiador del Moianès Joan Capdevila i Oller, que coneixia dos germans de Josep Sors i Canet. Ens va donar el contacte d'un dels seus fills, Daniel Sors, que viu a Perpinyà. No obstant això, encara no hem pogut entrevistar-nos amb ell.

Arran de trobar un article de Josep Sors i Canet, també localitzo una altra persona que caldria introduir a la llista de Castellterçol: en **Josep Franch i Clapers**, que va passar per l'Organització Todt.

Josep Franch i Clapers⁽⁴⁹⁾

Josep Franch i Clapers va néixer el 23 de maig de 1915 a Castellterçol. Els seus pares eren Josep Franch i Font, constructor de carruatges, i Concepció Clapers i Espinet.

De petit, va estudiar a l'escola parroquial i ja mostrava inclinacions artístiques. Per això, als 14 anys es traslladà a Barcelona per assistir a l'Escola de Patrons Decoradors. I poc després començà a treballar per al taller d'imatge religiosa Bochaca d'Olot, on practicà l'escultura, daurat i ornamentació de sants. A l'inici dels anys trenta assistí a cursos a la Llotja de Barcelona, on descobrí la pintura a l'aigua. Obtingué també el primer premi de l'Agrupació d'Aquarel·listes de Catalunya.

A l'inici de la Guerra Civil, obrí un taller al carrer de Moles amb altres companys de Llotja però també desenvolupà altres activitats al secretariat de l'Escola de Belles Arts de Catalunya, que en aquell temps es va obrir al convent de les Reparadores.

Al final de la guerra s'exilià a França, i tot seguit va passar pels camps de Sant Cebrià i Gurs, i el camp de treball de Saint-Rémy. S'enrolà en una CTE, i treballà per a l'organització Todt en el camuflatge de bateries de costa i fortificacions a la costa del Mediterrani. Va fugir i va viure en la clandestinitat, col·laborant amb la resistència fins a l'alliberament del territori francès.

Després de la guerra s'establí a França i exposà la seva obre a Arles, Avinyó, Marsella, Montpeller, Narbona, Tolosa i finalment a París, el maig de 1946, en una exposició presidida pel president de la Generalitat a l'exili,

Josep Irla, amb la presència de Giner de los Ríos com a representant del govern de la República, les autoritats franceses del moment i fins i tot Pablo Picasso. També es va fer amic del pintor cubista Albert Gleizes.

Posteriorment, orientà la seva producció envers l'art mural. I l'any 1963 va obtenir la medalla d'or de la Chambre des Métiers de París.

Aquest premi li obrí moltes portes i començà a exposar a Canadà, Estats Units, Florència, Munic, amb la qual cosa penjà els seus mosaics a diversos llocs del món. Tot i dedicar-se comercialment a la decoració, no va abandonar mai el seu taller de pintura, mosaics i vitralls.

Josep Franch i Clapers va morir per una aturada cardíaca la matinada del 27 de novembre de l'any 2005 a la casa de Saint-Rémy.

La vida creativa de Josep Franch i Clapers ha tingut un objectiu constant: donar testimoniatge, a través de l'art, del drama de l'èxode i de l'exili dels republicans catalans i espanyols.

L'any 1988, Josep Franch i Clapers va fer donació de 207 obres a la Generalitat de Catalunya. Aquesta donació va entrar a formar part, al gener de l'any 2000, dels fons de l'Arxiu Nacional de Catalunya.

El 30 de juliol de 2005 es va inaugurar, amb la presència de l'autor, l'Espai Franch al Museu Municipal de Castellterçol. El Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya va cedir en comodat a l'Ajuntament de Castellterçol 66 obres (11 olis, 5 mosaics i 50 dibuixos) del fons de l'artista, per tal que fossin exposades.

L'associació Les amis de Franch - Els amics d'en Franch va ser creada a França l'estiu de 2003 per un grup reduït

49. Fonts: Ajuntament de Castellterçol, Arxiu Nacional de Catalunya, *Viquipèdia*

de persones que volen ajudar a donar a conèixer l'obra artística d'en Josep Franch Clapers.

A Saint-Rémy de Provença, on descansen les seves despulles, l'octubre de 2009 varen dedicar-li una nova avinguda amb el nom: Avinguda Josep Franch-Clapers:

<https://www.google.es/maps/search/Avenue+Josep+Franch+Clapers,+Saint-R%C3%A9my-de-Provence,+Fran%C3%A7a/@43.7563539,4.8632802,26962m/data=!3m1!1e3?hl=ca>

Josep Sors i Canet ⁽⁵⁰⁾

Josep Sors i Canet va néixer a Castellterçol el 3 d'octubre de 1914. Encara avui a 2016 hi té dos germans vius, a Castellterçol.

Entrà al camp de Vernet (Arieja), el 30 de juny de 1944. Passà a les CTE, a la caserna Caffarelli de Tolosa, el 3 de juliol de 1944. És probable que passés per Brest.

S'escapà durant el transport al camp de concentració de Dachau, el 25 d'agost de 1944.

Notes

- Obtingutdes dades postals de Joan Sors Canet.
Germà: Antoni Sors Canet
- <http://mdc2.cbuc.cat/cdm/ref/collection/dic/id/239>
Article de Joaquim Soler, J. Sors Canet i Josep Franch Clapers a la revista D.I.C. [Defensa dels Interessos Catalans], Núm. 120 (7 oct. 1933), pàg. 13.

50. Font: AM

De Llevant i de Ponent Castelltersol COMENTARIS SIDRALITICS D'ACTUALITAT

- Arran d'aquest article, localitzo un altre possible castellerterçolenc deportat, Josep Franch i Clapers:
- https://ca.wikipedia.org/wiki/Josep_Franch-Clapers
Durant l'ocupació francesa i com a membre d'una companyia de treball, va haver de treballar per a l'Organització Todt en el camuflatge de bateries de costa i fortificacions.

Granera

Trobem, a través de l'historiador del Moianès Joan Capdevila i Oller informació sobre el besnét de l'únic dels deportats del poble, en Joan Comellas i Cuenca, que va presentar recentment la biografia del seu avi.

Enric Comellas i Tàpias ⁽⁵¹⁾

Enric Comellas Tàpias va néixer el 7 de novembre de l'any 1900 a Granera en una família humil dedicada a la pagesia. Era el petit de cinc germans.

Visqué a Castellar del Vallès amb la seva esposa Maria Datzira i treballava a Osseja, en una fàbrica de carbó.

Durant la República, formava part d'un sindicat al poble. Segons testimonis familiars, l'Enric va optar pel camí de la política davant la impossibilitat de disposar de més poder de decisió en els negocis familiars. Durant aquesta època, fou el president dels Rabassaires.

Posteriorment, durant la guerra, va recórrer Catalunya en camió —especialment el territori de Lleida—, repartint

51. Fonts: «De Castellar del Vallès al camp de concentració de Buchenwald. L'Odissea d'Enric Comellas», publicat el 19 de març de 2014 a: <https://socialsalcasal.wordpress.com/2014/03/19/de-castellar-del-valles-a-l-camp-de-concentracio-de-buchenwald-lodissea-de-lenric-comellas/>

aliments per a la gent més necessitada. Fou escollit regidor a l'Ajuntament de Castellar del Vallès el 1934, i també en l'Ajuntament format una vegada esclatada la Guerra Civil, l'octubre de 1936. Aquesta època, també va realitzar tasques com a fiscal d'un jutjat popular a Barcelona. Aquest fet el va condicionar a desfer el sindicat, i motivà el seu exili, ja que el bàndol nacional el buscava per aquest càrrec.

Enric Comellas era una persona popular a Castellar. El seu treball i la seva ideologia política defensaven clarament els interessos de la pagesia i la gent humil, més que les classes benestant. Això li comportà estimació per gran part de la població, però també que fos mal vist per les persones més poderoses del poble.

El febrer de 1939, Enric Comellas es va dirigir a la frontera amb la intenció d'exiliar-se a França, però en arribar a Girona va ser capturat. Tanmateix, es va escapar i va retornar a Castellar del Vallès. Finalment, després d'amagar-se a Sabadell, va poder travessar la frontera l'estiu de 1939.

Un cop a França, va estar internat a un camp a l'Aude, a Le Trillol, a Rouffiac-des-Corbières, on va treballar fent tasques per a un viticultor local. Finalitzada la verema, va ser internat de nou al camp de selecció de Bram, també al departament de l'Aude. D'allà va ser traslladat als camps d'internament de Barcarès i Sant Cebrià, a la costa del departament dels Pirineus Orientals. Al mes de novembre, va signar un nou contracte amb la família Peyris, uns propietaris de Fillols, a la comarca del Conflent, on es va dedicar a l'agricultura.

Durant l'exili, Enric Comellas i la seva dona Maria van mantenir correspondència epistolar, des de França, mentre encara podia escriure cartes:

Mentre va conviure amb la família Peyris, disposava de gran llibertat de moviment. I, tenint en compte els seus coneixements de la zona fronterera, va participar en una xarxa de passadors d'homes. Un grup de resistents que evadien, via Portugal i cap a la Gran Bretanya, aviadors abatuts, jueus perseguits, correus de la resistència o joves que volien unir-se a les forces de la França lliure. La seva intenció era la d'aconseguir guanyar diners per enviar a la seva família, per compensar-los dels registres, interrogatoris i expropiacions soferts pels nacionals per tal de coaccionar-los i que delatessin el seu parador. Una informació que mai van obtenir.

El 24 de desembre de 1942, l'Enric va ser detingut durant un d'aquests passatges.

Carta del 14 de juliol de 1943.

Mi adorada esposa i demas familia: Mi mas gran deseo es que al llegar esta en tu poder gozais todos de la mas perfecta salud. La mia es del todo buena. Querida Maria no dudo que al recibir estas cuatro lineas no dejara de ser para ti i todos los de la casa una gran satisfacion i te digo esto porque asi no sucede ami si algun dia tengo la suerte de recibir algo de ti (...) Bueno Maria daros muchos recuerdos i abrazos a tu padre i a la yaya, diles que pienso mucho en todos los de casa, muchos veso para nuestros hijos que tengo muchos deseos de abrazarles i tu esposa de mi alma recibe millones de veso de tu esposo que te adora de todo corazon.

El 19 de gener de 1944, Enric Comellas fou traslladat a Buchenwald, amb el núm. 40.576. El camp fou bombardejat el 26 d'agost de 1944.

A principis d'abril de 1945, les SS van rebre l'ordre de liquidar totalment el camp de concentració de

Buchenwald i els seus nombrosos Comandos. L'Enric Comellas, entre d'altres milers de deportats, va emprendre una marxa d'evacuació per la regió de Saxònia-Anhalt cap a l'interior del Reich, amb les tropes soviètiques cada cop més a prop. L'itinerari fou Quedlinburg, Aschersleben, Köthen, Bitterfeld, Prettin, Wittenberg i Coswig. Un total de més de 300 quilòmetres, durant els quals 2.500 dels 3.000 homes que van iniciar la marxa van ser assassinats en el transcurs d'aquesta marxa de la mort.

És en aquest moment quan es perd la pista a Enric Comellas, de qui només va quedar una única referència. El seu certificat de defunció amb data de 10 d'abril de 1945 al camp de Buchenwald (Nordhausen) lliurat pel Ministeri d'Antics Combatents francès.

Notes

→ A l'Archivo Histórico Nacional hi ha diferents expedients que caldria consultar d'Enrique Comellas Tapias, com a «Concejal del Ayuntamiento y miembro del Comité Revolucionario local, presidente del Sindicato Agrícola y miembro del Tribunal Popular nº 2 de Barcelona».

Granollers

Pel que fa a les persones deportades de Granollers, no hem trobat cap treball previ realitzat sobre el tema, a excepció de les referències de Montserrat Roig.

Aparentment, a Granollers no hi ha connexió entre les víctimes. A més, hi ha força dificultat en la recerca de documentació, ja que durant la guerra l'arxiu municipal va ser cremat.

Localitzem la família de Josep Pont i Antigas després de contactar amb persones que tenen el mateix cognom. (L'alcalde de la vila, Josep Mayoral i Antigas, que no sabia si Josep Pont i Antigas era familiar seu). També vaig parlar amb na Tuni Jordana i Antigas, llibretera jubilada de La Grallak. La seva resposta va ser molt emotiva:

(20 de febrer de 2013) Hola, en Josep Pont Antigas era cosí meu. Ells vivien als Hostalets de Balenyà. A Mauthausen hi van anar dos germans. Un va morir allà i l'altre va tornar; però ja molt malalt. Primer el van portar a la presó Model i després a l'Hospital Clínic, on va morir. El seu pare era jutge de pau als Hostalets i quan va acabar la guerra van anar a casa seva i el van matar allà mateix davant de tota la família. Una història molt trista. Salut, Tuni.

També ens parlava dels seus familiars encara vius, als Hostalets de Balenyà, responsables de l'empresa de xarcuteria J. Pont. Allà em vaig posar en contacte amb Judit Pont, d'Embotits Pont, que em va redirigir a Dolors Pont i Macià, filla de Josep Pont i Antigas. La Dolors és una dona molt activa que estava a punt de viatjar a Mauthausen, amb motiu del setantè aniversari de l'alliberament del camp. Finalment, vaig poder-la entrevistar a Barcelona.

Entrevista amb Dolors Pont, filla de Josep Pont i Antigas

Entrevista amb Josep Estrada i Grífols, cunyat de Francesc Abelló i Gràcia, i els seus nebots-néts

Sobre Artur Masjuan i Reverter també vaig trobar un familiar, però que no coneixia la història del seu parent. He pogut entrevistar la Teresa Arboix, neboda d'Artur Masjuan.

De Francesc Mompарт i Lleó no he pogut localitzar cap informació que em permetés trobar familiars. Hem preguntat també a tots els León i Mompарт de la ciutat que hem pogut, però sense resultats positius.

De Miquel Jané i Bauras pensem que hi ha familiars, però no hem pogut encara localitzar-los.

Rere en Pere Giner i Castany, l'únic supervivent granollerí, s'hi amaga una història molt complicada d'interpretar. A Granollers no n'hem trobat informació. Però mitjançant Internet, hem localitzat una persona que s'anomena Giner-Castany, que viu entre França i Suïssa. Quan hem pogut contactar-hi, ens ha demanat de no seguir amb la nostra recerca, perquè era una història molt dolorosa per a la família.

Finalment, hem descobert la relació entre Francesc Abelló i la ciutat de Granollers. La seva implicació política, les seves relacions personals i les seves motivacions. A més,

Entrevista amb Pere Pi Cabanes

hem pogut localitzar els seus familiars encara vius, i entrevistar-nos amb el seu cunyat, Josep Estrada i Grífols.

La menció a Pere Pi Cabanes també és particular. En el llibre Mauthausen, después. Voces de españoles deportados,^[52] hi trobem la referència: «Pere Pi Cabanes (1920). BDST, comunista, director de banco y hombre de negocios». Aquesta persona encara és viva, i hem pogut parlar amb ell, a les Masies de Voltregà, on viu. Coneix bé l'exili, però no havia estat internat als camps. En conseqüència, en faig referència, perquè m'aporta informació de primera mà, però no l'incloc a la llista.

La llista granollerina quedaria així:

- Francesc Abelló i Gràcia
- Pere Giner Castany
- Miquel Jané i Bauras
- Artur Masjuan i Reverter
- Francesc Mompарт i León
- Josep Pont i Antigas

52. VILANOVA, Mercedes, *Mauthausen, después. Voces de españoles deportados*, Ediciones Cátedra, Madrid, 2014.

Francesc Abelló i Gràcia⁽⁵³⁾

Francesc Abelló i Gràcia va néixer el 17 de febrer de 1903 a Barcelona, al barri de Sant Gervasi.

Fill de Josep Abelló i Pedrol, de Montblanc, i Manuela Gràcia i Escuer. Tenia nou germans. Una d'elles era la Montserrat Abelló i Gràcia.

Anys 1920. Sant Gervasi. Estació i barri. Foto: Arxiu FGC

La Caserna. Anys vint. Foto: Arxiu Municipal de Granollers

Va tenir una infantesa agitada, per culpa, en part, dels nombrosos canvis de casa que es va veure obligat a fer. D'altra banda, en Josep passava molt de temps fora de casa, perquè era comerciant d'una merceria, i la Manuela tenia una salut molt fràgil, causada pels múltiples parts—a més dels nou fills que havia tingut, havia perdut deu fills més La Manuela va morir als 40 anys. La seva mort va coincidir amb una estafa que el soci d'en Josep li va fer, de manera que la família va quedar en una situació econòmica pèssima. Aleshores, el pare no va tenir altra opció que internar els fills més petits en una institució benèfica religiosa i, al mateix temps, deixar que els més grans s'espavilessin sols.

En aquell moment, en Francesc tenia 17 anys i va traslladar-se a Granollers per fer la mili.

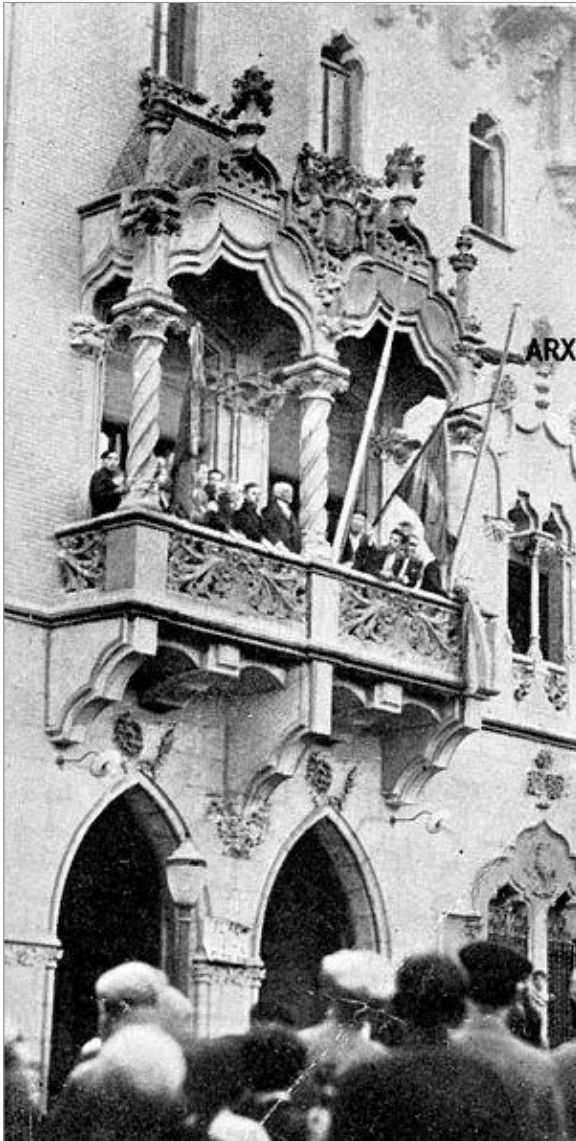
Un polític de mena

La primera vegada que trobem Francesc Abelló a la premsa local és el 14 d'abril del 1931, al balcó de l'Ajuntament, proclamant la República, conjuntament amb altres companys d'ERC.

La revista La Gralla (1931/04/19) explica els fets de la proclamació a Granollers i la participació d'en Francesc Abelló així:

Cap allà a les cinc es formà la manifestació, al front de la qual anaven una trentena de músics de totes les orquestres locals, dirigits pel professor de l'Escola Municipal de Música, en Josep M. Ruera, que d'aquesta forma volgueren associar-se a l'alegria d'aquell moment. La manifestació era presidida per les banderes del Partit Republicà Federal i del Partit d'Unió Republicà, i hi assistiren tots els que foren candidats d'Esquerra Republicana en les eleccions

53. Fonts: MR/CCN, LV, BDDM, AM, LG, In, L'E, BCGG, entrevista amb Francesc Estrada, entrevista amb Roger Berbel

14 d'abril. Proclamació de la República Catalana.
Foto: Josep Bosch

del diumenge. L'orquestra començà a tocar la Marsellesa, i els manifestants, tot victorejant la República, es dirigiren, pels carrers de Clavé i de Sant Roc, a la plaça de la Constitució.

Els capdavanters es dirigiren dalt de la Casa de la Ciutat, on hi havia l'alcalde, senyor Rafael Prades, al qual donaren garantia que no es produiria cap desordre. Sortiren a la balconada, i, en desplegar la bandera republicana, l'orquestra tocà novament la Marsellesa i el públic va prorrompre en forts aplaudiments i crits de tota mena.

Dirigiren la paraula al poble, fent constar l'adveniment de la República, en Sebastià Fontcuberta, l'Andreu Fusté, en Pere Iglesias i en F. Abelló, recomanant tots entusiasme i prou serenitat perquè res no deslluís el triomf de la voluntat popular, bé prou expressada ja el diumenge abans a tot Espanya.

Mentre els crits de Visca la República es confonien amb altres que eren expressió de la passió popular tant de temps continguda, foren llançats daltabaix del balcó els retrats de l'ex rei Alfons i d'altres personatges de la família reial espanyola que hi havia a l'Ajuntament, els quals foren trossejats i cremats enmig del gros aldarull. Altres posaren un cartellet a la façana de l'Ajuntament amb aquesta inscripció: «Plaça del Capità Galan».

A la revista *Inquietud*, òrgan local d'Esquerra Republicana, l'Andreu Fusté publica un article sobre el primer dia de la República Catalana, i explica així els fets d'aquell dia amb en Francesc Abelló:

Són les tres de la tarda. Comença a circular la nova que Francesc Macià a la Diputació i Lluís Companys a l'Ajuntament, acompanyats d'altres elements d'Esquerra Republicana, han proclamat la República Catalana a Barcelona.

14 d'abril de 1931. Proclamació de la República Catalana. Foto: Bosch

Moments d'emoció. Comença a estacionar-se gent davant La Unió Liberal. El casal de la democràcia granollerina, cor i propulsor dels sentiments de la nostra ciutat, ànima d'Esquerra Republicana, té uns deures a complir, unes ànsies estridents de llibertat, de dignificació i ciutadania i unes vides al servei de la República. En aquests moments el nerviosisme ens domina. Un auto amb quatre companys marxa a Barcelona a informar-se. Preparam una manifestació. Organitzem grups per a convidar els treballadors que pleguin. Cal que en aquests moments el poble estigui al carrer. Un grup de músics vénen a oferir-se.

Als deu minuts trenta músics amb llurs instruments entren a La Unió Liberal. Als cinc minuts arriba en un auto el vell republicà pimargallista Sebastià Fontcuberta; republicà lluitador i ferm, porta tremolós d'emoció la bandera federal i dugues llàgrimes regalimen cara avall d'aquells ulls que la fatalitat ha deixat en les tenebres.

Les fàbriques han plegat. El poble en massa espera ansiós els esdeveniments. En aquest moment la bandera republicana, de la Unió Republicana, és entrada a la Unió, essent frenèticament victorejada.

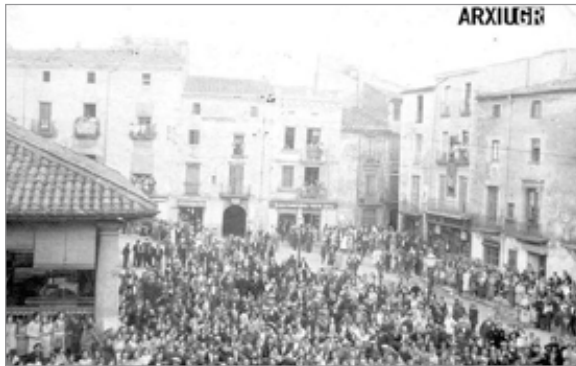
Els visques a la República, a Macià i a Catalunya vibren, ressonant per l'espai.

Són les quatre. L'entusiasme en aquests moments és ja totalment inaguantable. Cal, però, esperar els companys que són a Barcelona. La multitud està frenètica. Entusiasme... Nerviosisme... Febre...

Ens veiem obligats a dirigir la paraula al poble. Per primera vegada en la meua vida, recomano calma... seny... paciència... Parlo... Sé el que voldria dir; però no sé el que dic.

Voldria plorar... Granollers, aquella ciutat morta i vexada, s'entusiasma, vibra, crida... Aquest moment és tota la meua vida. Valeri Mas, el meu mestre, el que ha forjat el meu esperit d'home de lluita, també està emocionat; sent el contacte electrificant del nostre entusiasme; em vénen ganes d'abraçar-lo i de cridar, de xisclar com un infant.

Per fi arriben els companys. Surt ja la manifestació. Sebastià Fontcuberta i Josep Bellavista, acompanyats per quatre joves, van al cap de la manifestació amb les banderes federal i republicana. Ferms lluitadors del segle passat, porten avui encara el foc de la joventut. La manifestació és imponent. Compassos de la *Marsellesa*. Crits, alegria, joventut... Grups de damisel·les acompanyen la manifestació entonant la *Marsellesa*. Són les nostres companyes de la fàbrica, del taller... Damsel·les plenes d'amor, d'idealitat i de bellesa. Quin contrast amb aquelles estúpides nenes «distingides», «pepes» ridícules, filles de Maria, piles de carn mal girbada, dames d'Estropajosa, rates de sagristia!... Endavant, companyes! La manifestació arriba a Casa la Ciutat. Aquest moment és delirant! Esquerra Republicana constituïm el Comitè Revolucionari, possessionant-nos de l'Ajuntament, ajudats per companys de la Confederació Nacional del Treball. Parla Sebastià Fontcuberta,

14 d'abril del 1931. Proclamació de la República Catalana. Foto: J. Guàrdia

que és frenèticament aplaudit. Seguidament parlem alguns altres amics d'Esquerra Republicana.

Hi ha un moment de pànic. Alguns corren; però domina la situació el company Abelló, que demana que ningú no es mogui. «Nosaltres donem la cara i afrontem tota la responsabilitat d'aquest moment», diu el company. Altres companys han parlat en nom de la Confederació.

La manifestació segueix recorrent els carrers de la ciutat i l'entusiasme dóna pas al deliri. La *Marseillesa*, marxa bèl·lica, trempa els esperits d'aquesta generació per a la lluita de la dignificació i de la ciutadania.

Poble de Granollers: segueix el teu impuls! No acabi aquí la teva gesta! Lluita! Lluita sempre!

¡Visca la Unió de Repúbliques Socialistes Ibèriques!

ANDREU FUSTÉ

L'endemà, la joia republicana seguí, i tornem a trobar una altra participació d'en Francesc Abelló.

La Gralla ho explica així:

Dimecres, l'aspecte de la ciutat era el d'un dia de festa, però un xic estrany. Per tot arreu la gent feia grups que comentaven els esdeveniments polítics. Amunt i avall de la carretera passaven autos i camions carregats de gent jove dels pobles forans i de Barcelona, que feien onejar grosses banderes republicanes i catalanes i donaven grans crits de Visca la República! A mig dematí, soldats del batalló d'Estrella s'enfilaren dalt de tot de la façana del Quartel i procediren a destruir la corona que remuntava l'escut que hi ha. També fou destruïda la corona del damunt de l'escut de la façana de l'Ajuntament. Un grup nombrós d'obriers repartiren amb gran profusió unes fulles en les quals era reproduït un manifest signat pel comandant Ramon Franco, que aquell dia publicava *Solidaridad Obrera*.

A les façanes del Quartel i a les oficines de Correus i de Telègrafs, així com a la balconada de La Unió Liberal, hi onejava la bandera republicana. (...)

Un avis fixat en els vidres del cafè de La Unió Liberal aquella tarda, fou prou perquè a les nou de la nit una gran gentada s'aplegués a la plaça Gran, on havia de celebrar-se un míting.

Des del balcó de l'Ajuntament dirigiren la paraula al poble en Valeri Mas, un representant de la Confederació Nacional del Treball; Andreu Fusté, Gabriel Sabates, Domènec Colomer, Pere Iglèsies i F. Abelló, tots d'Esquerra Republicana; Andreu Busquets, regidor electe catalanista republicà i Josep Font, radical.

Valeri Mas explicà que des del moment d'ésser proclamada la República s'havia constituït un Comitè Revolucionari format per tots els elements d'esquerra local i representacions obreres, i que aquest Comitè seguirà actuant per tal de controlar la tasca dels regidors.

Tots els oradors expressaren llur entusiasme per la nova forma de govern aconseguida pel plebiscit del diumenge i tots aconsellaren que la serenitat fos el guiatge del poble en aquestes hores que cal estar a l'aguait de possibles maniobres que poguessin malograr l'obra de regeneració, tan bellament iniciada. Tots aconsellaren que l'endemà fos reprès el treball, facilitant així l'obra del nou govern. Acabat el míting que se celebrà a la plaça Gran, la gentada es traslladà a la plaça de Maluquer i Salvador, on la banda d'Estella hi donava un concert públic, del qual en formà part obligada la Marsellesa.

El 19 de juliol de 1931 participà en un míting a favor de la candidatura de Francesc Layret i el capitán Sediles.⁽⁵⁴⁾ La *Gralla* en parlava així:

La setmana dels mítings

Diumenge, de matinada, se celebraren els dos mítings electorals de propaganda per les candidatures Sediles Dolcet i Eduard Layret.

El mateix diumenge, a les onze, altre míting —de propaganda sindicalista—, en el qual prengueren part varis oradors del Sindicat Únic local i de la Confederació.

Dimarts vespre i dijous han tingut lloc encara altres dos mítings. Tots dos, com els tres primers,

a la sala de La Unió Liberal i tots dos igualment concorreguts.

En el de dimarts parlaren els senyors Abelló, doctor Ariza, tinent Pi, comandant Jiménez i capità Sediles. Aquest últim féu greus declaracions relacionades amb l'alçament de Jaca i amb el Consell sumariíssim que condemnà a mort els capitans Galan i García Hernández. L'entusiasme del públic arribà al roig viu. La sala era afestada i en les galeries exteriors, damunt les llotges del pis, hi havia també gran nombre de concurrents.

El míting de dijous fou organitzat pel Sindicat local de Treballadors i hi parlaren els elements més destacats del sindicat, per a tractar de les vagues dels obrers del ram de construcció i dels obrers de la Telefònica.

Presidí el company Rovira, president del Sindicat, i parlaren, en tons de fort radicalisme, els obrers locals ciutadans Cola i Martínez, que explicaren l'estat de les vagues de paletes i de la Telefònica; Serreres. Marata, Fabregat, Casals, Bosch i Valeri Mas.

Finalment, divendres donà una conferència pública, també a la sala de La Unió Liberal, el jove propagandista del Bloc Obrer i Camperol, en Jaume Miravittles, qui féu una crítica de l'obra portada a terme pel govern provisional de la República, afirmant que ha estrangulat la Revolució. Fou escoltat amb molta atenció i aplaudit al final.

Els nostres lectors ja es faran càrrec de la impossibilitat de ressenyar tants actes públics, que demostren la febrada per la qual actualment passa el nostre poble després de tants anys de política local i de quietisme, imposat per la dictadura.

A tots els actes hi assistí nombrosa concurrència, entre la qual hi havia moltes dones.

54. **Salvador Sediles Moreno** (Càceres, 23 de juny de 1897 - Toledo, 28 de setembre de 1936) fou un militar i polític espanyol, diputat a les Corts espanyoles durant la Segona República Espanyola. Era capità de l'arma d'artilleria i participà en la insurrecció de Jaca de 1930. Fou condemnat a mort in absentia en un consell de guerra el març de 1931, ja que escapà a França, però en proclamar-se la Segona República Espanyola fou amnistiat i pogué tornar. Fou escollit diputat per la província de Barcelona a les eleccions generals espanyoles de 1931 per l'Extrema Esquerra Federal (EEF), que formava part del grup conegut com los jabalies i a les Corts votà a favor de l'Estatut de Núria junt al grup d'ERC. En esclatar la Guerra Civil espanyola, es va incorporar a les Milícies Populares.

El mateix diari, en una nota prèvia, deia:

El capità senyor Sediles diumenge a la tarda estigué a Granollers, prenent cafè a La Unió Liberal. I dimarts vingué, acompanyat del comandant senyor Antoni Jiménez i Jiménez, diputat electe per Barcelona, sopant amb un grup d'amics en el mateix cafè i donant després un míting a la sala teatre.

Sembla, doncs, que en Francesc Abelló tenia una bona relació política. La seva militància política a ERC, però, tingué alts i baixos. Poc després, en una carta oberta a *La Gralla* (1932/07/17), expressa el seu desacord amb la fusió entre ERC i la Unió Republicana a nivell local, i presenta la seva dimissió. En paraules seves, Abelló diu així:

CARTA OBERTA

Essent jo un dels que vàrem formar el Partit d'Esquerra Republicana a Granollers i que de moment va ésser el partit més gran que es coneixia, però avui, sigui perquè els homes d'esquerra que porten la representació del partit no han complert amb llur deure o sigui perquè d'esquerrans no hi ha el número suficient per a sostenir el partit, els dirigents de l'antigua Esquerra, junt amb algun soci, van veure que el partit ja era un fracàs i com el naufrag que s'ofega, veieren una fusta per llur salvació, que fou la fusió de l'Esquerra amb la Unió Republicana, cosa que ja s'ha fet.

Ara, com que jo no estic d'acord amb dita fusió, des del moment de la publicació de la present, restaré sol, independent.

Si el partit que vàrem formar ha fracassat, jo restaré sol, i crec que podré fer tanta obra d'esquerra com fins ara; puix jo comprenc que si havia de fer-se una fusió per a tenir més forces d'esquerra, estaria d'acord sempre que els que volguessin ésser esquerrans vinguessin a sumar-se amb nosaltres, però nosaltres amb ells, jamai.

CARTA OBERTA

Essent jo un dels que vàrem formar el Partit d'Esquerra Republicana a Granollers i que de moment va ésser el partit més gran que es coneixia, però avui, sigui perquè els homes d'esquerra que porten la representació del partit no han complert amb llur deure o sigui perquè d'esquerrans no hi ha el número suficient per a sostenir el partit, els dirigents de l'antigua Esquerra, junt amb algun soci, varen veure que el partit ja era un fracàs i com el naufrag que s'ofega, veieren una fusta per llur salvació, que fou la fusió de l'Esquerra amb la Unió Republicana, cosa que ja s'ha fet.

Ara, com que jo no estic d'acord amb dita fusió, des del moment de la publicació de la present, restaré sol, independent.

Si el partit que vàrem formar ha fracassat, jo restaré sol, i crec que podré fer tanta obra d'esquerra com fins ara; puix jo comprenc que si havia de fer-se una fusió per a tenir més forces d'esquerra, estaria d'acord sempre que els que volguessin ésser esquerrans vinguessin a sumar-se amb nosaltres, però nosaltres amb ells, jamai.

Dono les gràcies als companys de lluita que fins ara he tingut, i si en algun moment necessiten el meu humil esforç sempre em trobaran disposat a treballar per a defensar els nostres ideals i per fer justícia, però primer sol, donant la cara, abans d'anar a eixopluc en la primera casa que ens obren les portes perquè som un partit fracassat.

F. ABELLÓ

Granollers, 15-7-32.

Dono les gràcies als companys de lluita que fins ara he tingut, i si en algun moment necessiten el meu humil esforç sempre em trobaran disposat a treballar per a defensar els nostres ideals i per fer justícia, però primer sol, donant la cara, abans d'anar a eixopluc en la primera casa que ens obren les portes perquè som un partit fracassat.

F. ABELLÓ
Granollers, 15-7-32.

La seva activitat política, però, segueix fora del partit. Poc després, el desembre del 1932, és detingut durant la vaga general com a treballador de la via fèrria Madrid-Saragossa-Alacant. En la crònica dels fets, *La Granolla* (11/12/1932) diu:

Vaga general a Granollers

Dilluns es produí el primer fet de violència que hom preveia i temia, per causa de la vaga dels obrers ocupats en els treballs del canvi de la via fèrria de M.S.A.⁽⁵⁵⁾ Aquell matí, un grup de vaguistes anà a la tenda del tinent d'alcalde, en Modest Gual, al carrer de l'Alba, i s'emportaren violentament un pernil, botifarres, mongetes i altres queviures. Seguits del senyor Gual, del seu fill i d'alguns veïns, que estaven posseïts de natural indignació, aquells obrers exaltats portaren allò que s'havien emportat al pis de la plaça de la República, on té el seu estatge el Sindicat Únic de Treballadors. Poca estona després, una comissió de vaguistes es dirigí a l'Ajuntament per a posar en coneixement de l'alcalde, senyor Camillo, el deplorable fet, que produí general esverament en

el veïnat, essent condemnat per tothom, com deu ésser-ho tot acte de violència.

Aquella tarda, la guàrdia civil féu un registre a l'estatge del Sindicat i cap al tard foren detinguts els obrers Satori Martínez Grande, Joan López Rodríguez, Antoni López Recha, Francesc Abelló Gràcia, Jaume Valls Mateo i Josep Pibernat Parets, que formaven el Comitè de Vaga i posats a disposició del Jutjat que havia començat la pràctica de diligències. Motivà la detenció el fet d'haver-se publicat, amb la signatura del dit Comitè, unes fulles de tons violents, les quals el públic comentà i ja no pas poc, en ésser repartides el dia 26 del proppassat novembre.

La nova de les detencions motivà que aquella nit es formessin nombrosos grups a la plaça de la República en actitud no gens tranquil·litzadora. Prop de les onze es presentà allí el tinent de la guàrdia civil amb una parella i exhortà els reunits que es dissolguessin, com així ho feren. L'agitació, però, i la intransquil·litat seguiren fins la matinada. (...)

Un any més tard, però, sembla que ja torna a col·laborar amb el partit.

Més tard, en el Butlletí del Centre gremial de Granollers s'informa de la constitució de la Cooperativa Popular de Fluid Elèctric, en la qual participa Francesc Abelló. Així, s'explica que:

El dia 13 del mes passat, tal com prèviament s'havia anunciat, tingué lloc la reunió general de simpatitzants, per la constitució de la Cooperativa.

Uns quinze dies abans es repartí profusament per tota la ciutat el projecte d'Estatuts, redactat per la Comissió organitzadora, i abans del dia 11, en qual dia finia el termini per a la presentació d'esmenes,

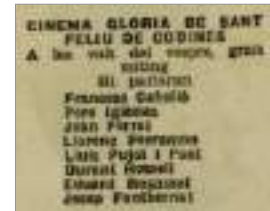
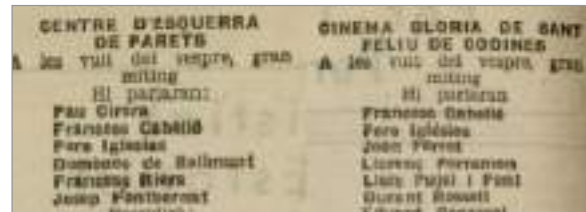
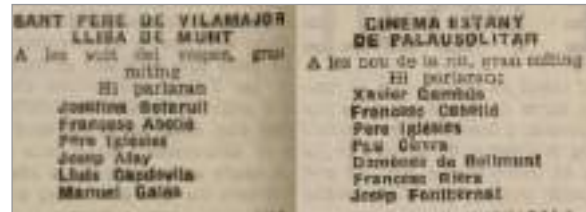
55. La Companyia dels Ferrocarrils de Madrid a Saragossa i a Alacant (MZA o MSA), fundada el 1856, fou unes de les companyies ferroviàries més importants de l'Estat espanyol. Fou nacionalitzada el 1941, integrant-ne les seves línies, 3.670 quilòmetres, dins de RENFE. A Catalunya la seva xarxa tenia explotació independent (MZA-Red Catalana).

se'n presentaren diverses, de la Unió Socialista de Catalunya, Secció de Granollers; Cooperativa La Unió; Unió d'Esquerra Republicana i del senyor Francesc Abelló. També durant aquells dies es rebé una comunicació del Ministeri del Treball indicant devien fer-se diverses aclaracions i adicions al projecte, tot el que es tingué en compte per la Comissió, per presentar a l'Assemblea mes acabat i definitiva. (...)

I segueix explicant que:

Els reunits, aprovant per unanimitat el projecte, després d'haver-se suscitat tres votacions: una amb motiu d'una esmena del senyor Abelló, que fou defensada pel senyor Genevat i impugnada pel senyor Rosell, que guanyà la Comissió, una altra de la Unió Socialista de Catalunya, defensada pel propi senyor Rosell i impugnada pel Secretari de la pròpia Comissió, que fou votada a favor d'aquesta; i una altra de la Cooperativa La Unió, defensada pel senyor Andreu Fusté i impugnada pels senyors Font i Castanyer, que fou votada a favor de la proposta de La Unió.

I sabem de més endavant que tornà a militar al partit. Segons trobem a *La Humanitat*, l'òrgan d'ERC, en la campanya per a les eleccions del febrer de 1936 fou un dels màxims impulsors del Front d'Esquerres, fent diversos mítings per la comarca del Vallès Oriental. Sobretot amb en Pere Iglésies, que seria posteriorment alcalde per ERC, passà per Sant Pere de Vilamajor, Lliçà d'Amunt, Palau-solità, Parets, Sant Feliu de Codines, Sant Celoni, Vallgorguina, Gualba, Palautordera, Santa Maria de Palautordera, Montornès. (...)

1936/02/06, 1936/02/07 i 1936/02/09. *La Humanitat*.

Anuncis de mítings al Vallès Oriental

Feina variada

També sabem que practicà diversos oficis. Treballà com a impressor, conductor de taxi i com a treballador a la via del tren, a més d'engegar un negoci de «recader».

Anunci a la revista *La Gralla* en què s'anuncia com a «recader» entre Granollers i Barcelona

Aquest anunci es publicà diverses vegades, del 05/03/1933 al 05/11/1933, a les revistes *La Gralla* i *L'Esquellot*.

Activista cultural

Francesc Abelló s'implicà activament en la vida cultural de Granollers. De bon principi, formava part del Quadre Escènic de la Unió Liberal, i tenim constància de la seva participació en diverses actuacions teatrals, gràcies a les cròniques que en fa la revista *La Gralla*.

La interpretació de «Vacances reials» hem de dir que fou acceptable. Formosa i ben aïllada, en el primer acte, l'actriu Maria Lluïsa Mir. Bé també la senyora Laura Gassó. Compliren com a bons, i lluitaren per a superar-se en aquest gènere teatral tan difícil, els aficionats Jacint Riberaiguts, Jordi XV; Miquel Diemaró, Ollendorff; Domènec Boët, Marquerie; Andreu Soldevila, Padovani; Francesc Abelló, Siegrist; Manuel Cola, Duc de Wirna; Josep Casademunt, Comte de Kerean; Antoni Estaper, Un criat; Josep Escobar, Believski.

La Gralla, 14/06/1931.

Vacances reials, de Carles Soldevila, fent de Siegrist

En «Flor tardana» hi preagueren part tots els i además la senyoreta Conxita Molins (Peprita), i els joves Andreu Soldevila (Folera), Francesc Abelló (Baldiri), Josep Casademunt (Cisó) i Joan Pous (Xandri). Uns i altres estigueren admirables, però sobre tot la senyoreta Gelabert (Gansa) i En Gubern (Mané), En Boët (Llundà) i En Escobar (Frare).

La Gralla, 27/12/1931. *Flor tardana*, d'Ignasi Iglésies, fent de Baldiri

La Unió Liberal

«Justícia de Déu»

Diuenge fou representat, pel Quadro Escènic de La Unió Liberal, el drama d'Esteve Garrell «Justícia de Déu». L'interès per l'obra, era augmentat pel fet que la notable actriu Elvira Fremont prenia part molt principal en la representació.

magnífic, senyores Filomena Bidoa i Josefa Ribes, i els joves aficionats Domènec Boët (Mossèn Ramon), Josep Escobar (Senyor Duran), Francesc Abelló (Senyor Valentí), Andreu Soldevila (Genissó), Enric Gubern (Carles) i Amador Garrell (Mer).

Tots els són ben mereixedors dels aplaudiments que el públic els prodigà i de la felicitació sincera d'aquest modestíssim

ESPECTADOR

La Gralla, 24/01/1932. Justícia de Déu, d'Esteve Garrell, fent de senyor Valentí

Per a satisfacció de cada un d'ells, anotem aci els noms dels que representaren amb tanta justesa aquesta obra de Russinyol, que en tots moments és un himne al treball i una condemna de la violència: Pere Molins, Anton; Enric Gubern. *L'Hèroe*; Joan Pou, *Andreu*; Antoni Vidal, Joan, *el repatriat*; Josep Escobar, *El Clapat*; Ramon Garrell, *El Secretari*; Josep Casademunt, Senyor Tomàs; Manuel Cola, *L'Alcalde*; Francesc Abelló, *El Sargento*. Cooperaren a la tasca dels aficionats les actrius Emília Mates, Ramona; Victòria Benedicto, Carme; i Mary Adrià, *Mercé*.

La Gralla, 05/02/1933. *L'hèroe*, de Santiago Russinyol, fent de El Sargento

El Quadro Escènic de l'associació representà el drama «Terra baixa». I interpretà el paper de Manel el propi president de La Unió Liberal, En Màrius Masó, qui ja repetidament havia representat la famosa obra d'Àngel Guimerà a la societat L'Alhambra, sempre amb el beneplàcit més entusiasta del públic. Diuenge renovà els èxits passats, com ho demostraren les fortes ovacions que escatoren al final del tres actes de l'obra. I amb En Masó compartiren els aplaudiments de la concurrència les actrius Maria Font, Emília Font, Maria Vallespir i Mary Adrià i els aficionats Pere Molins, Antoni Vidal, Enric Gubern, Ramon Garrell, Francesc Abelló, Manuel Cola i Joan Pou. Remarquem particularment la tasca de les senyorettes Font i d'En Molins.

La Gralla, 28/05/1933. *Terra baixa*, d'Àngel Guimerà

Homenatge a Vicenç Albarranch

Forma part de la Comissió d'Homenatge al pintor Vicenç Albarranch, que acabava de triomfar a Madrid amb una exposició.

Els amics d'Albarranch

Ens ha estat facilitada la següent nota:

Un grup de companys del gran pintor granollerí Vicenç Albarranch, en vista del gran èxit que ha obtingut en la seva exposició, inaugurada el dia 16, a Madrid, on ha quedat enllet el nom de Granollers, amb les teles per ell allí presentades, han organitzat un acte d'homenatge, quina data es farà pública oportunament.

Ha quedat composta una comissió, integrada pel doctor Alfred Canal, Carles de la Torre i Francesc Abelló, els quals rebran les admissions dels companys i admiradors d'aquell artista granollerí, pel susdit acte d'homenatge.

La Gralla, 20/11/1932

En Vicenç Albarranch fou el màxim impulsor del Museu de Granollers, que s'inauguraria poc després. L'acte d'homenatge tindria lloc el mes següent, i seria un gran èxit organitzatiu i de públic.

A continuació, el senyor Abelló, de la comissió organitzadora, llegeix les adhésions a l'acte, que foren les següents: telegrama del Director i Secretari generals de Belles Arts; Ajuntament d'Elche i entitats d'aquella població; Associació «Blanco y Negro», setmanari «Elche», Partit radical-socialista, Casino d'Elche, Orfeó Il·lustrat, i una expressiva lletra, signada per 40 obrers del camp d'aquella ciutat. Altres lletres dels pintors Carles Condé de Mòy i Francesc d'A. Planas

Homenatge a Vicenç Albarranch

Com dèiem en nostra darrera edició, l'avant-passat dissabte, a les deu de la nit, tingué efecte a l'Hotel d'Europa el sopar-homenatge al pintor Vicenç Albarranch per a festejar el franc èxit assolit per aquest artista local a la capital de la República, amb motiu d'una exposició de pintures vallesanes feta en el saló del rotatiu madrileny «Heraldo de Madrid».

Una seixantena de comensals es reuniren al voltant de l'homenatge. Tots els estaments de la ciutat pot dir-se que hi eren representats. Les taules, molt ben disposades enfront de la presidència, s'havien poblat d'amics i admiradors de l'artista. Una bella representació de dames i damises les feia costar àdhuc a la simpàtica esposa del festejat. També hi vegèrem els consellers del nostre Municipi, senyor Bojll, aquest en representació de l'Ajuntament; Taverner, representant la Junta del futur Museu; Pagès i Estrada; els pintors senyors Puig Peracho, Tobler, Bernad i Brugarolas; senyor Josep Mora, per la Junta d'Estadística Històrica a Granollers; Pontdevila, pel Patronat de l'Escola Municipal de Música i professors senyors Ruera, Font i Coll; ex-diputat a Corts per aquest districte senyor Torres Villà; el nostre Director i molts corresponents dels diaris barcelonins.

La Junta Directiva de l'Orfeó Granollerí

Formà part de la Junta de l'Orfeó Granollerí. Tot i que L'Esquellot ja en parla abans de la seva implicació amb l'entitat (1933/08/06), la primera vegada que forma part de la Junta és el gener de 1934 i repeteix l'any següent.

Consell Directiu

El nou Consell Directiu de l'Orfeó Granollerí ha quedat constituït en la següent forma:

President, Salvador Mitjà i Palahí; Vice-president, Emili Ferrero i Boniches; Secretari, Francesc Abelló i Gràcia; Caixer, Francesc Garcia i Martínez; Comptador, Miquel Massat i Casan; Arxiver, Joan Pou i Cerveta; Vocals, Ramon Pous i Pujol, Josep Ribes i Torres, Modest Monticós i Pel·legrí; Vocal noi, Merián Bataller i Lluch.

La Gralla, 14/01/1934. Consell Directiu de l'Orfeó Granollerí

Imatge del Consell Directiu de l'Orfeo Granollerí l'any 1934, amb Francesc Abelló. Foto: Joan Guàrdia

Consell directiu

El nou Consell de l'Orfeo Granollerí, ha quedat constituït pels senyors Salvador Mitjà, president; Francesc Abelló, secretari; M. Benzer, vice-secretari; Francesc Garcia, Cixer; M. Massat, comptador; Lluís Mas, Ardiuer; Modest Monicús, Vicens Taberner i R. Pous, vocals.

La Gralla, 13/01/1935. Consell Directiu de l'Orfeo Granollerí

Seu de l'Orfeo Granollerí a la plaça de la Corona. Foto: Joan Canal

Cal destacar —perquè en disposem de paraules seves en una carta a *La Gralla*— l'aclariment de Francesc Abelló per indicar que la cobla per a la commemoració de la diada de l'11 de setembre l'havia pagada l'Orfeo Granollerí.

Curios aclariment

Hem rebut la següent lletra, que ens complavem a publicar per a satisfacció dels interessats.

Señor Director del setmanari LA GRALLA

Molt senyor nostre: En el darrer número de la vostra publicació, i donant compte de la festa del 11 de Setembre, publicava el vostre setmanari la notícia que a la plaça d'Angel Guimerà i davant de l'Orfeo Granollerí, es feu una audició de sardanes, per la que us preguem feu constar, tant prompte us sigui possible, que l'esmentada audició es feu davant de l'Orfeo, perquè aquesta entitat va pagar la Cobla per la susdita audició per commemorar la diada del 11 de Setembre.

Esperant veure'ns atesos en aquest prec, ens repetim i aprofitem aquesta avinentesa per saludar vos

*Per el Consell Directiu
El Secretari Interí
F. ABELLÓ*

La Gralla, 1935/02/22. Carta d'aclariment de la festa de l'11 de setembre

I esportista tranquil

Abelló també féu les seves provatures en el món de l'esport, però de forma ben relaxada. De bon principi, fou promotor de la secció d'escacs a la Unió Liberal, que també practicà.

Altre Grup Escaquista

A l'associació La Unió Liberal ha quedat constituït altre Grup Escaquista, havent-se nomenat, per a la Junta Interina, els senyors Jaume Ribell, Francesc Abelló, Joan Terrés i Lluís Terns.

Els dirigents del nou agrupament ens preguen que saludem des d'aquesta plana, al poble granollerí i particularment tots els aficionats al joc d'escacs.

La Gralla, 1932/03/20. Junta del Grup Escaquista de la Unió Liberal

Joc d'Escacs

S'ha donat per finalit el torneig de classificació darrerament jugat al cafè de La Unió Liberal, organitzat per l'Agrupació Escaquista de l'associació.

Segons nota que ens ha estat facilitada per la Junta del Grup, el torneig ha donat la següent classificació entre els nombrosos participants a la primera prova efectuada:

Jaume Vivé	Compló	42 punts.
Lluís Terns	2.60	33 >
Jaume Ribell	5.00	30 >
Hilarió Brugarolas	4.00	28 >
Rovira	5.50	27 >
Francesc Abelló	6.00	26 >
Gascón	7.00	24 >
Carreras	8.50	22 >
Josep Camps	9.00	18 >
Arenda	10	18 >
Màs	11	18 >
Jaume Mora	12	16 >
Tarrés	15	16 >
Antoni Estaper	14	12 >
Pere Olive	15	11 >
Andreu Soldevila	16	10 >
Josep Escobar	17	9 >
Viader	18	9 >
Bartomeu Pedragosa	19	7 >
Josep Plinyel	20	6 >
Galabert	21	4 >
Antoni Sans	22	4 >
Enric Garrell	25	4 >
Ramon Garrell	24	4 >

La Gralla, 1932/06/05. Classificació del torneig d'escacs de la Unió Liberal

I més endavant, s'atreví a fer d'àrbitre de futbol, tot i que no amb gaire encert, cal dir-ho.

Partits amistosos

3, U. E. Girona-Granollers, 2

3, Granollers-Nacional de Sabadell, 0

El reserva granollerí jugà el dia 18 un partit amistós contra una forta selecció del Girona al camp de Vista Alegre, essent vençut per la mínima diferència.

Diuenge passat el reserva granollerí jugà al terreny local contra el Nacional de Sabadell, campió àrbitre de la comarca sabadellenca.

L'actuació d'un i altre equip no va pas satisfer a ningú i els comentaris que predominaren foren de considerar incomprensible el magnífic resultat obtingut diuenge pel reserva granollerí davant la forta selecció gironina.

Granollerí: Llegelx LA GRALLA

Telikian

La nostra impressió respecte a aquest partit és que la davantera granollerina és magnífica i mancada de jugadors capaços de substituir en un moment donat a qualsevol lesionat que hi hagi a la davantera del primer equip.

Gari sobressortí d'entre els seus companys, encara que li observarem que fallava algun d'aquells xuts que en altre temps, quan sortien dels seus peus, es donaven ja com gols segurs.

L'onze foraster jugà amb més entusiasme que tècnica, però amb tot, es manifestà ésser un conjunt fluit.

El Granollerí estava format per: Vila, Carpinell, Colomer, Torres, Rovira, Ribé, Pàbraga, Gari, Ribas, Pérez i Valló.

Àrbitre el col·legiat amateur Abelló, amb més voluntat que encert, motivant protestes d'ambdós bàndols.

La Gralla, 1934/03/04

Partits amistosos

6, Granollers (segon)

- U. E. Mataronina, 1

Diuenge passat jugaren un partit amistós al camp local, el segon equip granollerí i el primer de la U. E. Mataronina.

Aquest encontre, organitzat per tal de posar a prova alguns elements, com ho demostra el resultat, fou netament favorable a l'onze local.

Deis jugadors provats, segons ens han dit, tan sols destacà el mig centre. Els demés, fluixos.

Àrbitre el col·legiat amateur Abelló.

La Gralla, La Gralla, 1935/03/24

Diumenge i dilluns de Pasqua també hi ha jugat futbol en el terreny local. Ambdós dies jugà el segon equip del Granollers contra dos primers onzes amateurs, assolint el reserva granollerí altres tantes victòries, per cert merescudes.

Dels equips visitants ens agradà el Sagrerenc, per la seva empenya i resistència, que dificultà extraordinàriament el triomf granollerí, que no es decidí fins els darrers moments del partit.

L'Atlètic del Poble Nou, més fluix que el seu company amateur, jugà dur, en perjudici d'ell mateix.

El Granollers formà els equips així:

Bel, Santlleu, Ruiz, Aranda, Gaipí, Soler, Pérez, Amich, Tuset, Guix II i Bertran, contra l'Atlètic.

Bel, Aranda, Ruiz, Tuset, Pascual, Soler, Pérez, Gaipí, Solsona, Guix II i Bertran, contra el Sagrerenc.

Arbitra el primer partit i amateur pagès, de Cardedeu, i el segon el col·legiat també amateur, Abelló.

La Gralla, 1935/04/28

Personatge satiritzat a L'Esquellot

Totes les diverses activitats que portava a terme li comportaren elevar el seu nivell de popularitat. Francesc Abelló era prou conegut com perquè la revista satírica L'Esquellot sovint el fes sortir en els seus articles.

Dies abans de la solució de la crisi corrien rumors pel nostre poble de que el govern es formaria com segueix:

Presidència, Francesc Abelló; Governació, Mossèn Enric; Estat, Casado; Guerra, Rafel Ribó (alférez de complement); Justícia, Antoni Mayol; Marina, Josep Pineda (tenor); Obres Públiques, Paco de la Fonsa; Instrucció Pública, Josep Díez; Hisenda, Paco Sala; Treball, Xotis (a) Olivé, i Economia, Felip Font.

1933/06/11. Govern de broma

Orfeó Granollerí.—Estrena pel senyor Batallé d'un nou 'rac i dues cançons, que cantarà com sempre l'Orfeó de la casa baix la vigilància del senyor Abelló, que ja estarà neguitós per poguer fer comèdia.

Magna representació teatral, prenent-hi part el senyor Abelló, el trapàs del qual ha costat 30.000 ptes. Es posarà en escena un drama on hi sortirà molta gent; tanta, que sabem que la comèdia es farà a la sala i el públic s'instal·larà a l'escenari.

Solemne sessió de clausura amb malpariaments de l'Ajuntament perquè no els ha concedit 1.500 pessetes de subvenció.

1933/08/27. Festa Major de l'Orfeó Granollerí

A la Pedra de l'Encant diuen...

...Que en el passat Carnaval el senyor Estabanell es disfressà de regia de càlcul.

...En Vicent Alzamora, de Cavallina mediana.

...L'Amador Buhany, de saules.

...En Miguel Joseph, de «Palqueter».

...En Josep Tardà, de «L'Aranda».

...En Domènec Colomer, de llacet, basti, para i perilló.

...En Francesc Serrà, de «tallera de diamant».

...En Paco Pascual, de «boc capot».

...En Manuel Raspall, de gatella solta.

...L'Amador Garrigó, de Gualter.

...En Francesc Badell, de «chocorrot».

...En Joan Canals, de «EAS 51 427».

...En Josep M.ª Rosas, de «mitja de soler».

...En Martí Masà, d'«ornament».

...L'Andreu Boscachs, de «vallet d'àngel».

...En Pepet Claret, d'«franc».

...En Miguel Domarç, de llançadora.

...En Domènec Margua, de llacet de goma.

...En Domènec Boit, de noví.

...En Francesc Abelló, de E. B. de C.

...L'Andreu Canals, d'«Esquellot».

...En Clota Bellotch, de Tap de Xampeny.

...En Manuel Ponsa, de general Fanjald.

...En Francesc Col, de castigador.

...En Joan Verret, de Siquera.

...En Joaquim Pineda, de Fantes Fantes.

...En Francesc Torras, de «Fassando capot» (tampé).

...En Pere Pineda, de xerrada.

...En Josep Malla, de Sàcheta.

...En Pere Malla, de «Polsera treballadora».

...L'Andreu Fusté, de «Sang i letge».

...En Joaquim Vilchevill, de «Bofe».

...En Josep Estapé, de mita.

1933/03/05. Carnaval

L'Abelló, el ciutadà Abelló, ha deixat de fer l'ordinari (reeder), ha penjat el gec arbitratoral i s'ha quedat amb el pito per a xiular al mig del carrer sempre que el seu càrrec de *poliman the of Generalitatis* l'obligui a fer-ne us.

L'Abelló té un gec d'àrbitre en molt bon us. Com que sempre que ha actuat ho ha fet bé, el gec no està gaire estripant ni deteriorat. El gec va costar-li cinquanta-cinc peles. Si a algú li interessa, l'Abelló el vol vendre a preu de ganga. A l'hereu de can Jaume Joseph; a l'Hereu; a en Rayon, al cambrer Rafelito, a en Saló i altres que no siguin de la talla de l'ex-ordinari, els preguem que s'abstinguin de fer tractes sobre el gec.

1933/11/19. Àrbitre de futbol

Casament amb Assumpció Estrada i Grífols

A Granollers coneix Assumpció Estrada i Grífols, amb qui es casa el 28 de setembre de 1935. Francesc Estrada, germà d'Assumpció, recorda el seu cunyat com una persona molt especial: «Mai l'he oblidat, inclús al meu fill li posarem el seu nom (...) em va estimar tant o més que els germans.»

MATRIMONIS	
Joan Sánchez i Navio, amb Rafaela Rueda i Pérez.	
Pere Piquer i Pratcorona, amb Mariàngela Redorta i Tarrés.	
Joan Pujadas i Serra, amb Margarida Ganduxé i Garriga.	
Josep Atsuara i Font, amb Francesca Olivé i Masip.	
Esteve Pons i Casals, amb Joaquina Pallarès i Sardà.	
Joan Codina i Sala, amb Teresa Pujadas i Roqueta.	
Josep Fortino i Milà, amb Carme Viadé i Noriega.	
Francesc Abelló i Gràcia, amb Assumpció Estrada i Grífols.	
Joan Muntané i Masana, amb Anna Pujadas i Puig.	
Joan Oliveras i Mañosa, amb Anna Costa i Nualart.	
Joan Brutau i Castellà, amb Rita Coll i Gironella.	

Casament

Demà, a les quatre de la tarda, ha de celebrar-se, a la sala del Juijat Municipal, la cerimònia del casament del nostre amic En Francesc Abelló i Gràcia amb la gentil senyoreta Assumpció Estrada i Grífols.

Avancem l'enhorabona als futurs esposos.

La revista *La Gralla* en féu l'avis matrimonial (1935/09/22) i felicità la parella el dia abans (20/10/1935)

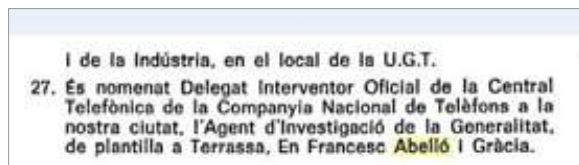
Fotografia del casament de Francesc i Assumpció

El seu cunyat, Josep Estrada, recorda bé com ell es negà a casar-se per l'església, i va voler fer-ho a l'ajuntament, on havien proclamat la República.

Comissari municipal de Cardedeu, en funcions d'alcalde

De moment, no tenim informacions precises sobre la seva tasca durant la Guerra Civil. Sabem que, com a funcionari de la Generalitat, va tenir algunes tasques diverses com a encàrrecs.

Per exemple, el 27 de juliol de 1937 és nomenat Delegat Interventor Oficial de la Central Telefònica de la Companyia Nacional de Telèfons a Terrassa, i se l'anomena com a «Agent d'Investigació de la Generalitat, de plantilla a Terrassa, En Francesc Abelló i Gràcia».⁽⁵⁶⁾⁽⁵⁷⁾

56. RAGON, Baltasar. *Terrassa 1936-1939. Tres anys difícils de Guerra Civil*. Arxiu municipal de Terrassa, <http://arxiu.municipal.terrassa.cat/biblioteca/Terrassa-1936-1939.pdf>

57. Preguntat en aquest sentit a l'Arxiu del Servei Històric del cos de Mossos d'Esquadra, no disposen de cap informació sobre Francesc Abelló i Gràcia.

I la següent informació laboral que en tenim és el nomenament, amb un decret del conseller de Governació i Assistència Social, Antoni M. Isbert de data 21/09/1938, com a comissari municipal de Cardedeu, assumint «totes les funcions reservades a l'alcalde i a l'Ajuntament».

Atès que a l'Ajuntament de Cardedeu han presentat la dimissió del càrrec de Conseller municipal la majoria dels seus components, sense que les respectives organitzacions hagin fet la designació dels substituïts;

Atès que per tal que no quedin abandonades les funcions de govern i administració del poble de referència, procedeix d'acord amb el que preveu l'article 6.º del Decret d'aquest Departament del 8 d'octubre darrer, el nomenament d'un Comissari municipal;

Vist l'esmentat Decret i les altres disposicions pertinents i en virtut de les atribucions que em són atorgades pel sudit Decret,

He resolt:

És nomenat Comissari municipal de Cardedeu, el funcionari de la Generalitat, Francesc Abelló i Gràcia, el qual d'acord amb l'art. 6.º del Decret del 8 d'octubre darrer, assumirà totes les funcions reservades a l'Alcalde i a l'Ajuntament i podrà requerir, en cas necessari, l'ajut de totes les Autoritats per a portar a cap la comesa que se li confia.

Barcelona, 21 de setembre del 1938.

El Conseller de Governació
i Assistència Social,
ANTONI M.º ISBERT

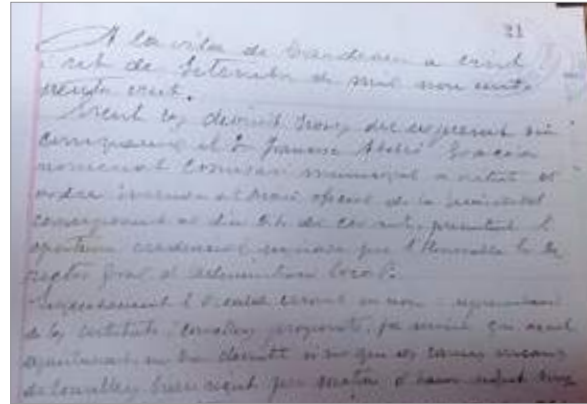
Un nomenament que va causar una gran controvèrsia al municipi, com recull el llibre d'actes de l'Ajuntament, i que intento transcriure a continuació:

A la vila de Cardedeu a vint i set de setembre de mil nou cents trenta vuit.

Sent les divuit hores del espresat +++ comp+++ el sr. Francesc Abelló i Gracia nomenat comissari municipal a virtut d'ordre inserida al Diari Oficial de la Generalitat corresponent al dia 24 del corrent, presentat l'oportuna credencial ++++ per l'Honorable sr. Director Gral d'Administració local.

Seguidament l'Alcalde ++++ en nom i representació de les ++++ i consellers ++++, fa avinent que aquell ajuntament, no ha dimitit si no que els càrrecs vacants de consellers han sigut per motius d'haver sigut mobilitzats. Per tant no perxxx el nomenament de Comissari municipal, proposant, però, la suspensió *hartatant?* no parlamenti amb la Direcció General d'Administració local.

El Comissari municipal sr. Abelló manifesta que la seva missió es complir les ordres emanades de la

Generalitat i per tant no pot demorar la presa de possessió del càrrec de Comissari municipal.

L'Alcaldia que cessa diu «com que les causes que s'inxxx al D.O. de la Generalitat del dia 24 del corrent que han motivat que per la Conselleria de Governació sigui nomenat per a Cardedeu un comissari, son del tot falses ja que cap conseller ha presentat la dimissió, sinó que les vacants que existeixen procedeixen de mobilització de lleves i no de dimissions com també el fet que diu que les entitats i organitzacions no han presentat els corresponents Consellers, quan a la secretaria del Ajuntament ja fa molts dies que existeixen les corresponents propostes àdhuc les del partit local de E.R. de C., Acció Catalana Republicana, C.N.T., P.S.U., U.G.T. i Sindicat agrícola U.R.: proposa que sigui aplasada la presa de possessió del Comissari nomenat fins que quedi sens efecte l'esmentat nomenament i siguin degudament rectificades les causes indicades falsament al ordre esmentada».

El sr. Comissari insisteix en què ha de complir el mandat prenent possessió del càrrec.

Per últim l'alcalde cessant presenta altre escrit, que diu: «Considerant injust il·legal i atemptatori al Decret de 8 d'Octubre del 1937 (D.O. del 10) i als principis de l'autonomia municipal i de la democràcia el nomenament d'un Comissari a Cardedeu per quant els preceptes de l'article 4t del mateix, el que cal fer al Ajuntament d'aquesta localitat, es renovació i no constitució del mateix per existir vacants la majoria dels càrrecs de consellers per mobilització en llesves i essent totes absolutament totes les organitzacions i partits polítics que han presentat la proposta de Consellers per a proveir les esmentades vacants, les fraccions signants i els Consellers propietaris i proposats protesten enèrgicament d'aital nomenament i a més a més pels falsos motius que s'aleguen a l'ordre del D.O. del dia 24 del corrent, i sol·licitar que urgentment sigui anul·lat? l'esmentat nomenament i que l'Ajuntament es renovi amb els Consellers propietaris i els proposats amb els mateixos drets adquirits per a uns i per altres a fi i efecte que es doni per definitivament resolt l'estat anormal del municipi de Cardedeu, posat que no se sol·liciti perquè es desdiguí la Llei ni els preceptes del Decret de Constitució.

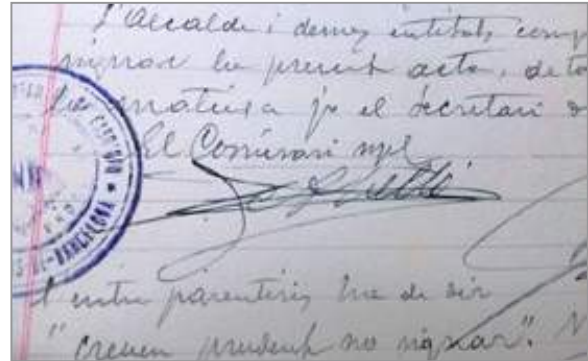
El sr. Comissari municipal pren possessió del càrrec de tal de conformitat amb les normes establertes per decret de Constitució, donant per acabat l'acte, fent-se el sr. Comissari càrrec de la caixa de cabals, mitjançant la deguda comprovació.

L'alcalde i demés entitats comparants es (neguen) a signar la present acta, de tot el contingut en la matíxxx jo el Secretari dono fe.

El comissari mpal + Signatura de Francesc Abelló

Secretari + Signatura

L'entre parèntesis ha de dir «creuen prudent no signar». Val + Signatura

La signatura de Francesc Abelló al llibre d'actes de l'Ajuntament de Cardedeu

Francesc Abelló dimití a finals de desembre, tal com recull l'acta de l'Ajuntament:

A la vila de Cardedeu a vint i vuit de Desembre del mil nou cents trenta vuit.

Essent les onze hores compareix el sr. Josep Maria Carreres Oliver presentant una ordre de data 12 de 3l corrent per la qual es nomenat Comissari municipal de Cardedeu a virtut d'haver sigut acceptada la renúncia al sr. Francesc Abelló i Gracia que actualment desempeña.

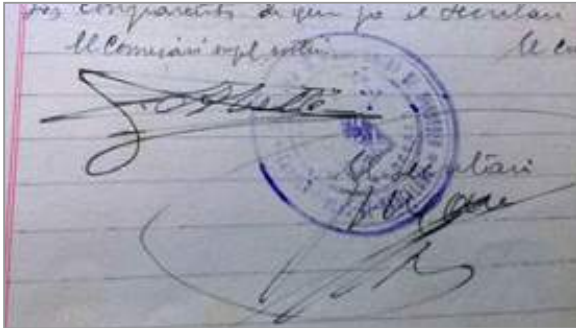
Amb ??s virtut ?? el sr. Abelló fa entrega de la Comissaria Municipal al sr. Josep Maria Carreres Oliver prenent possessió i fent-se càrrec de l'exercici i funcions del municipal?, practicant l'oportú arqueig.

De tot el qual s'aixeca la present acta que signen els Srs. Comparants de que jo el Secretari dono fe.

El comissari mpal sortint + signatura de Francesc Abelló

El comissari mpal entrant + signatura de Josep M. Carreres

El secretari + Signatura

La signatura de Francesc Abelló al llibre d'actes de l'Ajuntament de Cardedeu

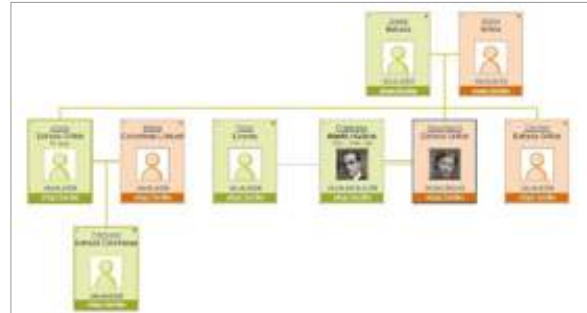
L'exili i l'empresonament pels nazis

En Francesc va marxar a l'exili amb la intenció de recomençar la seva vida amb l'Assumpció a Anglaterra, creuant el pas de Calais. Un cop a França, es van escriure amb la seva dona —tot i que no queda cap constància de les cartes, ja que l'Assumpció les va cremar per por a les represàlies—, que encara era a Catalunya. Per fer-ho, tots dos havien d'agafar un vaixell que els hi portés. Tanmateix, l'Assumpció va trigar més del previst en arribar a França —per una qüestió de papers—, de manera que en Francesc va esperar un segon vaixell, i va ser capturat pels nazis abans de poder retrobar-se amb la seva esposa. L'Assumpció va quedar-se a França, amb l'esperança de retrobar en Francesc, però això no arribaria mai.

En Francesc va passar per l'*Stalag VIII-C* i el *XII-D* amb el núm. 56.776. Entrà a Mauthausen amb el núm. 3.903, el 25 de gener de 1941, i fou desplaçat a Gusen el 8 d'abril de 1941. També apareixia en una llista de suposats transports de persones malaltes i discapacitades en destinació a un asil del camp de Dachau, que surt de Gusen el 14 d'agost de 1941. En Francesc Abelló morí el 30 de setembre de 1941, als 38 anys, a Hartheim, probablement gasejat.

Assumpció Estrada i Grífols

Alguns anys més tard, un cop acabada la Segona Guerra Mundial, Assumpció va rebre un comunicat del Govern francès que anunciava la mort d'en Francesc. Aleshores, va decidir retornar a Catalunya on, alguns anys més tard, es va casar amb un altre home, Pepe Linares, que també era un dirigent comunista.

Arbre genealògic d'Assumpció Estrada i Grífols

Abelló i l'enigma de Buchenwald

Hi ha un gran dubte sobre l'itinerari de Francesc Abelló en referència a Buchenwald. I és que Montserrat Roig indicà que Francesc Abelló, de Granollers, conjuntament amb altres deportats, van passar per Buchenwald, amb una nota que diu: «Font: *La Humanitat*, editada a França. Aquests noms han estat facilitats per Sauret a través de l'historiador Josep Benet. Tots van morir a Buchenwald. Els testimonis E. G. i García Badiello, supervivents de Buchenwald, no van poder recordar amb precisió noms d'exdeportats catalans». Però no hem pogut trobar cap confirmació d'aquesta dada.

Sí que hem trobat altres notes a *La Humanitat* en referència a Francesc Abelló. I és que el seu partit li reté algun petit homenatge en forma d'article, quan

s'assabentaren de la seva mort, ja acabada la Segona Guerra Mundial. Diu així:

Catalans a Alemanya

Saludàrem, dies enrere, el retorn dels deportats catalans d'Alemanya. Ho fèiem amb joia, amb emoció car sabíem que els nostres mots anaven adreçats als millors dels nostres lluitadors, als qui mai cessaren de creure en Catalunya i en la Llibertat. Ho fèiem també pensant que gran nombre de militants del nostre Partit tornarien a ésser entre nosaltres. I així ha estat. Cada dia anem rebent noves dels qui retornen. Velles coneixences que hom retroba amb joia! La mateix amb què sovint ens ho comuniquen els interessats o bé les organitzacions departamentals a les quals pertanyen. Tots ells han passat el calvari que era reservat als deportats, tots ells han sofert i tardaran temps a refer-se. Però tots ens diuen que no han deixat de creure en Catalunya i en els nostres ideals.

...

Dissortadament la nostra alegria no pot pas ésser —i molt menys completa. Molts companys nostres ja no tornaran d'Alemanya. Ens manquen notícies d'alguns. Ens n'han arribat de ben concretes d'altres que hi són morts. A Dachau moriren Ramon Serra, militant del districte V de Barcelona, els germans Vergès de Reus i els companys Coderch i Riera, de Badalona. A Buchenwald, Josep Serra i Mistral i Antoni Canut i Morich de l'Ateneu Obrer, d'E. R. de C. del districte V, i Antoni Gomis, militant del districte quart. També hi ha mort Lluís Ametllet i Roig, de la Federació de Girona, i Francesc Abelló de Granollers. Evoquem avui el record d'aquests companys estimadíssims així com el de tots els catalans que són morts a Alemanya pel sol pecat d'haver estimat i servit el seu poble i la Llibertat.

Des d'aquestes columnes ens fem un deure d'assenyalar l'aportació catalana a la creuada que acaba de finalitzar amb la desfeta del feixisme internacional i una vegada més remarquem la burla sagnant que constitueix per a tots els que han sofert i mort a Alemanya que encara no puguin tornar a la seva Pàtria junyida pel sistema que ha estat derrotat en els camps de batalla mundials.

23/09/1945. La Humanitat

Cal assenyalar que aquest article anava acompanyat d'un dibuix de Josep Cabrero Arnal, un dibuixant català que també va ser deportat.

23/09/1945. *La Humanitat*1946/05/15. *La Humanitat*, «La nostra contribució»

Més endavant, a *La Humanitat* es publica un article específic d'homenatge a Francesc Abelló.

Diu així:

La nostra contribució

A la llarga llista dels noms que constitueixen el quadre d'honor del nostre Partit, hem d'afegir-n'hi encara un altre.

Francesc Abello Garcia [sic], militant del Centre d'E. R. de C. de Granollers, va morir l'any 1941 a

Alemanya, *Stalag XII*, núm. 58.766.

Malgrat el retard a conèixer aquesta trista nova, retem homenatge, una vegada més, a l'estol d'herois anònims que han pagat de llur vida la seva fidelitat a la causa democràtica i antifeixista. Així mateix, fem present a la seva família del nostre més sentit condol i tota la nostra simpatia.

Els records de Josep Estrada

A partir del seu nét-nebot, vàrem poder retrobar el seu cunyat, en una trobada familiar que es produïa per primer cop. Aquell dia, en Josep Estrada i Grifols ens lliurà als presents un recull de memòries del seu cunyat, escrites per a l'ocasió.

Recull de records de Josep Estrada i Grifols sobre Francesc Abelló

Pere Giner i Castany⁽⁵⁸⁾

Pere Giner i Castany va néixer a Granollers el 27 de juny de 1912.

Hem localitzat informació d'un possible germà: José Giner Castany, fill de José i Carmen, nascut a Barcelona, presoner de la Guerra Civil a la presó de Lleida, on morí el 30 d'abril del 1939. Les seves despulles estan enterrades al Valle de los Caídos.⁽⁵⁹⁾

Les dades oficials disponibles indiquen que en Pere Giner i Castany entrà a l'*Stalag V-D* d'Strasbourg l'11 de desembre de 1940. Entrà a Mauthausen amb el núm. 4.849, el 13 de desembre de 1940. Fou alliberat el 5 de maig de 1945. Des d'aleshores, visqué a França.

Per Internet, localitzo informacions sobre un Pere Giner i Castany que visqué a França, casat el 7 de gener de 1950 a Taninges amb Simone Alphonsine Dunoyer, nascuda a Samoëns, el 30 de gener de 1924.

Ens posem en contacte amb, Catherine i Nathalie, una de les possibles filles i una neboda, que ens expliquen una història misteriosa i dolorosa a la vegada, però sense donar-ne més detalls.

Notes

- També localitzo un registre militar de l'Estat francès que indica: *Indexation des registres militaires. 1 R 931 Giner-Castany, Pédro 1932. Présentation du contenu 2497*
- Estem a l'espera de rebre informació de la municipalitat de Taninges.

58. Fonts: AM, BDDN

59. SOLÉ, Queralt, *El secret del Valle de los Caídos*, Sàpiens Publicacions.

Miquel Jané i Bauras⁽⁶⁰⁾

Miquel Jané i Bauras va néixer a Granollers el 17 d'abril de 1920.

El seu pare, Nicolau Jané Espardenyes (?), vivia al carrer Lletjós 19 de Granollers (l'actual carrer de Sant Josep de Calassanç).

Va entrar al Front *Stalag 141* a Vessoul amb el núm. 7.811, el 8 d'agost de 1941. Entrà a Mauthausen, amb el núm. 4.002, el 20 d'octubre de 1941. Passà a Gusen, on morí el 3 de desembre de 1941, als 21 anys.

Artur Masjuan i Reverter⁽⁶¹⁾

La localització de Teresa Arboix i Masjuan, neboda d'Artur Masjuan i Reverter, m'ha permès conèixer nova informació sobre aquest deportat granollerí, tot i que de forma limitada.

La Teresa no sabia què havia passat amb el seu tiet després d'exiliar-se a França i vaig poder-li explicar la poca informació que en tenia. Ella no conserva cap fotografia que permeti identificar-lo personalment.

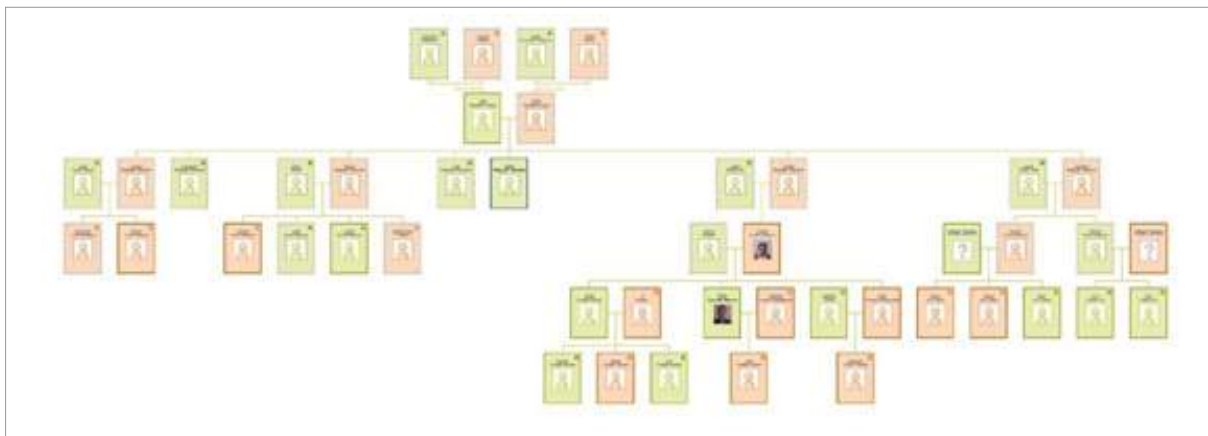

Núria Sala i Teresa Arboix

60. Fonts: MR/CCN, AM

61. Fonts: MR/CCN, AM, Arxiu Municipal de Granollers

Artur Masjuan i Reverter va néixer a Granollers el 22 de gener de 1904. Era fill de Julian Masjuan, jornaler, i Maria Reverter.

Eren 7 germans: Teresa Masjuan i Reverter (1896), que es casaria amb Fidel Tuset i Miquel; Francesc Masjuan i Reverter (1899); Mercè Masjuan i Reverter (1902), que es casaria amb Cinto Mauri; Pep Masjuan i Reverter (1903); Artur Masjuan i Reverter (1904); Eulàlia Masjuan i Reverter (1908), que es casaria amb Josep Arboix, i la seva bessona Catalina Masjuan i Reverter (1908), que es casaria amb Josep Colom i Vidal.

La seva germana Teresa vivia al carrer de Girona 72, de Granollers.

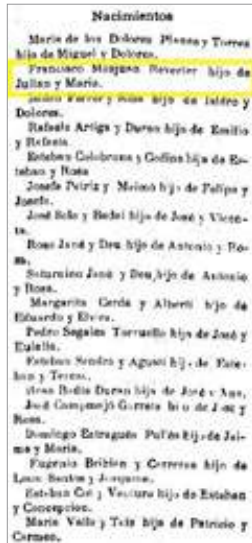
Entrà a l'*Stalag XII-D* a Trier, el 22 de gener de 1941. Passà a l'*Stalag XI-B 220Z* a Fallingbostel, el 25 de novembre de 1940. Entrà a Mauthausen, amb el núm. 4.522, el 29 de març de 1941, i d'allà passà a Gusen amb el núm. 11.345. Morí el 20 de novembre de 1941, a l'edat de 37 anys.

Partida de naixement d'Artur Masjuan i Reverter

Carrer de Girona, als anys trenta. Foto: autor desconegut

El Congost, 1899/12/10. Naixement de Francisco Masjuan Reverter

La Gralla, 1928/06/03. Naixement de Mercè Tuset Masjuan, neboda

La Gralla, 1922/01/08. casament de la germana Teresa Masjuan i Reverter

1950/10/13. Avis de defunció d'Arturo MASJUAN REVERTER

La Teresa ens va explicar que va posar el nom d'Artur seu fill perquè la seva mare, l'Eulàlia, germana de l'Artur Masjuan, li ho va demanar en honor al seu germà, desaparegut després de la guerra.

Francesc Mompert i León⁽⁶²⁾

Francesc Mompert i León va néixer a Granollers el 21 de novembre de 1913.

Inicialment, no disposàvem d'informació sobre els seus familiars. Hem pogut localitzar, però, alguna notícia relacionada amb la família.

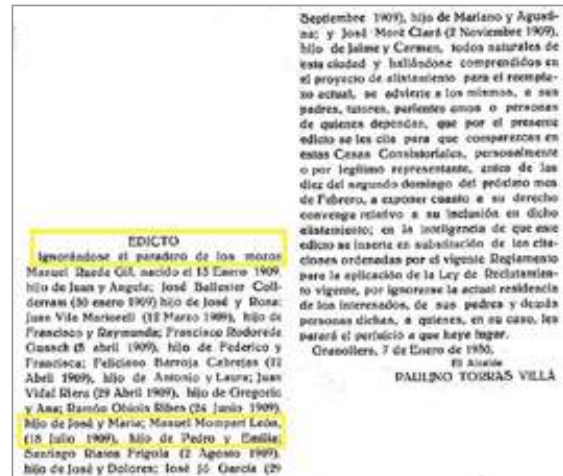

La Gralla, 1921/705/08. Comunió de la seva germana Anna Mompert León

La Gralla, 11923/12/02. Naixement de Francesc Mompert León

Sabem que tenia un germà, Manuel, nascut el 18 de juliol de 1909, a qui en un anunci municipal se'l busca per al reclutament forçós.

La Gralla, 1930/01/12. Reclutament forçós del seu germà Manuel Mompert León

Aquest edicte es repeteix al *Diari de Granollers* del 9 de febrer de 1930.

Per tant, de tota aquesta informació deduïm que els pares d'en Francesc serien Pedro Mompert i Emilia Leon,

62. Fonts: AM, BDDM

i en Francesc tindria almenys dos germans, en Manuel, nascut el 18 de juliol de 1909, i la seva germana, també més gran que ell, ja que hauria fet la comunió dos anys abans que ell nasqués.

De moment, no hem pogut localitzar cap familiar seu.W

Fou fet presoner a Compiègne, d'on sortí amb el transport I 214 el 21 de maig de 1944. Entrà a Neuengamme, amb el núm. 31.264 el 24 de maig de 1944. Morí al camp de Neuengamme el 26 de maig de 1944, als 20 anys.

Finalment, trobem aquest decret oficial de l'Estat francès, que li aposa «mort en deportació» en els actes i sentències declaratives de mort.

Josep Pont i Antigas⁽⁶³⁾

Josep Pont i Antigas va néixer el 18 de novembre de 1903 a la plaça de les Olles de Granollers, on els seus hi tenien una xarcuteria. Fill de Josep Pont i Sirvent i de Maria Antigas i Altimira; era el més gran de cinc germans, amb Vicens, Pere, Carme i Antònia.

Partida de naixement de Josep Pont

Fotografia de la família Pont, amb el pare, Josep Pont i Sirvent; la mare, Maria Antigas i Altimira, i els germans Josep, Vicens, Pere, Carme i Antònia. Fons: família Pont

63. Fons: MR/CCN, entrevista a Dolors Pont i Macià

Imatge dels Hostalets. Anys trenta. Fons: família Pont

A l'edat de 20 anys, la seva família es va traslladar als Hostalets de Balenyà, on havien obert un petit obrador de xarcuteria, que encara continua obert avui en dia, transformat en una gran empresa. Durant la República, l'alcalde dels Hostalets va proposar al seu pare, Josep Pont i Sirvent, de fer de jutge de pau i ell, compromès amb els ideals republicans d'Esquerra, va acceptar. Ideals que va encomanar al seu fill, Josep Pont i Antigas,

L'única fotografia de Dolors Pont (segona a l'esquerra) amb el seu pare, Josep Pont i Antigas (tercer a l'esquerra)

que es faria militant d'ERC. Així, el càrrec de Josep Pont i Sirvent el convertí en un personatge destacat als Hostalets de Balenyà, però també amb algunes enemistats que li comportarien problemes futurs.

Van viure una època tranquil·la fins a l'arribada de la guerra. Als Hostalets, en Josep va conèixer la Concepció Macià i Carbonell, amb qui es va casar. Vivien al carrer de Cegullada 3. El 26 de maig de 1935 naixeria Dolors Pont i Macià, la seva única filla.

Amb l'arribada de la guerra l'any 1936 començarien les complicacions per a la família Pont.

El càrrec de jutge de pau suposaria la mort del pare de família, Josep Pont i Sirvent, assassinat el 16 de juliol de 1939 al Camp de la Bóta als 57 anys.

El germà de la Concepció, en Josep Macià i Carbonell, també va morir al Camp de la Bóta l'any 1939 als 32 anys. En conseqüència, la Concepció i la Dolors van anar a viure a casa de la sogra.

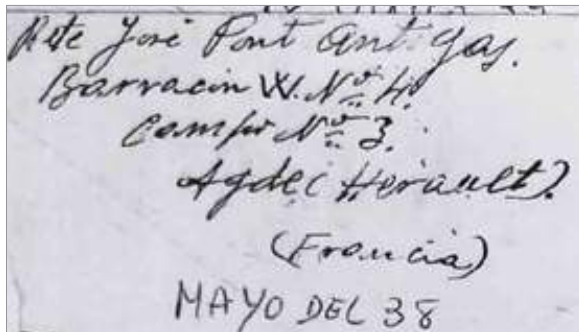
Després d'aquest dolorós esdeveniment, els tres fills de la família es van exiliar a França; tots per vies diferents. Durant aquest temps, en Josep Pont i Antigas va passar per set camps de refugiats a França. A en Josep li van proposar de retornar a Espanya amb el darrer camió que feia el trajecte, però va refusar argumentant que havia de trobar els seus germans, que encara estaven a França, possiblement dins del camp de Fontainebleu. El que ell no sabia és que els seus germans ja havien retornat a Espanya: en Pere en un camp de concentració a Pamplona i en Vicens, gràcies al fet que encara tenia 17 anys, havia pogut retornar a casa. Aleshores en Josep estava encara a Fontainebleu amb l'objectiu de cercar els seus germans, i ja no retornaria.

Tot i haver emmalaltit a França, mantenia sovint la correspondència amb la Concepció, amb molta precaució. En Josep posava l'adreça d'una dona de Centelles per no posar en risc la Concepció i la Dolors. Ella li enviava diners de tant en tant. Aquests diners li servien per a comprar segells i poder així enviar cartes.

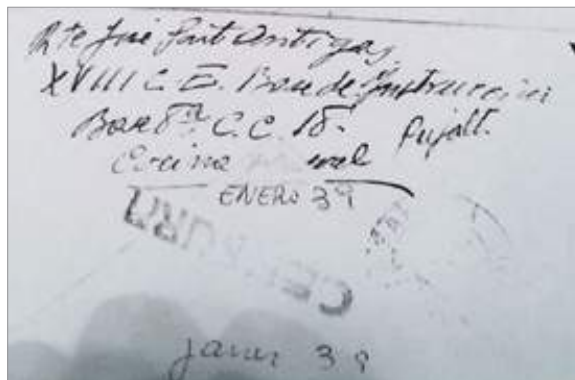
Tanmateix, la Concepció tenia prou feina cuidant la seva filla Dolors i la seva sogra, de manera que no tenia excedent per fer arribar a en Josep. Així doncs, va aconseguir diners d'amics que vivien a Pau.

Els dos germans d'en Josep van morir a la guerra, l'un a l'Ebre i l'altre al Segre.

Encara a Fontainebleu, la seva esperança va xocar amb la crueltat del destí. En Josep va intentar de retornar i li deien que el preu era de 300 pessetes. Ell només en tenia 200. Temps més tard, quan va poder reunir les 300 pessetes, va tenir hemorroides i febre i no va poder retornar. La seva filla Dolors diu que estava destinat a morir als camps.

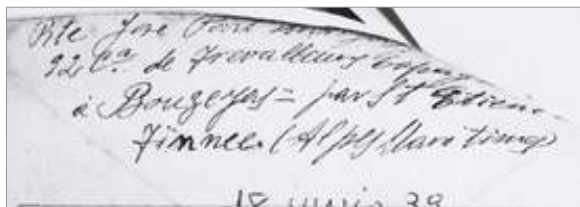
1938/05/xx. Carta des d'Agde (Herauld), barracó W núm. 4, camp núm. 3

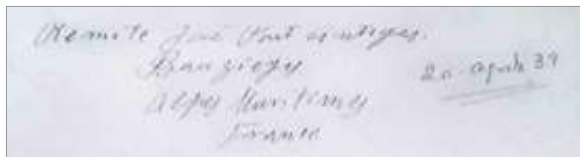
1939/01/xx. Carta de XVIII CE. Base 8a CC 18. Cuina

An official form from the Comité International de la Croix-Rouge (Geneva) for a letter. The form is filled out with handwritten information in cursive. The sender is Josep Pont Antigas, Barracín N.º 4, Camp N.º 3, Agde, Hérault, France. The recipient is Concepció, Adria Carmona, Barracín la Cruzada, Balanya, Barcelona. The date is June 2, 1939. The form includes fields for sender and recipient details, a cross symbol at the top, and instructions at the bottom.

1939/06/02. Carta enviada des d'Agde mitjançant la Creu Roja Internacional

1939/06/. Carta des de Bouzeres, per St. Etienne (?), al departament dels Alps Marítims

1939/08/20. Carta des de Bouzeres (?), al departament dels Alps Marítims

1939/08/20. Carta des de Bouzeres (?), al departament dels Alps Marítims

Les informacions oficials indiquen que Josep Pont i Antigas entrà a l'*Stalag VIII-C*, amb el núm. 56.813, l'any 1939. Després, entrà a l'*Stalag XII-D* a Trier (Trèves?).

1941/01/07. Carta enviada des de l'*Stalag XII-D* a Trier.
Fons: família Pont

De Trèves en sortí el 22 de gener de 1941, destí a Mauthausen, on hi entrà el 25 de gener de

1941, amb el núm. 3380. Deu mesos més tard, el 20 d'octubre de 1941, entrà a Gusen, amb el núm. 13.872, on moriria el 7 de novembre de 1941, als 38 anys.

Va morir quatre dies abans que el seu amic d'Hostalets en Jaume Castells, amb qui es va retrobar a l'*Stalag* i amb qui compartí l'estada a Mauthausen.

Quan en Josep va morir, la Dolors només tenia quatre anys.

La Concepció va saber que havia mort per un comunicat del cònsol alemany, de data 4 d'octubre de 1943. Més tard, el 18 de febrer de 1946, la Concepció va rebre una carta de la Creu Roja internacional que informava de la seva mort.

1943/10/04. Certificació de la mort de Josep Pont i Antigas

1946/02/26. Carta de la Creu Roja Internacional en què es comunica la mort de Josep Pont i Antigas

La Concepció i la seva filla Dolors, durant molts anys, van rebre diners del Govern alemany com a compensació. Avui, la Dolors Pont encara rep cada mes diners del Govern francès com a òrfena de guerra.

I avui en dia encara està esperant que l'Estat espanyol reconegui la mort del seu pare.

Retrat de Josep Pont i Antigas

La revista *La Humanitat*, a l'exili a París, va dedicar aquesta nota en assabentar-se de la mort d'en Josep Pont Antigas, l'Anton Sayos i Baulenas i en Jaume Castells i Mas:

1946/11/29. *La Humanitat de París*. Nota amb la mort de Josep Pont i Antigas

1950/11/08. Avis oficial de decés de José PONT-ANTIGAS

Documentació requerida pel Govern francès

Notes

→ A l'AHN hi ha documentació de la Causa General (vegeu l'annex) per analitzar sobre José Maciá Carbonell —fusilado— i Juan Maciá Carbonell —fallecido en el frente—, cunyats de Josep Pont i Antigas.

La Garriga

- Felip Codina i Codina
- Obduli García i Navarro

Pel que fa a la Garriga, vaig demanar ajut al meu oncle Vicens, que hi viu. Ell va parlar amb en Ramón Ferrandis, un fotògraf garriguenc, que em va respondre amb un correu que deia: Hola Vicens, em sembla que ens en sortirem prou bé de l'escomesa de la teva neboda.

El primer per al que pregunta és en Felip Codina Codina (ella ha transcrit malament el segon cognom). Aquest senyor es va quedar a viure a França acabada la Guerra Mundial, es va casar i ara deu fer uns 15 anys que va morir. Ha deixat una filla que viu a Muret (lloc d'infesta memòria). El millor de tot és que aquí a la Garriga hi viu un nebot d'aquest Felip, i és l'Alfredo Codina, el de la megafonia, TV, etc. El seu telèfon és el 607 xxx xxx.

Pel que fa al segon, Obduli García Navarro, demà al mati he de fer una consulta a una de les persones que esmorzen cada matí a la taula de l'Àngel, en Ricard Cendra, que era parent d'en Genís Pujol impressor, i que tenia la impremta al carrer de Calàbria, davant de l'estudi del fotògraf Miquel Andreu i que avui dia és un solar. Segurament, aquest Genís Pujol, que crec que va morir solter, pot ser que tingui a veure amb l'esposa de l'Obduli, Concepció Pujol.

Bé, em sembla que ens n'estem sortint prou bé.
Ramon

Pel que fa a Alfred Codina, vaig tenir l'oportunitat de trobar-me amb ell⁽⁶⁴⁾ i em va facilitar una gran quantitat de documentació de primera mà i em va explicar moltes experiències del seu oncle Felip Codina i Codina.

D'altra banda, em va posar en contacte amb Katia, la

Entrevista amb Alfred Codina, nebot de Felip Codina i Codina

Entrevista amb Katia Colonge (Codina), filla de Felip Codina, a Muret

64. Vegeu l'annex «Tasques realitzades».

seva cosina i filla d'en Felip, a qui he conegut aquest estiu aprofitant les vacances familiars a França, i fent una aturada a Muret, on viu, per entrevistar-la. El seu testimoni ens va deixar molta informació per al treball i ens va permetre conèixer una història molt emocionant.

Sobre Obduli Garcia, no vam poder obtenir cap dada a través d'en Ricard Cendra ni de cap altra persona de la Garriga. No obstant això, gràcies a en Ramon Ferrandis em vaig posar en contacte amb l'Almudena Gutiérrez, arxivera de la població, que em va deixar veure els censos de què disposen, amb la qual cosa vaig obtenir petites noves informacions.

I darrerament també m'he pogut posar en contacte amb Beatriz Esteban, arxivera d'Hellín, població natal d'Obduli, i he pogut ampliar molt la informació disponible. Tot i amb això, cal seguir buscant a altres arxius, per tractar de trobar algun dels familiars.

Felip Codina i Codina⁽⁶⁵⁾

Felip Codina i Codina va néixer el 16 de maig de 1915 a la Garriga, en una família amb vuit fills.

En Felip treballava com a farmacèutic a la Garriga i era membre de la societat coral l'Aliança de la Garriga. El 18 de juliol de 1936 la societat coral l'Aliança celebrava les noces de plata. «Els esdeveniments d'aquell dia, però, deslluïren de tal manera la diada que hom va poder sopar amb la gran quantitat de menjar que havia sobrat del dinar».⁽⁶⁶⁾ (En el revers d'una foto de la seva filla, s'indica que és el dia 16 de juliol.)

65. Fonts: AM, RF, Alfred Codina, Abel Carretero (en la carta enviada a la família) És una carta que em va donar la Katia Codina de primera mà i que portava el nom: "Carta de un compañero de Felipe Codina".

66. Història de la societat coral l'Aliança de la Garriga: <http://www.coralalianca.entitats.lagarriga.cat/qui-som/historia/>.

Rosa i Antoni Codina, pares d'en Felip Codina

Fotografia familiar, a la Garriga

En Felip estava molt compromès amb la ideologia d'esquerres i militava al PSUC.

En una entrevista, Francesc Bonastre i Desplà⁽⁶⁷⁾ n'explica peripècies de la guerra:

67. Entrevista a Francesc Bonastre i Desplà al Centre de Documentació Històrica de la Garriga: <http://www.cdih.lagarriga.cat/>

(...) Els últims temps de la guerra, que estàvem més enllà de Figueres o de per allà, encara en **Felip Codina** va sortir un dia d'allà on estàvem acampats i va anar a algun camp d'aviació, que havia arribat un avió de França per la República, i va anar a calar-hi foc, perquè se l'hagueren quedat els fatxes...

El **Felip Codina**, íntim amic meu, el van agafar perquè militava en un partit. A França el van agafar i el van fotre a la presó de Tolosa. Els alemanys el van enxampar. La Flore se n'anava a collir castanyes, allà on nosaltres vivíem hi havia molts castanyers, fèiem bullir patates i els hi enviàvem. Després se'l van emportar amb aquests trens que no se sabia on anaven i el van dur a Buchenwald. Ell, com que havia que havia despatxat a la farmàcia, allà va fer d'infermer i per això es va salvar. Quan van acabar l'alliberació dels tancs, va anar a París. Amb la Creu Roja vaig poder contactar-hi. Vaig escriure'l, que vingüés cap a casa. Va estar un temps per refer-se. Va arribar a casar-se i van tenir una noia, que és l'única que viu ara, i li sóc padrí. Es deia Felip Codina. Es va morir no fa pas molts anys, van viure temps.

La seva filla es diu Cati Codina. Havien estat molt amics amb nosaltres, que també anàvem a ballar. Al Felip li agradava molt la conya. La Cati Codina és mestra, viu a Tolosa i en tinc el telèfon. Hi parlo sovint, com que jo cobro alguna cosa de França de jubilació, i sempre tinc problemes. I de l'Argentina també em foten igual.

Estant a l'Argentina, d'on vaig venir unes quantes vegades, el primer o segon viatge que vam fer vam anar a París, perquè hi tenia un germà de la meua dona. D'allà vam baixar cap a Mazamet, on tenia aquest amic que s'havia casat a casa. Encara tinc fotos d'allò.

16/07/1936. Celebració del 25è aniversari de l'Aliança de la Garriga.
Foto: J. Montaner. Sant Francesc, 15.La Garriga. Arxiu: família Codina

Amb l'inici de la guerra, va exiliar-se a França. Va fer gran part dels seu itinerari fins als camps al costat d'un company, gràcies al qual en coneixem avui el recorregut.

Segons una carta que el seu company va enviar a la dona, ja vídua, d'en Felip, el 10 d'octubre del 1938, van entrar a França el 9 de febrer del 1939 per la Jonquera. A continuació van anar a parar als camps de Sant Cebrià i Barcarès, entre d'altres. Tot seguit, van entrar a una Companyia de Treballadors Estrangers, des d'on van ser transportat a un departament de l'Alta Viena.

En aquest període, van començar a organitzar-se en grups de resistència a les forces nazis.

Carta d'Abel Carretero, company de Felip Codina, escrita a la seva esposa i vídua el 10 d'octubre de 1938:

Querida Encarnación y familia:

He leído con mucho interés el deseo de tu hija y nietos de conocer el pasado de luchador por la libertad de tu compañero de vida conyugal: Felipe, que no olvido; en septiembre ya 18 años que nos dejó!

Para querer relatar en detalle nuestra vida de combatiente antifascista sería necesario un gran volumen...

Entramos en Francia el 9 de febrero de 1939 por La Junquera. Después los campos franceses: San Cyprien, Barcarès, ... también de triste recuerdo, saliendo en una Compañía de Trabajadores Extranjeros todos españoles hacia el departamento de la Haute Vienne.

1941/05/25. «Francia 25-5-41. A mis queridos familiares con todo el cariño de mi corazón. Felipe»

1941/07/25. «Francia 25-7-41. A mi querido hermano con todo el cariño de mi corazón. Felipe»

Ya en este periodo comenzamos a organizarnos en grupos de resistencia. La retirada del ejército francés y la penetración alemana en Francia nos obligó a retirarnos y marchar a través de varios departamentos para llegar a Brive y más tarde a la región de Sarlat (Dordogne), haciendo lo posible para sabotar por donde pasamos. En estas regiones responsables de resistencia españoles, siempre en clandestino: Felipe y ... Ya entramos en contacto con la Resistencia francesa.

Al parecer, un camarada español (no me acuerdo de su nombre) que hacía de enlace entre los responsa-

bles de grupos fue detenido por la Brigada Especial francesa y, cosa que no se debe hacer, llevaba una agenda con direcciones de responsables de grupo. Yo fui detenido en la madrugada del 16/09/1942 por la brigada especial de Vichy y la Gestapo alemana, trasladado después al comisariado de Tolosa donde fui sometido a interrogaciones, “caricias” de la policía. Allí supe que Felipe se encontraba con otros españoles ya detenido (Felipe fue detenido el 11/09/1942) y los vi a través de la ventana que se paseaban en el patio des comisariado.

Fuimos trasladados a la cárcel militar de Tolosa (Fougerole), donde estuvimos junto con todos los españoles detenidos de varios departamentos y pasando después en la prisión de Saint Michel de Tolosa, con la llegada de los alemanes en noviembre de 1942. Estuvimos juntos en la celda núm. 14. Sería necesario muchas páginas para escribir en detalle la vida en este lugar. Hay que resaltar el espíritu de fraternidad, solidaridad de todos los camaradas y patriotas en todos los momentos.

Juzgados por el Tribunal Especial de Toulouse. Felipe fue condenado a 2 años.

Más tarde fuimos deportados el 30/07/1944 en el transporte que se llamó de los 69.000 (número de matrículas: el mío: 69.540, Felipe: 69.556) para llegar en Buchenwald el 06/08/1944.

Qué queréis que os diga de la vida en ese campo? Son muchos los libros que han puesto de manifiesto los horrores, crueldad, miseria, etc. ... sufridos por los deportados de todos los países. Supongo que conocerás el nombre de Jorge Semprún, que fue camarada de deportación de nosotros, en España ministro de la Cultura en el gobierno González en 1985. Organizados en grupos de resistencia por nacionalidades, clandestinos claro está. Con Feli-

pe pasé muchos momentos en la enfermería en las horas de descanso confeccionando vendas, compresas, en previsión de una acción de combate por nos liberarnos, que se realizó por la acción armada el 11/04/1945, conjuntamente con el ejército americano del General Patton.

Los españoles pasamos casi en totalidad un mes y medio en el campo, a causa de los americanos y salimos en grupos de tres o cuatro para llegar al Centro de Erfurt, francés y evacuarlos con los franceses. Llegada en París el 23/05/1945.

Al llibre *Un testimonio más*, de Fausto Jiménez⁽⁶⁸⁾, s'explica la detenció:

El día 18, dos días después, nos condujeron a Toulouse, a la sede de la Octava Brigada. De nuevo empezaron los interrogatorios y los malos tratos que se prolongaron durante dos días más. Pero éramos tantos los detenidos que al final decidieron internarnos y nos llevaron a la cárcel militar de Fourgole, en Rempart de Saint-Etienne, de la capital tolosana. Allí fuimos viendo llegar a todos los camaradas detenidos. Unos conocidos y otros desconocidos, pero todos ellos excelentes camaradas caídos en la misma redada. Entre los conocidos estaban Pac y Ferrer, con los que ya había colaborado en Saint-Cyprien: Muzas y Arizmendi, detenidos conmigo. Otros camaradas que estaban allí eran: Jaime Nieto del C.C. del Partido; Ángel Celadas, colaborador con la dirección del Comité Central: Gutiérrez, Esteban Sánchez, Calleja, Abel Carretero, Codina, los Udave (que vivían en Toulouse y que eran un buzón que el PC usaba en la clandestinidad), Ferrer (estudiante madrileño). Puig Puig-

demont, Bermejo (quién más tarde supimos que fue el responsable de nuestra detención durante el proceso ante la Sección Especial del Tribunal de Toulouse). ...

En Felip va participar en nombroses accions anònimes de boicot al règim nazi, com ara la següent, explicada pel seu nebot Felip: en un poble, on la policia nazi pretenia deportar un grup de joves, un grup de resistents del qual en Felip en formava part, va preparar un cop per evitar deixar marxar el tren. Van organitzar-se per estirar-se damunt la via, davant del tren per, mentre els soldats intentaven fer-los fora, els altres van poder obrir les portes del tren perquè els joves s'escapessin.

La retirada de l'exèrcit francès i la penetració alemanya en territori francès van obligar en Felip i el seu company a retirar-se i fugir caminant a través de diversos departaments, fins a arribar a Briva i, més tard, a la regió de Sarlat (la Dordonya). Mentre ells s'escapaven, feien el possible per sabotejar l'acció nazi dels territoris per on passaven. En aquell moment, van entrar en contacte amb la Resistència Francesa.

Pel que van poder saber més endavant, un altre company seu va ser detingut per la Brigada Especial Francesa amb una agenda de les direccions dels responsables dels grups resistents, on hi figuraven els noms d'en Felip i el seu company.

Felip va ser fet presoner l'11 de setembre de 1942 juntament amb altres republicans. Van ser deportats a la presó militar de Tolosa (Fougerole) i, posteriorment, a la cèl·lula 14 de la presó de Saint Michel de Tolosa, amb l'arribada dels alemanys el novembre del 1942. Pel que fa a l'ambient, el seu company explica: «Sería necesario muchas páginas para escribir en detalle la vida en este lugar. Pero

68. Fausto JIMÉNEZ, *Un testimonio más*, Servei de Publicacions, Universitat de València, 2008.

hay que resaltar el espíritu de fraternidad, solidaridad de todos los camaradas y patriotas en todos momentos».

Van ser jutjats pel Tribunal Especial de Tolosa, que els acusava de diversos delictes.

En Felip Codina va ser condemnat a dos anys de presó i a 2.000 francs de multa.

Posteriorment, van ser deportats el 30 de juliol de 1944, amb el 69.556, que va arribar a Buchenwald el 16 d'agost de 1944. El seu núm. era el 6.955, i s'estava al Barracó 52.

He pogut localitzar també la seva fitxa a Buchenwald (per traduir):

Konzentrationslager		Arbeitsnr.	Matr. Nr.
Name und Vorname: <u>CODINA, Felip</u>			69556 ✓
geb. <u>10.1.1912</u> in <u>La Jonquera, Barcelona, Span.</u>			
Wohnort: <u>Barcelona, Spanien</u>			
Beruf: <u>Arbeitslos</u>			
Staatsangehörigkeit: <u>Spanien</u>			
Name der Eltern: <u>Vater: Juan Codina, Mutter: Josefa Codina</u>			
Wohnort: <u>Barcelona, Spanien</u>			
Name der Ehefrau: <u>Encarnación Gutiérrez</u>			
Wohnort: <u>Barcelona, Spanien</u>			
Kinder: <u>Alfonso, Strafen bei Fehlen oder der Eltern</u>			
Verheiratet: <u>ja</u>			
Eingetragene(r): <u>ja</u>			
Größe: <u>168</u> Gewicht: <u>60</u> Haare: <u>braun</u> Augen: <u>blau</u>			
Nase: <u>gerade</u> Mund: <u>normal</u> Ohren: <u>normal</u> Hände: <u>normal</u>			
Tattoos: <u>keine</u> Sprache: <u>spanisch</u>			
Anatomische Kränklichkeit oder Operationen: <u>keine</u>			
Besondere Kränklichkeit: <u>keine</u>			
Kampferfahrung: <u>keine</u>			
Tatort bei: <u>Spanien</u> von: <u>Barcelona</u>			5.2.44
I. Mal eingekerkert: <u>1.11.1944</u> II. Mal eingekerkert: <u>1.11.1944</u>			900 Paris
Übersetzungs-Zustände:			
Grund: <u>keine</u>			
Parteinähe: <u>keine</u>			
Wichtigste Funktionen: <u>keine</u>			
Militär u. Untergrundorganisationen: <u>keine</u>			
Kriminelle Verurteilung: <u>keine</u>			
Politische Verurteilung: <u>keine</u>			
Ich bin bereit eingetrieben worden, dass meine Behandlung wegen unachtsamer Gesundheitsüberwachung erfolgt, wenn sich die eigene Lage nicht als leicht erweisen sollte.			
S. S. S. <u>Codina Felip</u>		Der Lagerkommandant	
KZ Buchenwald			

Dibuix de Felip Codina, fet a la infermeria de Buchenwald

Fins i tot dins el camp, en Felip i els seus companys van seguir lluitant per mitjà de petites accions clandestines. En Felip va tenir la sort de ser dins la infermeria del camp, de manera que no havia de fer tasques tan fatigants «com les que havien de fer els seus companys. Des de la infermeria, confeccionava «benes, compreses», preveient una acció de combat per alliberar-se.

L'alliberament del camp es va produir l'11 d'abril del 1945, amb l'entrada de l'exèrcit americà del general Patton.

Van arribar a París el 23 de maig del 1945. Aquell mateix dia, en Felip va conèixer una activista de guerra que es convertiria en la seva esposa, Encarnación Gutiérrez.

Reconeixement de la deportació

Després de sortir del camp, en Felip no podia retornar a Catalunya per raons polítiques. Franco seria al poder durant molts anys més, i els «rojos» encara eren perseguits. A més, ell tenia problemes amb la família, que no havia acceptat del tot bé la seva actitud republicana.

A banda de refer la seva vida, en Felip va treballar per tal que se sabés el que havia passat als camps, i es recongués la situació de deportat. Participà en nombroses trobades d'expressoners de Buchenwald.

1945/08/13. Carte de Rapatrié

1955/04/12. Carte de Déporté Politique,
de Felipe Codina

Ministère des Anciens Combattants et Victimes
de la Guerre Direction Interdépartementale de
Toulouse, le 24.4.58

Felip Codina, assistent a diverses reunions
d'exdeportats a Buchenwald

Imatge de Felip Codina i Codina, deportat a Buchenwald, en un llibre de record del camp

1984/12/14. Carnet d'invalidesa

Felip amb els seus germans

Felip amb l'Encarnació

Finalment, en Felip va poder refer la seva vida, amb l'Encarnació i la seva filla Katia Codina.

En Felip va morir a França ara fa uns quinze anys.

La seva filla Katia (Colonge com a cognom de casada) actualment viu a Muret. I té una néta preciosa, la Manon, que també escolta les històries sobre el seu besavi.

Fotografies familiars de Felip Codina, per identificar (Arxiu: Katia Colonge):

Obduli Garcia i Navarro⁽⁶⁹⁾

Obduli Garcia i Navarro va néixer el 14 de setembre de 1898 a Hellín (Albacete). Tanmateix, segons el cens de 1936 fet a la Garriga: hauria nascut el 7 d'abril de 1902 i era reltotger —en el moment en què es va fer aquest cens. Treballava per a Miquel Font.

Obdulio Braulio Felipe García Navarro va néixer a les 10 del matí del dia 13 de setembre de setembre de 1899, i fou batejat l'endemà, el 14 de setembre, a Hellín. Va néixer a la Fuente del Ballestero (també coneguda com a Hoya del Ballestero, per la zona d'Agra, que és una pedania d'Hellín). Era fill d'Obdulio García Rubio, jornaler, originari de Socovos, i de Manuela Navarro García, d'Elche de la Sierra.

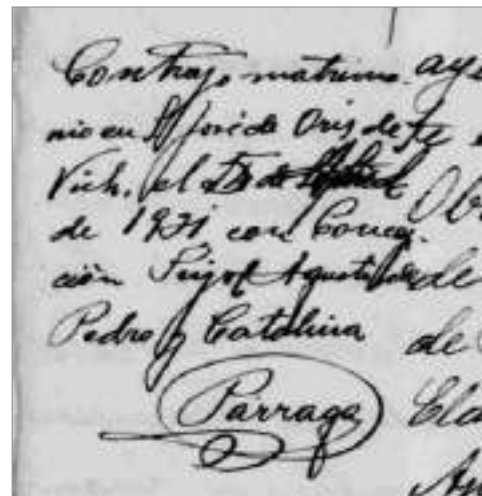
Partida de baptisme d'Obdulio Braulio Felipe García Navarro

Tenim constància dels seus pares i la seva germana gran Maravillas l'any 1897 al padró d'habitants d'Hoya del Ballestero, que indica que vivien allà. L'Obduli encara no havia nascut, però a la casa hi vivien María y José, germans de la mare, oncles d'Obdulio.

Full del padró de 1897

L'any 1920, quan realitzen la crida per al servei militar a l'Obduli, a l'arxiu d'Hellín apareix una anotació que indica que ell, amb 21 anys, ja no vivia a Hellín, i en una nota s'indica que fou sortejat a Sant Genís de Vilassar.

El 5 d'abril de 1931 es casà amb Concepció Pujol a la parròquia de Sant Josep d'Orís.

Indicació del casament en la partida de baptisme

69. Fonts: MR/CCN, AM, Arxiu Municipal de la Garriga

1952/06/25. Avis de defunció d'Obdulio GARCIA-NAVARRO

Es va casar amb Concepció Pujol Agustí, que vivia al carrer de Calàbria 160 de la Garriga, però que era filla de Sant Joan de les Abadesses.

Visqueren al carrer Negociant 28 de la Garriga i van tenir dos fills: Felip, nascut l'octubre de 1932, i Concepció, nascuda el març de 1935.

Passà per l'*Stalag* V-D amb el núm. 3.126. Entrà a Mau-thausen amb el núm. 4.827, el 13 de desembre de 1940. Fou traslladat a Gusen amb el núm. 9.266 el 24 de juny de 1941, on morí el 10 de setembre de 1941.

Notes

→ Demanat expedient de quintes (dades antropomètriques (estatura, pes...) a Sant Genís de Vilassar. / Arxiu Museu de Vilassar de Dalt

La Llagosta

Pel que fa a Ramon Sariol, cal explicar les petites discrepàncies que he trobat. Per exemple, en el cognom, escrit com a Sarriol en diverses llistes. I també en el municipi, perquè va néixer al Mas la Llagosta, que anteriorment pertanyia al municipi de Sant Fost de Campsentelles.

Tot se m'aclareix quan trobo l'article de Maria Àngels González i Suárez a la revista Notes, en el qual es parla d'una carpeta sobre Ramon Sariol a l'arxiu de la Llagosta.⁽⁷⁰⁾

Per a això, entro en contacte amb Joan Bartolat i Padrós, arxivista de la Llagosta, que em permet l'accés a la documentació, i ens posa en contacte amb el petit fill-nebot seu, en Joan Morató i Sariol. De moment, però, no he pogut contactar amb ell.

Ramon Sariol i Castellà⁽⁷¹⁾

Ramon Sariol i Castellà va néixer el 6 de juliol de 1902 (el dia 10, segons el padró municipal d'habitants de 1936) al barri de la Llagosta de Sant Fost de Campsentelles. Era fill de Rita Castellà i Antonio Sariol, residents al Mas la Llagosta, que aleshores formava part del municipi de Sant Fost de Campsentelles.

Pertanyia al reemplaçament de 1923, del qual va ser declarat «exceptuado» amb l'al·legació de ser fill únic en sentit legal (ell era l'únic fill solter que vivia amb els seus pares), amb un pare sexagenari i pobre, segons indica l'expedient. El mateix informe explica que mesurava

70. SUÁREZ I GONZÁLEZ, Maria Àngels, «La Llagosta durant la Guerra Civil», revista Notes, núm. 26, 2011. (MAGS/LI)

71. Fonts: MR/CCN, AM, MHVO, DAVO, ACEG, MASL, informe sobre Ramon Sariol Castellà

1,53 i tenia un període toràctic de 89, i va ser declarat útil per al servei, a efectes de salut.

Segons el padró de 1936, era solter i vivia al carrer Merced 15 amb el seu germà, amb qui treballava de pagès.

Un dels seus era Joan Sariol i Castellà, que fou alcalde de la Llagosta per ERC entre el 21 de febrer de 1937 i el 30 de setembre de 1938. L'altre germà era Andreu Sariol i Castellà, també membre de la Junta Directiva d'Esquerra Republicana de la Llagosta.

El 21 de juny de 1937 formava part de la Junta Municipal Agrària de l'Ajuntament de la Llagosta, recentment constituïda.

Encara solter, amb 36 anys, va estar cridat a incorporar-se a files amb la lleva de 1923. En començar la guerra, va ser assignat al BOF (Batalló d'Obres i Fortificacions), núm. 18 1a companyia, CC Base Túrria núm. 3.

A la fi de la guerra, va aconseguir passar la frontera i va combatre amb la Resistència Francesa, però fou detingut.

Passà per l'*Stalag XI-B* amb el núm. 443. Posteriorment, entrà a Mauthausen el 27 de gener de 1941, amb el núm. 6.549. Finalment, fou traslladat a Gusen, amb el núm. 11.799, el 8 d'abril de 1941, on morí el primer de gener de 1942, als 39 anys.

La seva mare, Rita Castellà, que vivia a la Llagosta (Can Xiquet), va rebre la notícia de la seva mort, causada per «asma bronquial, insuficiència cardíaca».

Notes

→ També he trobat documents a l'AHN sobre la Causa General per consultar (vegeu l'annex), que parlen de Juan Sariol Castellà, com a alcalde de San Fausto de Capcentellas.

La Roca del Vallès

L'única informació que disposem de Màrius Gallemí l'extrec de l'arxiu de l'Amical de Mauthausen. Parla d'un deportat que no havia passat pels camps de concentració, però sí per l'Organització Todt.

És possible que localitzem una germana seva que encara és viva, a qui podríem fer una entrevista, Conxita Gallemí i Bartrés, a la Roca del Vallès.

Màrius Gallemí i Bartrés⁽⁷²⁾

Màrius Gallemí i Bartrés va néixer el 7 de juny de 1904, a la Roca del Vallès. Era fill d'Agustí i de Rosa, i estava casat.

Durant la República, va participar activament en política. Al principi de la Guerra Civil, es va comprometre amb l'exèrcit, i va anar a lluitar al front, fins al final de la guerra.

Va travessar la frontera el 7 de febrer de 1939. Passà pels camps d'Argelers i Sant Cebrià. Treballà a la CTE Montinhac (a la Dordonya), on tenia cura de cavalls. I també passà per l'Organització Todt.

Sabem que a la recuperació dels ajuntaments democràtics s'afilia al PSC.

Morí a la Roca del Vallès, als 85 anys, el 4 de febrer de 1990.

72. Font: AM, PG

Plaça Gran, 1983/04/15. Entrevista sobre els ajuntaments recuperats

DEFUNCIONS			
Die	Nom	Estat	Població
1	Sera Llíms Garcia	4	Granollers
1	Lluís Via Bellevista	89	Les Franques del Vallès
2	Benedicte Ruiz Cases	76	La Roca del Vallès
2	Emilio Vega Palma	81	La Roca del Vallès
3	Antonio Sánchez López	79	Granollers
3	Josep Galobardes Sibina	77	Canovelles
3	Lluís Prat Jubert	73	S. Antoni de Vilatorrada
3	Carolina Alvarez Alvarez	89	Cerdobu
3	Maria Aranz Pomer		Caldes
4	Mari Gallemí Bartres	85	La Roca del Vallès
4	Vicenta Fontanals Vila	98	S. Agnès de Malenyones
5	Juan Antonio González Ruiz		Caldes
5	Josep Carbonell Masats	64	Granollers
5	Esteban Martí Ferrés	79	Granollers
5	Carme Andreu Mauri	75	Llíma del Vallès
5	Antoni Santamoni Tullusau	45	Cerdobu
5	Josep Antoni Castelló González		Caldes
6	Sahador Batús Vila	44	Granollers
6	Santiago Mena Ibars	76	Canovelles
6	Josep Mas Colletor	67	Les Franques del Vallès
7	Antoni Palau Vidal	64	Granollers
7	Antonio González Luna	80	Granollers

Plaça Gran, 1990/02/08. Esquela de la defunció de Màrius Gallemí

Mollet del Vallès

Mollet del Vallès és un dels pocs pobles que han estudiat i mantenen encara viva la memòria dels ciutadans deportats. Fins i tot, disposen d'un Monument als Deportats, promogut per l'Amical de Mauthausen de Mollet.

Monument als Deportats de Mollet del Vallès

He tingut la sort que la periodista Anna Ballbona ja havia entrevistat⁽⁷³⁾ alguns familiars d'aquestes persones. I també que hi ha un treball⁽⁷⁴⁾ excel·lent específic sobre la qüestió desenvolupat per Laia Fortuny i Capdevila.

La llista de deportats molletans està formada per:

- Vicenç Bachs i Vilà
- Pere Cuyàs i Niubó
- Antoni López i Tarragona
- Joan Molins i Maynou
- Joan Tura i Ros

Arran de la presentació del treball a la premsa, a l'Ajuntament de Mollet s'ha presentat una moció de reconeixement a Antoni López i Tarragona, mort al camp de concentració de Gusen.

73. BALLBONA, Anna, «Vallesans a l'infern de Mauthausen» (article), El 9 Nou, 5 maig 2005, p.28. (AB)

74. FORTUNY CAPDEVILA, Laia, *Les víctimes de la Guerra Civil a Mollet del Vallès*, 1a ed., Servei de Publicacions de la UAB, 2011. (LF/VGCM)

Vicenç Bachs i Vilà⁽⁷⁵⁾

Vicenç Bachs i Vilà va néixer el 10 d'octubre de 1906 a Mollet del Vallès.

Es va casar el 24 de maig de 1934 amb Rosa Francí i Mayoles. Ella tenia només 18 anys i vivia al carrer del Sometent 14 de Mollet. L'any següent va néixer el seu fill Jordi Bachs i Francí.

Fotografia de Vicenç Bach i Vilà amb el comunicat de la Creu Roja Internacional que informa de la seva mort. Foto: Ramon Ferrandis

De bon principi ell era membre d'ERC, però després va començar a militar a la CNT. Treballava a la fàbrica de Can Fàbregas (Tèxtil Joan Fàbregas Jorba, I. C.), amb la seva esposa. Allà l'anomenaven «Àngel de la Guarda» ja que ajudava tothom. El seu germà Agustí havia estat regidor per la CNT. Quan es van col·lectivitzar les fàbriques de Mollet, a partir de l'octubre de 1936, Vicenç Bachs va formar part, conjuntament amb la seva germana Antònia, del Comitè de Control de Can Fàbregas.

Amb l'esclat de la guerra, se'n va de voluntari amb la Columna Durruti a l'Aragó.

En acabar la guerra, la Rosa va voler seguir el seu marit a l'exili, però els seus pares i la seva sogra la van convèncer de quedar-se. La Rosa se'n recorda encara de la darrera vegada que el va veure: marxava en autobús i ella portava en Jordi sobre les espatlles.

A l'exili, inicialment en Vicenç degué restar al camp de refugiats de Ceret i, més endavant, va començar a col·laborar amb la Resistència Francesa, destinat a la línia Maginot.

Del temps que el seu home va estar al camp de refugiats a França, la Rosa en conserva un bon plec de cartes. El 12 de desembre de 1939 escrivia des de Rambervillers:

Rebo la teva (carta) (...) amb molta alegria, i més en veure que esteu tots bé (...). He de dir-te, moreneta meva, que cada dia estic millor. Només em falta la teva companyia com en d'altres temps.

(...) M'he de consolar amb la bona companyia d'un amic que tinc que ha treballat molts anys a França. (...) Sempre em diu que si pot sortir procurarà que surti amb ell.

Tenim molt bones impressions sobre el treball (...) doncs pensa que el dia que trobi una bona plaça aquí, en lloc de venir jo seria més fàcil que vingueu vosaltres.

Sobre el que em dius de la roba, guarda-la, que per ara vaig fent, no he de presumir com no sigui al teu costat.

Per al meu fill Jordi. Veig amb satisfacció que la teva mare t'ha comprat uns guants (...). Amb la boina, els guants i els pantalons llargs deus semblar un

75. Font: MR/CCN, AB, LF/VGCM

home; només sento amb molta pena els penellons que tens, que em recorden el que paties l'última vegada que vaig estar al teu costat.

Estic molt content que en apropar-se els reis mags demanis que et portin el teu pare al teu costat, però estic segur que com que estem en temps moderns serà més fàcil que et portin un auto.

I continua, mirant de fer entendre al seu fill que molts infants demanen que els seus pares tornin.

Vicenç va entrar al Front *Stalag* 140 a Belfort. A continuació, passà a l'*Stalag XI-B* amb el núm. 87.089, el 27 de gener de 1941. Entrà a Mauthausen amb el núm. 6.821, el 21 de març de 1941. Fou desplaçat a Gusen amb el núm. 12.146, al Bloc 10. Finalment, morí el 7 de juliol de 1941.

Rosa va patir les represàlies de la dictadura, vídua i amb un infant petit. Va ser acomiadada de Can Fàbregas per «roja». Tanmateix, no va perdre mai les forces per explicar que: «El meu home no va morir a Gusen, hi va ser assassinat».

Foto: Ramon Ferrandis

La família va conèixer la mort d'en Vicenç a Mauthausen mitjançant la Creu Roja Internacional.

El seu fill Jordi ha visitat diverses vegades el camp de Mauthausen, on el seu pare havia estat deportat, i encara s'emociona en evocar qualsevol record referent al seu pare. Així, explica:

Jo era petit i només jugava, però veia la mare plorar, desesperada treballant. (...)

Jo tenia tres anys quan ell em va deixar. Després ja no el vaig veure mai més. I en recordo poc, d'ell. Diuen que li deia adéu quan va pujar a l'auto que marxava cap a... no sé si la retirada o el front —em sembla que a la retirada. I amb la mà o li deia adéu i ell també ens ho deia des de dins de l'autocar. I, ja et dic, aquí va desaparèixer per a mi, i per la meva mare va morir.

Foto: Ramon Ferrandis

La seva dona Rosa va morir el setembre de 2007, als 92 anys a Mollet.

1950/05/25. Avis de defunció de Vicente BACHS-VILA

Notes

→ Sobre Agustín Bachs (germà) hi ha documents a l'AHN de la Causa General, per consultar, amb el càrrec de ser membre del comitè local i conseller per ERC. Caldria verificar la seva pertinença a la CNT.

Pere Cuyàs i Niubó⁽⁷⁶⁾

Pere Cuyàs i Niubó va néixer el 25 de maig de 1905 a Mollet del Vallès. La seva mare era Nati Sans, que vivia al carrer d'Entença 49 de Barcelona.

Va passar per l'*Stalag V-D*, amb el núm. 3.137.

Entrà a Mauthausen el 13 de desembre de 1940, amb el núm. 4.732.

76. Fonts: MR/CCN, LF/GCM

Fou desplaçat a Gusen el 20 d'octubre de 1941, amb el núm. 13.987, on morí el 26 de desembre de 1941 a l'edat de 36 anys.

Antoni López i Tarragona⁽⁷⁷⁾

Antoni López i Tarragona va néixer el 21 de febrer de 1910 a Lúcar (Almeria).

La seva mare s'anomenava Amàlia Tarragona Llorente, i vivien al carrer Gallachs 16 de Mollet del Vallès.

Passà per l'*Stalag XIII-A* amb el núm. 40.687. Tot seguit, entrà a Mauthausen amb el núm. 3.426 el 6 d'agost de 1940. Fou traslladat a Gusen el 24 de gener de 1941, amb el núm. 9.385, on morí el 15 de novembre de 1941 als 31 anys.

Notes

- Sobre José López Tarragona i Manuel López Tarragona (germans) hi ha documents a l'AHN sobre la Causa General per consultar (Vegeu l'annex.)
- A José l'acusen de conseller i membre del comitè local, i que és a França. Al seu germà, de ser membre del comitè local i de l'Ajuntament.
- El regidor de Mollet que presenta la moció referent a Antonio López Tarragona, Jordi Talarn, comenta que «per l'adreça que surt al document (Gallecs, 16) tenim la impressió que potser estaven vivint al que en aquella època es deia el cuartelillo i que es on es van posar a viure famílies que havien vingut a Mollet fugint de la guerra. Aquest edifici en realitat seria la masia de can Lledó. Et passo una foto».

77. Fonts: MR/CCM, AM

Joan Molins i Maynou⁽⁷⁸⁾

Joan Molins i Maynou va néixer a Mollet el 3 de maig de 1911.

Joan Molins i Maynou

Joan Molins i Maynou amb la seva esposa, Maria Cid i Lleonard

El seu germà era Miquel Molins i Maynou, que vivia al carrer del Sol 35, a Mollet del Vallès. Es va casar amb Maria Cid i Lleonard, amb qui van tenir una filla, Pilar Molins i Cid.

En Joan era tintorer a Itisel, popularment coneguda com a Can Mulà. A més a més, treballava com a xofer de taxi, i portava el bus de línia de Martorelles a Mollet, per guanyar-se un sobresou.

Estava afiliat a la CNT, com la majoria de treballadors autònoms, però no n'era ni membre actiu ni n'havia estat dirigent.

Joan Molins i Maynou amb el seu Hispano-Suïssa

De fet, no havia anat a l'escola. Ell era analfabet, i la seva ideologia era sobretot la pròpia d'una política de carrer, d'esquerres, però sense un programa gaire clar. Tanmateix, ell considerava la política com a molt important i, de fet, ell portava sovint gent als mitings polítics, de la mateixa manera que al futbol o al teatre.

Segons explica la seva filla Pilar, ell era un home treballador, feliç, un pare de família que estimava els fills i portava una vida tranquil·la al poble. Així, aparentment és difícil de comprendre com va acabar en un camp de concentració si ell no tenia cap càrrec polític, militar ni civil.

Quan va començar la guerra, Molins es va comprometre com a voluntari i va realitzar tasques de conductor, ja que no volia lluitar al front. Deia que ell no sabia matar. Destinat a Figueres, portava camions des de França.

Tanmateix, la fi del conflicte el va sorprendre a Madrid. Aleshores va decidir de retornar al seu poble, ja ocupat per les forces nacionals, que estaven a l'espera del retorn dels excombatents. L'ambient era tan estrany que fins i tot hi havia un veí esperant i vigilant els trens de Mollet amb l'objectiu de descobrir els «rojos» que arribessin. Ell n'era un, i era bastant conegut pel seu ofici de xofer. Els feixistes pensaven que els podria informar

78. Fonts: MR/CNN, EB/Notes, AM, AB

Joan Molins i Maynou, al mig, amb Joan Tura i un altre company del seu regiment

Pilar Molins, filla de Joan Molins, amb una foto del seu pare. Foto: Ramon Ferrandis

sobre els passatgers que havia transportat . Per això, ell va fugir, fins a Olot, on es va acomiadar de la seva esposa i la seva filla, i va anar fins a Figueres per a passar la frontera, que va creuar l'abril de 1939.

Un cop a França, en Joan va passar pel camp de refugiats de Sant Cebrià, on va ser obligat a unir-se a la CTE 117. Amb aquesta companyia, va ser destinat al nord de França, prop de Bèlgica, on el van detenir la vetlla de Nadal de 1939.

Va passar per l'*Stalag Allenstein*. Després, passaria per l'*Stalag I-B* a Hohenstein, el 6 d'agost de 1940. Entrà a Mauthausen el 8 de setembre de 1940, amb el núm. 3.622. Posteriorment, fou desplaçat a Gusen el 24 de gener de 1941, amb el núm. 9.455. Morí a Gusen el 23 d'octubre de 1941, a l'edat de 30 anys.

La seva vídua, Maria Cid, i la seva filla van patir les conseqüències d'estar unides a un «roig». La mare va estar empresonada durant tres mesos a Figueres, acusada de «roja separatista». I la seva filla va viure amb diversos oncles durant els set primers anys de la seva vida, a causa de les dificultats familiars.

L'any 1943, van conèixer per la Creu Roja Internacional que en Joan havia mort a Mauthausen.

La seva filla Pilar va sovint a visitar el camp de Mauthausen amb el seu marit. Per a ella, és una manera de reconciliar-se amb el passat i de trobar-se més a la vora d'un pare que no va arribar a conèixer. La primera vegada que visites el camp «tens una sensació de buit i desempareda molt forta; et sents molt trista. Els sentiments se't regiren».

Malgrat que no va conèixer el seu pare, la Pilar és membre activa de l'Amical de Mauthausen i ha dedicat gran part de la seva vida a explicar per escoles i instituts el que va passar als camps de concentració. «No puc oblidar el meu pare ni les tragèdies que vam passar perquè ell no hi era. Volem conservar la memòria.». Davant la manca de records del seu pare, a la Pilar l'ajuden els objectes: «Jo, si no tingués aquests records materials, em penso que no podria viure, m'ajuda a viure, m'ajuda a pensar... Tens un parèntesi al teu cervell que no s'omplirà mai».

Pilar Molins, filla de Joan Molins, amb una foto del seu pare. Foto: Ramon Ferrandis

Notes

→ Hi ha documents a l'AHN sobre la Causa General per consultar (vegeu l'Annex), que parlen de Dolores Molins Mainou, que viu al carrer de Ventalló 43 de Mollet, i sobre Joaquin Molins Mainou, conseller per ERC de l'Ajuntament.

Joan Tura i Ros⁽⁷⁹⁾

Joan Tura i Ros va néixer el 3 de maig de 1912 a Mollet del Vallès, a cal Pinyonaire. Era fill del que seria alcalde de Mollet durant la República (del 14 d'abril de 1931 al 6 d'octubre de 1934, del 17 de febrer de 1936 al 10 de gener de 1937 i del 03 de juliol de 1938 al 26 de gener de 1939): Feliu Tura i Valldeoriola. Feliu no estava

compromès amb cap partit polític, però va transmetre al seu fill una ideologia democràtica i progressista. (Feliu Tura, com el seu pare, fou un dels fundadors de la Lliga Regionalista a Mollet; això no obstant, el 1919 se n'escindí per formar Acció Catalana i durant la dictadura de Primo de Rivera va col·laborar amb Estat Català i la Unió de Rabassaires. A finals del 1930 hagué de marxar de Mollet per la seva implicació en el Comitè Revolucionari local. Membre actiu del republicanisme polític local, a l'abril de 1931 fou el cap de llista de la candidatura del Centre Catalanista Republicà.)

En Joan Tura estava casat amb Roser Mas i Giménez, amb qui van tenir quatre fills: la Nuri, la Neus, en Feliu i en Josep. Va esdevenir pare ben jove, i per això no va tenir temps de posar-se en política.

Amb la Guerra Civil, va partir a l'exili amb el seu pare i el seu germà. Marxaren fins a Girona, en bicicleta, on va estar amagat durant molt de temps, però quan va saber que el seu pare i el seu germà fugien cap a França, se'n va anar amb ells.

Joan Tura i el seu pare van arribar al camp d'Argelers. «A l'avi el van deixar sortir i va fer tot el que va poder per treure el pare», explica la Nuri. Però els esforços van ser inútils. «L'avi va portar els papers un matí per treure'l però el dia abans ja se l'havien endut cap a Alemanya», assenyalava la Neus.

Va entrar a l'*Stalag I-B*, amb el núm. 44.231. Entrà a Mauthausen el 8 de setembre de 1940, amb el núm. 3.555. Fou desplaçat a Gusen el 29 de març de 1941, amb el núm. 11.484, on morí el 23 d'octubre de 1941, als 29 anys.

Roser, la seva vídua, va morir el 2 de novembre de 1998, als 83 anys.

79. Fonts: MR/CNN, AB, LF

La Nuri i la Neus, filles de Joan Tura i Ros, davant d'una fotografia dels seu pare. Foto: Sílvia Jordan

La Nuri va visitar una vegada el camp de Mauthausen. «T'esgarrafa quan ho veus», explica. «Quan veig les imatges dels camps de concentració per la tele la tanco perquè penso que aquell pot ser el meu pare», comenta la Neus.

Joan Tura i Ros era l'oncle de l'exconsellera Montserrat Tura.

1951/01/06. Avis de decés de Juan TURA-ROS

Montornès del Vallès

Montornès és un poble que disposa d'una gran quantitat d'informació històrica sobre la Guerra Civil. Hi ha diferents treballs que parlen en detall dels fets succeïts i alguns també sobre els personatges que els van viure. He utilitzat l'obra d'Arnau González i Vilalta^[90] que explica el pas dels germans Clivillers i de Josep Viñallonga pels camps de concentració.

Al mateix temps, vaig poder entrevistar la neboda de Josep Viñallonga i Plana, Ventureta Ballús i Viñallonga, una dona molt activa que encara porta a terme activitats a les escoles de secundària per mantenir viva la memòria de la República i dels deportats als camps.

Entrevista amb Ventureta Ballús i Viñallonga

Una darrera notícia és la Moció de condemna de la dictadura franquista i de suport i adhesió a la querrel·la 4591-10, del jutjat número 1 de Buenos Aires, per delictes de genocidi i lesa humanitat contra els responsables de la

80. Arnau GONZÁLEZ I VILALTA, *Montornès del Vallès (1931-1945). De la il·lusió democràtica al primer franquisme* (AGV/MV)

conculcació dels Drets Humans durant el Franquisme⁽⁸¹⁾ aprovada pel consistori del municipi de Montornès del Vallès, i que parla d'un quart nom: Ramon Fradera i Saborit. Caldrà investigar més encara, tot i que de moment no l'incloc a la llista, que queda així:

- Marià Clivillers i Joan
- Joan Clivillers i Joan
- Josep Viñallonga i Planas

Notes

→ Hi ha documents a l'AHN sobre la Causa General per consultar (vegeu l'Annex), que parlen dels germans Joan, Mariano i Miquel Clivillers i Joan. De Joan es diu que era membre del Comitè Revolucionari local per la CNT, que fou alcalde i conseller d'Economia. De Marià, que era membre del Comitè Revolucionari local i conseller per la CNT, i de Miquel es diu que era membre del Comitè Revolucionari local.

Marià Clivillers i Joan⁽⁸²⁾

Marià Clivillers i Joan va néixer el 20 de gener de 1902 a Montornès del Vallès. Era fill de Francesc Clivillers i Teresa Joan, i germà de Joan Clivillers i Joan —tretze anys més petit i que morí també a Gusen— i de Miquel, Teresa i Antònia Clivillers. Vivien al Manso Bleda, prop del carrer Capella, a l'entorn de l'església de Sant Sadurní. Durant el període republicà, van viure a can Colom, conegut perquè hi havia un bar social freqüentat per gent d'esquerres.

Marià es va casar amb Josefa Nueto, i militava a la CNT.

81. [Moció de condemna de la dictadura franquista i de suport i adhesió a la querrela 4591-10, del jutjat número 1 de Buenos Aires, per delictes de genocidi i lesa humanitat contra els responsables de la conculcació dels Drets Humans durant el franquisme](#)

82. Fonts: MR/CCN, AGV/MV AB

El 6 d'octubre de 1934 formava part del Comitè Revolucionari de Montornès, amb el seu germà Miquel, que proclamà l'Estat Català dins la República Federal, en comú acord amb les ordres donades pel Govern de la Generalitat de Catalunya.

El 14 d'agost de 1936 formava part del Comitè Revolucionari Antifeixista de Montornès, que va ocupar l'Ajuntament, juntament amb el seu germà Joan. El 31 d'octubre de 1936 es va constituir el nou Ajuntament de Montornès exclusivament integrat d'afiliats a la CNT, i Marià va ser escollit com a regidor d'Economia. El 7 de novembre de 1936 es va constituir el nou Ajuntament, amb Sebastià Torrents com a alcalde i Marià Clivillers com a conseller.

Després de l'exili, ell va passar per l'*Stalag V-D* d'Strasburg, amb el núm. 3.279. Va entrar a Mauthausen el 13 de desembre de 1940, amb el núm. 4.710. Fou desplaçat a Gusen, on morí el 4 de febrer de 1941, als 39 anys.

Joan Clivillers i Joan⁽⁸³⁾

Fill de Francesc Clivillers i Teresa Joan, era germà de Marià Clivillers i Joan, que morí a Gusen.

Vivien al Manso Bleda, segons el cens de 1920. Durant els anys trenta i l'època de la República, va freqüentar gent d'esquerres gràcies al bar que tenien sota de casa.

Formà part de la CNT. I el 14 d'agost de 1936 formaren part del Comitè Revolucionari Antifeixista de Montornès, que ocupà l'Ajuntament, conjuntament amb el seu germà Marià.

83. Fonts: MR/CCN, AGV/MV AB

En Joan Clivillers i Joan estava casat amb Maria Corominas, de Vic, amb qui tingueren una filla, Josefina Clivillers i Corominas.

L'1 de novembre de 1936 s'identifica com a membre voluntari de la patrulla de defensa de Montornès. El 14 d'abril de 1937 és cridat a l'aves.

A la fi de la Guerra Civil, passa a França amb la seva dona i filla i el seu germà Miquel. En esclatar la Segona Guerra Mundial, la seva família es va separar. «La meua mare es va estimar més venir cap aquí i ja no vam saber res més d'ells», explica la Josefina.

Una vegada a l'exili, no sabem pas el què va viure fins la seva arribada als camps. Va passar per l'*Stalag V-D* d'Strasburg, amb el núm. 3.236. Tot seguit, entrà a Mauthausen, amb el núm. 4.709, el 13 de desembre de 1940, el mateix dia que el seu germà Marià. Fou desplaçat a Gusen amb el núm. 10.739, el 17 de febrer de 1941, on moriria el primer de desembre de 1941, als 32 anys.

La seva dona i la seva filla van anar a Vic en un primer moment, i després, cap als anys cinquanta, fins a Palma. «Amb la meua mare, tota sola, ho vam passar una mica malament», recorda Josefina. Diu que no sap res referent al seu pare i que no en té pas cap record.

«Em sap molt de greu no tenir més informació. No tinc ni fotos: només una de quan el pare tenia 17 o 18 anys. Tant de bo en tingués d'altres.» Per aquest motiu, la història del seu pare se li fa estranya: «És un passat que sembla que no existeixi».

Josefina Clivillers: “Sembla un passat que no existeixi”

A.B.

La Josefina Clivillers sap poca cosa del seu pare i no en conserva records. “Em sap molt de greu no tenir més informació”, confessa. “No tinc ni fotos, només una de quan el pare tenia 17 o 18 anys”. “Tant de bo en tingués d'altres”. Per això la història del seu pare se li fa estranya: “És un passat que sembla que no existeixi”, diu. Un sentiment semblant és el que expressa un oncle seu, en Gaietà Russell, fill de la Teresa Clivillers. Russell és prevere

catòlic i resideix a Rosta, on és secretari general de l'orde teatí. A resposta d'un missatge tramès des d'aquest periòdic comentava, des de Ciutat de Mèxic: “Efectivament, sabia alguna cosa, mai tan clara com ara, dels maris dos oncles Joan i Marià. D'en Joan Clivillers viu una filla, Josefina, a Palma de Mallorca. (...) Jo per ser fill de Vilaverd (la Cosca de Barberà) no vaig conèixer els parents del Vallès fins ben gran. I tot el que sí dels oncles ho vaig sentir de llavis dels meus cosins.”

Josep Viñallonga i Planas⁽⁸⁴⁾

Josep Viñallonga i Plana va néixer a Montornès del Vallès l'any 1915. Josep estava casat amb Annita Ferrer, però no tingueren fills.

Era membre fundador de les Joventuts Socialistes Unificades de Montornès.

Com que havia lluitat al front al costat republicà, partí a l'exili a la fi de la Guerra Civil amb la seva família i, un cop a França, participà en una CTE juntament amb el seu cunyat Josep Ballús, per tal de fortificar la Línia Maginot.

Allà no tenien cap tipus de llibertat, però es van poder escapar. En Josep Viñallonga i en Josep Ballús estaven amb dos altres republicans que sabien parlar alemany. Segons explica Ventureta Ballús, filla de Josep Ballús i neboda de Viñallonga, un dia van sentir que els nazis obririen les portes del camp durant dos dies per deixar en llibertat els presoners d'Alsàcia i Lorena. Així, van aprofitar per fugir del camp. Van comprar dues bicicletes velles i van pedalar fins a Normandia, on vivia la família d'en Josep.

84. Fonts: AGV/MV, entrevista a Ventureta Ballús

De seguida, Josep Viñallonga entrà a la Resistència Francesa i se n'anà a Nantes, on s'ocupava de sabotejar el material nazi. El 8 d'agost de 1944 fou detingut en una acció de sabotatge per les forces alemanyes i fou deportat al camp de Bochum. El seu esperit de lluita era tant fort que va provar d'organitzar una resistència dins del mateix camp. D'aquesta manera, algú el va denunciar i morí assassinat després de ser torturat. Era el 8 de desembre de 1944 i tenia 29 anys.

La seva família va conèixer la seva mort, de forma oficial, anys més tard, quan l'Ajuntament de Montagne els comunicà la seva mort mitjançant un comunicat del Govern francès, que feia referència a Josep com a «heroi de guerra».

Josep Viñallonga Plana, en una fotografia de la seva neboda Venturèta

Montseny

El municipi de Montseny, en els darrers anys, ha fet un esforç per recuperar la memòria dels deportats de la comarca (hi ha altres deportats que no són del Vallès Oriental, però sí dels municipis veïns, com Riells, Hostalric, etc.). A més, els instituts estan fent treballs a l'entorn de la memòria històrica.

Pere Expósito i Masnou⁽⁸⁵⁾

Pere Expósito i Masnou va néixer el 29 de juny de 1900 a la vila del Montseny. Es casà amb Isabel Valldenou, i visqueren al carrer d'Urgell 38, 2n, de Manresa.

Passà per l'*Stalag V-D* amb el núm. 2.523. Entrà a Mau-thausen amb el núm. 4.773, el 13 de desembre de 1940.

De seguida fou traslladat a Gusen, amb el núm. 11.257, el 29 de març de 1941, on morí el 6 de novembre de 1941. Tenia 41 anys.

Parets del Vallès

L'apropament a Parets l'hem fet a partir d'un treball de recerca escolar fet per Guiomar Soler⁽⁸⁶⁾ sobre Projecte Forns, que actualment dóna nom a un centre de secundària de Santa Perpètua de Mogoda,⁽⁸⁷⁾ població veïna a Parets.

85. Font: MR/CCN

86. SOLER, Guiomar, «L'Enric Forns ens explica la tragèdia del seu pare», Dins del web de l'IES Rovira-Forns, Consultable a: <http://www.rovira-forns.cat/index.php/l-institut/el-nostre-nom>

87. IES Rovira-Forns, de Santa Perpètua de Mogoda: <http://rovira-forns.cat/index.php/l-institut/el-nostre-nom>

Així mateix, a Parets darrerament s'ha realitzat també un homenatge als regidors Pere Xicota i Projecte Forns.⁽⁸⁸⁾

I a més, he utilitzat la informació dels articles publicats per Anna Ballbona a El Nou 9.

- Teodor Fau Fusalba
- Projecte Forns i Ninou
- Pere Xicota i Álvarez

Teodor Fau i Fusalba⁽⁸⁹⁾

Teodor Fau i Fusalba va néixer el 18 d'agost de 1909 a Parets del Vallès.

Durant la Guerra Civil va lluitar al front a la Divisió 123, brigada mixta. Com informa La Vanguardia, «El Gobierno premia a los heroicos servidores de la República. Nuevas recompensas y ascensos por méritos de guerra» i és ascendit de caporal de milícia a sergent.

RECOMPENSAS Núm. 7.776

Circular. Excmo. Sr.:

De conformidad con lo propuesto por el jefe de la 27 División, he resuelto conceder el ascenso al empleo superior inmediato al personal del Ejército que figura en la siguiente relación, que principia con D. Vicente Ibars Barrachina y termina con D. José Cortacans Lavaquial, pertenecientes a los Cuerpos y Unidades que en dicha relación se indican, como recompensa a su distinguida actuación en diversas

88. «Ara Parets ERC homenatja els alcaldes i regidors republicans represaliats pel franquisme» (notícia), revista Contrapunt, 19 octubre 2015, <http://www.contrapunt.cat/noticia/23386/ara-parets-erc-homenatja-els-alcaldes-i-regidors-republicans-represaliats-pel-franquisme>

89. Font: AM

operaciones de guerra desde el principio de la actual campaña, asignándoles en su nueva categoría la antigüedad de 22 de abril próximo pasado, en armonía con lo preceptuado en la norma octava transitoria de las dictadas por orden circular número 7.002, de 24 del citado abril (DIARIO OFICIAL núm. 101), para desarrollo y aplicación del decreto número 74 de 22 de dicho mes (D.O.: núm. 98), quedando cancelados con esta recompensa todos los méritos contraídos por los interesados hasta la fecha indicada de 22 de abril.

Si alguno de ellos hubiera fallecido o desaparecido en acción de guerra, se le señalará la antigüedad del día de su fallecimiento o desaparición. Estos ascensos se conceden sobre el empleo efectivo que ostentaran los beneficiados en primero de abril del corriente año y serán nulos y sin ningún valor los de aquéllos que hubieran sido propuestos con empleo superior al que tenían en dicha fecha, debiendo las autoridades militares- correspondientes o los jefes del personal ascendido por esta disposición, dar cuenta inmediata a esta Subsecretaría del error padecido para la debida rectificación y otorgamiento del empleo que en justicia le corresponda.

Lo comunico a V. E. para su conocimiento y cumplimiento. Barcelona, 5 de mayo de 1938. P.- D., A. CORDÓN

Entrà a l'*Stalag VIII-C* a Zagan, l'octubre de 1940. Passà per l'*Stalag XII-D* a Trier el 22 de gener de 1941. Entrà a Mauthausen amb el núm. 4.382 el 25 de gener de 1941. Teodor va treballar al Comando Ainstofen i també al Comando Sankt Lambrecht, el 2 de juliol de 1943.

Fou alliberat el 5 de maig de 1945. Morí el 2001.

Projecte Forns i Ninou⁽⁹⁰⁾

Projecte Forns i Ninou va néixer el 7 d'agost de 1907 a la granja Soldevila de Santa Perpètua de Mogoda (Vallès Occidental), on treballava la seva família.

Més tard, quan ell en tenia 4, la seva família es va desplaçar fins a Parets del Vallès, on havien comprat una casa. Des d'aquell moment, van viure sempre a Parets. Ell va treballar a dues fàbriques diferents: a la Molinera, la fàbrica més important de Parets en aquells moments, però va marxar de la fàbrica perquè els patrons van acomiadar un encarregat i li van proposar d'ocupar el seu lloc, ja que ell en sabia més de comptabilitat. Però en Projecte no va acceptar i li va dir al seu cap que tenia quinze dies per tornar a contractar l'antic encarregat. Com que el patró no ho va fer, en Projecte va deixar la fàbrica i va començar a treballar de pagès. Una mica més tard, va rebre una nova feina a la fàbrica de Can Berenguer a Parets. Fou allà on va conèixer la Francesca Roca i Parera, amb qui va començar a festejar.

Era aficionat al futbol —va jugar en el primer equip de futbol que es formà a Partes del Vallès— i al teatre —formava part del grup de teatre amateur del poble. L'any 1932 es va casar amb la Francesca Roca i Parera i visqueren al carrer de Caldes 14 de Parets del Vallès. El 1933 va néixer el seu primer fill, Enric Forns i Roca. L'any 1937 van tenir un altre fill, però va morir als quinze dies de néixer.

Projecte era un home interessat en la política. Havia estat membre d'Estat Català i, en dissoldre's aquesta organització, s'integrà dins la CNT. Arribà a ser regidor a l'Ajuntament durant la República. En esclatar la Guerra Civil, l'any 1936, va lluitar al costat republicà.

90. Fonts: MR/CCN, Vp, Xtec, GS/PF, AB

«Quan els republicans van perdre la guerra, el meu pare es va haver de retirar i, abans de marxar cap a França, va passar per casa. Com que jo era a l'escola —tenia cinc anys— una veïna em va venir a buscar per poder-me'n acomiadar. Encara me'n recordo», explica emocionat el seu fill.

Quan Catalunya va ser ocupada per l'exèrcit franquista, va fugir a França amb un company de Parets que s'anomenava Jaume Massaguer. Tanmateix, abans va passar per casa seva, per acomiadar-se de la seva família. Tenia 32 anys. Un cop a l'exili, van passar pels camps de refugiats republicans. Però no hi van restar gaire temps a la frontera, sinó que van marxar cap al nord de França, a la frontera amb Alemanya. Allà van estar en un camp de concentració francès des de febrer de 1939 fins a l'abril de l'any següent. Ell no va poder sortir-ne perquè el van contractar uns patrons agrícoles i treballava com a pagès. En Projecte ho explica a la família, que allà on ell treballava eren bona gent, i li van fer un certificat de bona conducta.

Sabem el seu itinerari per França gràcies a les cartes que enviava a la família, però malauradament, n'hi ha moltes de perdudes. «El meu pare no escrivia a Parets sinó que escrivia a la casa de camp dels pares de la meua mare, “casa de campo de Magarola”, a Mollet.»⁽⁹¹⁾

Amb l'entrada dels alemanys a França, va passar per l'*Stalag VIII-C* amb el núm. 57.142. El 18 d'octubre de 1940 escriu:

On em trobo, per ara estic molt bé. Si no hi ha novetat, demà he d'anar a treballar a una fàbrica de teixits. En una altra (carta) et donaré més detalls.

91. Font: GS/PF

El 2 d'octubre de 1940 escriu a la seva dona: «No pateixis per mi que estic bé, només estic esperant amb deliri tenir notícies de vosaltres».

El 16 d'octubre de 1940 escriu:

Desitjo que quan rebeu aquesta carta gaudiu de bona salut, la meua segueix bé. Sisqueta, amb aquesta ja són quatre les cartes que t'he dirigit, i una al Ramon en la qual et deia que tinc moltes ganes de poder-vos veure i abraçar-vos, però no sé si podrà ser tan d'hora com ho vull.

Posteriorment, fou desplaçat a l'*Stalag XII-D*. Allà escriu, el 7 de gener de 1941: «Si has rebut les altres cartes veuràs que he canviat de camp, però no pateixis per mi que estic bé».

La seva darrera carta és del 17 de gener de 1941:

Sisqueta, he rebut la teua apreciada carta de data del 22 de novembre, en què em dius que ja me n'has escrit una altra, que jo no he rebut, però paciència, que ja et pots figurar. (...) Al nostre Enric li dius que ja penso en ell i la seva bicicleta i que tant de bo pogués portar-la-hi ben aviat, que seria una gran alegria per a tots (...). No pateixis per mi que estic bé, i no estic tan prim com et penses; per mi pots estar tranquil·la. També diràs a la mare del Pep i la Maria que no desesperin perquè no hagin tingut carta, que a mi no m'estranya!⁽⁹²⁾

El 25 de gener de 1941 és traslladat a Mauthausen amb el núm. 3.856. El mateix dia també hi ingressa Josep Rovira. El 17 de febrer de 1941 es traslladat a Gusen amb el núm. 9.896, on morirà el 7 d'octubre de 1941, a l'edat de 34 anys.

92. Font: GS/PF

Acabada la guerra, la seva dona, Francesca, va perdre la feina per ser «la mujer de un rojo» i no la volien admetre a cap altre treball. Amb el seu fill, vivien en una casa de lloguer que no podien pagar. Francesca es guanyava la vida transportant llet o amb l'estraperlo de fusta i farinetes. En aquells moments, Enric, amb onze anys, ja treballava recollint avellanes. Guanyava 50 pessetes més o menys.

Ni la Francesca ni l'Enric van saber res d'en Projecte —si vivia o no— fins a l'any 1960, quan una associació d'exdeportats li van comunicar a la seva dona que estava mort. Aleshores, Francesca va començar a rebre una pensió del govern alemany fins a l'any 1995, en què ella va morir.

Des del curs 1998-1999, l'IES Santa Perpètua porta el nom d'IES Rovira-Forns, en homenatge a les dues persones nascudes a Santa Perpètua i que van morir en els camps de concentració: Josep Rovira i Prats i Projecte Forns i Ninou.

Notes

- Hi ha documents a l'AHN per consultar (vegeu l'annex) que parlen de Proyecto Forns Ninou, com a membre del Comitè Revolucionari de Parets i tinent d'alcalde.

Pere Xicota i Àlvarez⁽⁹³⁾

Pere Xicota i Àlvarez va néixer el 24 d'abril de 1905 a Parets del Vallès.

Es casà amb Maria Guasch, que vivia al carrer Nou 5 de Parets del Vallès. Tingueren tres fills: Josep Xicota i dues germanes més grans.

93. Fonts: MR/CCN, AM, AB

Era militant de la CNT.

Va passar per l'*Stalag XI-B*, amb el núm. 442. Entrà a Mauthausen el 27 de gener de 1941, amb el núm. 6.801. Fou desplaçat a Gusen amb el núm. 10.582, el 17 de febrer de 1941, on morí l'11 de setembre de 1941.

La família va conèixer la mort d'en Pere a Mauthausen a través del consolat alemany a Espanya.

A casa, van patir les conseqüències de la postguerra encara més accentuades: «Vam passar gana», afirma Josep Xicota. Amb el pare mort i l'avi malalt a la presó, la seva mare feia de teixidor a la Linera, i a més treballava al camp. Vídua als 32 anys, «la mare va pujar la canalla com va poder», explica en Josep. Ell va haver de començar a treballar de manobre als 13 anys, professió que ja mai abandonaria.

Notes

→ Hi ha documents a l'AHN per consultar (vegeu l'annex) que parlen de Pedro Xicota Alvarez, com a membre del Comitè Revolucionari de Parets, regidor i que se'l suposa a França.

Sant Celoni

Per sort, a Sant Celoni, hi ha un grup d'historiadors dedicats a la recuperació de la memòria de la seva ciutat. Vaig establir contacte amb Josep Maria López Abril i Fina Ferrando, que em van aportar tota la informació disponible sobre els deportats de la ciutat.⁽⁹⁴⁾

94. «Dos historiadors investiguen els 20 anys "oblidats" de Sant Celoni» (notícia 22 juny 2012), El 9 Nou. (JmA/SC).

(Identifico la informació de Josep Maria Abril com a JmA/SC).

També la periodista Anna Ballbona va poder entrevistar alguns dels familiars.

Darrerament, també alguns centres de secundària han elaborat treballs per recuperar la memòria viva.⁽⁹⁵⁾

La llista la formen les persones següents :

- Josep Dalmau i Rovelló
- Josep Pahisa i Bruguera
- Josep Rosés i Badia
- Joan Serra i Monrabà
- Martí Soler i Berlet

Tot i amb això, cal tenir present a Jaume Illa Pujadas, que féu vida a Sant Celoni, però que de bon principi vaig identificar com a Vallgorguina.

Notes

→ Hi ha documents a l'AHN per consultar (vegeu l'annex) que parlen de José Dalmau Rovelló, de José Rosés Badia i Jaime i Francesc Illa Pujadas, que els consideren celonins.

Josep Dalmau i Rovelló⁽⁹⁶⁾

Josep Dalmau i Rovelló va néixer el 19 d'agost de 1915 a Sant Celoni. (Tot i que el padró indica Barcelona, 13/03/1916.)

(AB l'escriu com a Robelló, quan el cens és amb v: Rovelló).

95. Web de l'Ajuntament de Sant Celoni (notícia 11 juny 2012), <http://www.santceloni.cat/document.php?id=9455>. (WSC)

96. Fonts: AB, AM, JmA/SC

L'any 1936 feia cinc anys que vivien en una casa del veïnat del Molí Paperer de Sant Celoni, amb els pares (Jacint Campeny i Gené, el padrastre, i Rosa Rovelló i Riera, la mare), amb els seus germans Maria (Barcelona, 24/06/1918), Anna (Barcelona, 06/01/1920) i Francesc (Barcelona, 21/01/1924).

Aleshores, era solter i treballava de manobre per a Josep Sibina.

Entrà a l'*Stalag XVII-B* a Krems-Gneixendorf, amb el comboi 342 a Viena. El 19 de desembre de 1941 arribà a Mauthausen, on li assignaren el núm. 4.081.

Fou alliberat el 5 de maig de 1945.

Morí a Sena Saint-Denis (França) el juliol de 1985.

Notes

→ Hi ha documents a l'AHN per consultar (vegeu l'annex) que parlen de José Dalmau Rovelló.

Josep Pahisa i Bruguera⁽⁹⁷⁾

Josep Pahisa i Bruguera va néixer el 25 de novembre de 1880 (tot i que no consta al jutjat).

Era fill de Climent Pahisa i Sabí, natural de Vallvidrera, que treballava de «bracer», i de Maria Bruguera i Coll, de Sabadell, i vivien al carrer Major s/n de Sant Celoni als anys vuitanta, i deu anys més tard als afores de Sant Celoni.

La seva germana, Maria Pahisa Bruguera (nascuda el 1873) es casa amb Martí Dou i Torres, de 24 anys, també «bracer» del camp.

97. Fonts: MR/CCN, AM, AB, JmA/SC

Estava casat amb Teresa Expósito, amb qui tingueren dos fills, Isidre i Josep.

Ell no creia pas en l'església. De fet, s'havia casat pel civil i el seu fill Isidre no es va batejar fins als 18 anys.

Josep va marxar a l'exili per evitar de caure en mans del bàndol franquista.

Fou fet presoner a Vosges el 20 de juny de 1940.

Tot seguit, entrà a l'*Stalag XI-B* a Fallingbostel amb el núm. 41.797. En sortí el 5 de setembre de 1940 en un comboi de 201 republicans, dels quals en moriren 151.

Arribà a Mauthausen el 8 de setembre de 1940, amb el núm. 4.375. Posteriorment, fou desplaçat a Gusen el 24 de gener de 1941, amb el núm. 2.532, on morí el 26 d'abril de 1941, a l'edat de 60 anys.

El Partit Comunista Francès va notificar la deportació de Bruguera al camp de Mauthausen. Després de la seva mort, la seva esposa Teresa es posà a treballar netejant cases per a sostenir la família.

A causa de les dificultats que van patir, van viure a diverses poblacions de la comarca.

El seu fill Josep Pahisa Expósito fou veí del carrer Palaudàries de Granollers. Morí a Canovelles el 27 d'agost de 1994.

Notes

→ Hi ha informacions que relacionen Josep Pahisa i Bruguera amb Granollers.⁽⁹⁸⁾ Així, MR/CCN indica que el seu pare vivia a Granollers. Però pot ser que en realitat fos el seu fill, Josep Pahisa Expósito, qui visqués a Granollers.

98. GHL/G Relació de granollerins morts al front, diu: Defunció 1-39

Josep Rosés i Badia⁽⁹⁹⁾

Josep Rosés i Badia va néixer el 17 de març de 1913 a Sant Celoni, segons el jutjat.

Fill de Josep Rosés i Vilar, natural de Vallgorguina, de 42 anys, paleta, i Lluïsa Badia i Horta, de 40 anys, natural d'Olzinelles, tot i que amb família a Arenys de Munt. Aleshores vivien a Sant Celoni, al carrer Valls 10.

En el cens de l'any 1936 estava identificat com a solter, que vivia al carrer de les Valls 8, conjuntament amb els seus pares i la família del seu germà Martí. En Martí estava casat amb la Teresa Gispert i Viñolas, i tenien dos fills: en Pere (15/08/1930) i en Josep (26/09/1931) Rosés i Gispert.

Aleshores treballava de paleta, per en Josep Sibina, i era membre de la penya cultural Germanor.

Políticament, era membre del comitè local de Milícies Antifeixistes, constituït a Sant Celoni el 7 d'agost de 1936, com a representant de la CNT. I també fou regidor del primer Ajuntament constituït durant la Guerra Civil, el 25 d'agost de 1936, com a representant de la CNT. Va ser regidor fins al 14 de novembre de 1936, quan es va constituir un altre Ajuntament.

Entrà al *Frontstalag* 140 de Belfort. Posteriorment, fou desplaçat a l'*Stalag XI-B* a Fallingbostel. D'allà en marxà el 25 de gener de 1941 amb un comboi de 1.472 republicans, dels quals en moririen 1.079, i en el qual també hi anava en Joan Serra i Monrabà.

Entrà a Mauthausen amb el núm. 5.726 el 27 de gener de 1941, on restà al Barracó 14 i treballà al Comando Steyr.

99. Fonts: BdD, AM, JmA/SC

Fou alliberat el 5 de maig de 1945.

Després de l'alliberament va ser repatriat a Osseja (França). Va quedar coix (fitxa de l'Amical de Mauthausen). Morí l'any 1978.

Notes

→ Hi ha documents a l'AHN per consultar (vegeu l'annex) que parlen de José Rosés Badia, com a membre del comitè local, membre de l'Ajuntament, conseller i representant de la CNT.

Joan Serra i Monrabà⁽¹⁰⁰⁾

Joan Serra i Monrabà va néixer el 22 de febrer de 1901 a Sant Celoni, segons consta en el registre del jutjat. Tenia el sobrenom de en Tinos.

Era fill de Martí Serra i Illa, de 27 anys, paleta, i Montserrat Monrabà i Agell, de 27 anys, sense professió. Tots dos eren de Sant Celoni, i tenien el domicili al carrer de l'Estació 3 principal.

Segurament eren com a mínim quatre germans: en Joan, en Joaquim, en Josep i en Martí.

En el cens de l'any 1936 s'indica que vivia al carrer de Carles Damm 10 («els pisos de la senyora Enriqueta»), amb la seva esposa, Constància Ferrer i Mitjavila, nascuda el 24 d'agost de 1907 a Barcelona, i els seus fills, Joaquim (29/05/1930, Granollers) i Teresina (02/07/1932, Granollers) Serra i Ferrer. Feia dos anys que tornaven a viure a Sant Celoni, d'on eren tots dos. Els seus fills van néixer a Granollers, per la qual cosa potser van anar-hi a viure-hi uns anys.

100. Fonts: ABM, AM, JmA/SC

L'any 1936 en Joan Serra feia de paleta, i treballava per a en Pere Clopés. Fou membre del comitè local de Milícies Antifeixistes, constituït a Sant Celoni el 7 d'agost de 1936, com a representant de la FAI.

També fou regidor de l'Ajuntament a partir del 29 de setembre de 1937 per la CNT-FAI, en substitució de Josep Valls Planas, que anava a la guerra. Càrrec que va mantenir fins al 18 de maig de 1938, quan fou cridat per incorporar-se a files o fortificacions.

Fou capturat a Vosges o al territori de Belfort, i passà al *Frontstalag* 140 a Belfort. Fou desplaçat a l'*Stalag XI-B* Fallingbostal. En va marxar el 25 de gener de 1941 amb un comboi de 1.472 republicans, dels quals en moren 1.079, en el qual també hi anava en Josep Rosés i Badia.

Arriba a Mauthausen el 27 de gener de 1941, amb el núm. 6.713. Passà pel Comando Sankt Lambrecht el 2 de juliol de 1943.

Va treballar de paleta, es diu que fins i tot a casa d'un coronel de les SS (Sibina). Fou alliberat el 5 de maig de 1945.

Morí a França el 4 de maig de 1981.

Notes

- <http://militants-anarchistes.info/spip.php?article5572>
 SERRA MONRABA (ou MONCADA), Juan
Né le 25 février 1901 à San Celoni (Barcelone) – mort fin mai 1981 - MLE – CNT – San Celoni (Catalogne) – Marseille (Bouches-du-Rhône) Mardi 13 octobre 2009.
Juan Serra Monraba avait été en 1935, avec notamment Agustin Mandil et Mariano Rubio, le réorganisateur de la

CNT à San Celoni dont il avait été nommé secrétaire.

Exilé en France lors de la retirada de février 1939, il fut sans doute envoyé ensuite dans une Compagnie de travailleurs pour renforcer les fortifications de la ligne Maginot. Fait prisonnier lors de la percée allemande, il fut ensuite déporté au camp de concentration de Mauthausen où il parvint à survivre jusqu'à la libération en 1945.

Rapatrié en France, il s'installait à Marseille et militait à la FL-CNT en exil. Il y fut également membre du groupe culturel et artistiques Acracia. Juan Serra Monraba, qui a collaboré entre autres au Combat Syndicaliste, est décédé fin mai 1981 et a été enterré le 31 mai dans le petit village des Basses-Alpes où il s'était installé lors de sa retraite.

Sources: Combat Syndicaliste, 9 juillet 1981 // M. Iñiguez «Enciclopedia...», op. cit. // Espoir, Toulouse, 21 juin 1981

Hi ha documentació per consultar a l'AHN (vegeu l'anex) sobre **Juan Serra Montabá**, com a representant de la FAI, membre del comitè local, regidor, **José Serra Monrabá**, membre del comitè local, que és a França, i **Martín Serra Monrabá**.

Martí Soler i Berlet⁽¹⁰¹⁾

Martí Soler i Berlet va néixer el 13 de març de 1895 a Sant Celoni, segons el registre del jutjat.

Era fill de Miquel Soler i Ginestà, 29 anys, barber de Sant Celoni, i Margarita Barlet i Montasell, 30 anys, de Gualba, i vivien al carrer de Sant Joan 7 principal de Sant Celoni. Eren de can Granota, a la cruïlla entre el carrer d'en Prim i el carrer de Sant Joan.

101. Fonts: MR/CCN, JmA/SC

L'any 1936 no consta al padró. Per tant, segurament vivia a fora, a Barcelona, on s'hi va casar. Ell i la seva dona van marxar a França, i no van tenir fills, explica la seva neboda, Mercè León. Allà va treballar a les Companyies de Treballadors Estrangers, a la 24 o la 29.

Foren capturats alguns dels integrants de la CTE a Vosges, Olgne i Saint-Dié i la resta a Doubs, Loret, Somme i territori de Belfort, el juny de 1940.

Passà pel *Frontstalag* 140 a Belfort, amb el núm. 8.902. D'allà passà a l'*Stalag* VI-C a Bathorn (nord de Münster), d'on en sortí el 22 de juliol de 1941. Marxà amb un comboi de 61 republicans, dels quals en van morir 46. Arribà a Mauthausen el 27 de juliol de 1941, amb el núm. 3.495.

Fou traslladat a Gusen amb el núm. 13.414 el 20 d'octubre de 1941, on morí l'1 de desembre de 1941, als 46 anys.

En Jaume Pujolàs Culobrans (en Jaques) li va dir a la mare de la Mercè León (neboda de Martí Soler) que havia mort a Mauthausen. Va quedar cec i el van cremar perquè no podia treballar, explica la neboda Mercè León i Soler.

Altres

«La seva filla Antònia Soler i Muns (o Antònia Muns) vivia al carrer de Ramon i Cajal 96 de Barcelona» (fitxa de l'Amical de Mauthausen). Segons la Mercè León, no va tenir fills i havia marxat amb la dona a França.

Sant Esteve de Palautordera

Per conèixer la biografia de Joan Clos i Pujades, em vaig posar en contacte amb la historiadora Montserrat Garriga, que acabava d'escriure un llibre⁽¹⁰²⁾ sobre les vides de les persones del seu poble que es van exiliar després de la Guerra Civil. Al mateix temps, la Montserrat em va proporcionar una gran quantitat d'informació sobre l'exili a França, i em va posar en contacte amb historiadors francesos per tal d'ampliar la meua investigació en el futur.

Entrevista amb Montserrat Garriga

Joan Clos i Pujades⁽¹⁰³⁾

Joan Clos i Pujades va néixer a Sant Esteve de Palautordera el 24 d'octubre de 1907.

Fill de Jaume Clos i Perarnau, pagès, també de Sant Esteve de Palautordera, i de Teresa Pujades i Martori, que treballava a casa. En Joan era el petit de cinc germans, amb la Maria, la Teresa, la Laieta i la Josefa. Vivien tots plegats en una casa de lloguer al carrer d'Amunt.

102. GARRIGA I PAITUVÍ, Montserrat, *Ponts trencats. Dissert testimonis d'exili i emigració*, Editorial Gent i Terra, 2014. (MG/PT)

103. Fonts: MR/CCN, MG/PT, AM, AB

Tot i amb això, havien tingut dos germans més, que moririen de petits: en Salvador Clos i Pujades, nascut el 1902, va morir amb un any d'edat i fou enterrat a Sant Esteve de Palautordera el 21 d'agost del 1903. I en Josep Clos i Pujades, nascut el 1911, va morir als tres anys i fou enterrat el 14 d'abril de 1914 a Sant Esteve de Palautordera.

La seva germana Maria Clos i Pujades, nascuda el 1896, amb 25 anys d'edat, es va casar el 23 d'abril de 1921 a Sant Esteve de Palautordera, amb Jaume Boix i Torrent, nascut el 1889 a la Costa del Montseny.

Joan va anar poc temps a l'escola, com mostrarien les seves cartes de l'exili a França. Com poca és la informació que disposem dels seus primers trenta anys. Va formar part de la lleva del 28, però el diagnòstic de «curt de vista» el va excloure de la crida. Havia estat operat dels ulls, i això l'obligà a portar una ulleres grans i rodones tota la seva vida.

Va treballar com a manobre en una empresa de la construcció, com indica el padró del 1936. Tenia 28 anys i va compartir idees republicanes i amistat amb un grup de persones del poble que serien més endavant ben importants, els quals es farien càrrec del nou Ajuntament després del cop d'estat que no triomfaria a Catalunya. Eren en Pere Nin, en Joan Navarro i en Jeroni Escuder.

L'abril de 1938 les lleves del 1927, 1928 i 1941 són cridades a mobilització. La guerra s'allargava i en Joan, tot i el seu problema visual, va partir cap al front. Nou mesos més tard, la guerra s'havia perdut pels republicans, i l'èxode de militars i civils en direcció a França va esdevenir realitat.

En la retirada, en Joan va passar pel camp d'Argelers, com explica en les cartes a la família, i després al camp

de Barcarès. Juntament amb el de Sant Cebrià, eren a les platges del Rosselló i suposaven els primers llocs d'acollida per a la majoria de l'exèrcit republicà en retirada. Allà pogueren escriure cartes i comunicar-se amb les seves famílies. En Joan ho va fer mentre va poder, malgrat que no totes les cartes arribaven al seu destí, ja que moltes d'elles es perdien pel camí. De les seves cartes, la família en conserva onze, que expliquen la trajectòria d'en Joan fins a ser arrestat per l'exèrcit alemany.

Amb la primera carta, el 15 de maig de 1939 des del camp de Barcarès, intenta tranquil·litzar la família:

Apreciables padres,

Mucha salud os deseo como es la mía. El motivo de escribiros es para deciros que estoy en Francia y que estoy bien. También os digo que tan pronto como pueda y me dejen venir, vendré. Ya no podéis pensar como espero poder abrazaros. Ya me contaréis algo de la familia y también de Juan a ver como está, y en fin de todos. Sin más por ahora, recuerdos a todos y a vosotros, recibiréis mil abrazos de vuestro hijo que os quiere.

Quatre setmanes després, s'enrolà a la 22a Companyia de Treballadors Estrangers.⁽¹⁰⁴⁾ El 23 de maig de 1939 escriu, des de Mesnil par Suippes (Marne):

Apreciables padres,

Mucha salud os deseo como es la mía G.A.D.

El motivo de escribiros es para deciros que ya he escrito dos cartas y aún no he tenido contestación.

104. La 22a Companyia de Treballadors Estrangers no era pas a primera línia de foc, sinó que les seves actuacions eren sobretot de treballs agrícoles, remunerats amb entre 50 i 75 (cèntims de franc) per dia. La companyia estava situada en el departament del Marne, al nord-est de França

Pues no sé si las habréis recibido. Como os digo, estoy en Francia y no tengo maneras de salir de aquí sin que presente papeles que me acrediten que pueda venir a España. Podrías decir al Ayuntamiento a ver si los pueden arreglar, que me parece que no tendrán inconvenientes. Hay muchos a los que les han enviado los papeles y entonces los presentan y les dan permiso para marcharse a casa. A mí, me gustaría mucho para poder daros mil abrazos.

Ya me diréis si el Miguelet está en su casa y también Juan de la Sala. Por ahora no tengo nada más que deciros. Daréis muchos recuerdos a todos y vosotros recibid mil abrazos de vuestro hijo que os quiere mucho.

Juan Clos

22me. Compagnie de Travailleurs. Au camp de Mesnil par Suippes (Marne) 4 Section

Allà va rebre la notícia de la mort de la seva mare i que la seva germana Laieta havia estat ferida per una bala. Ho escriu en la carta del 13 d'agost:

Francia, 13 de agosto de 1939

Apreciada hermana.

El motivo de escribirte es para decirte que ya he recibido tu carta con la que me dices que la madre murió. He tenido un gran disgusto, también recibí la que me mandaste por avión. Con lo que me dices que a la Laieta la habían herido, cuando me escribas ya me dirás a ver como está y si está en casa. El chico de Barberá tiene pedido por España pero no sabe cuando saldrá. A ver si puedes darme la dirección de Nin y de Navarro.

No escribiré tanto porqué te saldría muy caro, tener que pagar doble. Un sello vale 2,25 y a ti te debe costar 4,50. Ya me dirás si la María recibió mi carta.

Por aquí se dice que algunos saldrán a la vendimia, no sé si me tocará a mí.

De lo que me dices que me vendréis a ver con la Josefa, pues ahora sería imposible, está muy lejos. El viaje de las dos costaría unas 3.000 pesetas. No tengo nada más que decirte, darás muchos recuerdos al padre y a toda la familia, y tú los recibirás de tu hermano.

Juan Clos

Recuerdos a los amigos

El 3 de setembre de 1939 comença la Segona Guerra Mundial, i comporta la mobilització de les CTE cap a la frontera alemanya. És en aquest moment que en Joan perd les ulleres i queda desorientat. De manera que a partir d'aleshores, les cartes que arriben a la família són escrites per un company de la seva companyia.

17 de diciembre de 1939. Sector postal: 103

Apreciada hermana:

Mucha salud te deseo como es la mía. El motivo de escribirte es para decirte que podrías mirar en casa si tengo unes gafas y si las encuentras las podrías dar al recadero que las lleve allí a donde me las hicieron y que me pongan una montura nueva, si es que lo pueden hacer. Entonces me las podrás mandar junto con una camisa y un par de calcetines. Aquí llegan paquetes de España y ya hace un mes que voy sin gafas.

He tenido carta de Nin, pues Navarro le dio mi dirección. También me dirás si Tari y el otro están en el mismo sitio. Navarro dice que recibe dos cartas de Teresa cada semana y de su casa cada tres. Darás recuerdos a Miguelet y a su vecino, o sea al Jaime. También me dirás si Jerónimo ya está curado y le das recuerdos.

Te digo que estoy con un Chico que había bailado con la Lola de Can Ribas, y el otro día le escribió y ayer volvió a escribirle.

Sin más que decirte, darás muchos recuerdos al padre y a todos, y tu los recibirás de tu hermano.

Juan Clos.

Els seus amics Nin, Navarro i Escuder encara estaven a l'exili al sud de França, però tenien la sort de no ser dins les CTE. D'aquesta manera, van poder ajudar en Joan amb allò que estava al seu abast. Però de totes maneres, no van trigar en perdre el contacte.

El maig de 1940, Alemanya inicia l'ofensiva contra Bèlgica, Holanda i França. El 10 de maig, Hitler va travessar la frontera francesa i el 14 del mateix mes, els alemanys arribaven a París. Precisament, aquell dia en Joan Clos envia la darrera carta a la seva germana:

14 de mayo de 1940. SP: 390

Apreciada hermana,

El motivo de escribirte es para decirte que el día 11 de este mes he recibido la tuya con fecha del 15 del pasado. Ya sabía que me habías mandado el traje, pues el día 5 recibí la carta del recadero y hoy lo he recibido con dos pañuelos y una corbata. Ahora falta que tenga tiempo de llevarlo.

Ya hace más de un mes que no sé nada ni del uno ni del otro. Aquí hace mucha calor, no sé si tendrá la culpa el sol o la luna.

Sin más que decirte, darás muchos recuerdos al padre y le dirás que estoy muy bien.

Recuerdos a tu marido y a las nenas, pues la Carmen ya debe ser muy grande y la Asunción también. Tu hermano.

Juan Clos

Nota: también me gustaría saber algo de Jordi y Moisés. Siempre que me escribes, no hables nunca de guerra. CTE. 22

Amb l'ocupació de París, les CTE van acabar per desintegrar-se i dispersar-se i, al mes de juny, Joan Clos va ser detingut per les forces alemanyes.

Va entrar a l'*Stalag VIII-C* a l'Alta Silèsia (Polònia) amb el núm. 56.584. L'octubre de 1940, fou desplaçat a l'*Stalag XII-D* a Trier. El 22 de gener de 1941 va ser traslladat amb un comboi a Mauthausen, on hi entrarà el 25 de gener de 1940 amb el núm. 3.823. Finalment, fou traslladat a Gusen el 17 de febrer, on moriria el 4 de maig de 1941, amb 33 anys.

Notes

- <http://www.lesmortsdanslescamps.com/j-o.htm>
 23 mai 1992 JOURNAL OFFICIEL DE LA RÉPUBLIQUE FRANÇAISE page 07019
 TEXTES GENERAUX
 MINISTERE DES ANCIENS COMBATTANTS ET VICTIMES DE GUERRE
 Arrêté du 23 mars 1992 portant apposition de la mention «Mort en déportation» sur les actes de décès
 NOR: ACVM9240010A
 Par arrêté du secrétaire d'Etat aux anciens combattants et victimes de guerre en date du 23 mars 1992, il est décidé d'apposer la mention «Mort en déportation» sur les actes de décès de: Clos-Pujades (Juan), né le 24 octobre 1907 à Santa Esteban de Palau (Espagne), décédé le 4 mai 1941 à Gusen (Autriche).

Germana **Maria Clos Pujades**. Permís per produir tabac l'any 1952 a Manlleu.

Hi ha documents a l'AHN per consultar (vegeu l'annex) que parlen de Juan Clos Pujades.

Sant Feliu de Codines

Sobre Sant Feliu de Codines, no hem trobat informació sobre Joan Grau i Ferràs o Manuel Sant i

Tortera, per complementar la que ja recollia la MR/CCN.

Ara bé, posada en contacte amb el director del museu de Sant Feliu, Can Xifreda, en Francesc Garriga m'avisava d'un tercer codinenc que va estar als camps de concentració, l'Antoni Jané i Jané, mestre d'escola, i a qui l'Ajuntament va dedicar l'any 2009 una escola bressol. Tot i que s'indica que aquesta persona va morir a Mauthausen, no en trobo cap referència. Al final, descobreixo que va morir a Dachau, i amplio la llista:

- Joan Grau i Ferràs
- Manuel Sans i Tortera
- Antoni Jané i Jané

Joan Grau i Ferràs⁽¹⁰⁵⁾

Joan Grau i Ferràs va néixer el 12 de gener de 1911 a Sant Feliu de Codines.

Fou detingut per la Gestapo i empresonat a Viena. Fou traslladat a l'*Stalag XVII-A* Kaisersteinbruch. Entrà a Mauthausen el 7 d'abril de 1941, amb el núm. 4.693. Participà al Comando Wöcklabrück.

Fou alliberat el 5 de maig de 1945.

Morí a França l'any 1990.

---

105. Font: AM

Manuel Sans i Tartera⁽¹⁰⁶⁾

Manuel Sans i Tartera (identificat com a Tortera a MR/CCN) va néixer el 20 d'octubre de 1914 a Sant Feliu de Codines.

És parent d'Antònia Tartera i Fruns, que vivia al carrer Bassella 43 de Sant Feliu de Codines.

Passà per l'*Stalag XVII-A* amb el núm. 80.194. Entrà a Mauthausen amb el núm. 4.965, el 7 d'abril de 1941. Passà a Gusen amb el núm. 13.666 el 20 d'octubre de 1941, on morí el 9 de desembre de 1941, als 27 anys.

Notes

- Construccions Joan Tartera, SL
Contacte
Nom: Construccions Joan Tartera, SL Adreça: pl.de Sant Antoni, 1
Codi postal: 08182
Municipi: Sant Feliu de Codines
Telèfon: 93 866 08 74
- <http://www.santfeliudecodines.cat/fitxer/985/historia.pdf>
Francesc Garriga i Cassart
Director del Museu Municipal Can Xifreda

Antoni Jané i Jané⁽¹⁰⁷⁾

El mestre Antoni Jané i Jané va desenvolupar el seu magisteri a Sant Feliu, on va arribar el novembre de l'any 1925.

---

106. Fonts: MR/CCN, AM

107. Font: Museu Municipal Can Xifreda i Ajuntament de Sant Feliu de Codines

Simpatitzant republicà, va ser mestre a Sant Feliu de Codines durant els anys de la República.

SAN FELIU DE CODINAS
 Ha quedado constituida la junta local de Protección a la Infancia y represión a la mendicidad en esta villa, habiéndose designado para la misma: Presidente, don Miguel Umbert; secretario, don Antonio Jané; depositario, reverendo don Francisco Barjan; como médico, a don Tomás Borrell; como maestra, a doña Rosalía Viaplana, y como vocales, doña María Maselans, don Pedro Vila y don Pedro Deu.

1928/04/17, La Vanguardia. Constitució de la Junta local de Protecció a la Infància i repressió de la mendicitat a Sant Feliu de Codines, amb Antoni Jané de secretari

SAN FELIU DE CODINAS
 Han tomado posesión de sus respectivos cargos en la Justicia municipal de esta villa, los señores siguientes: Juez municipal, don Juan Deu; suplente, don Lorenzo Mauri; fiscal, don José Umbert; suplente, don Jaime Ramonedá. Reciban todos nuestra más entusiasta enhorabuena.
 —Ha presentado en el mismo momento de tomar posesión, la dimisión de concejal, el industrial de esta localidad don Francisco Jau.
 —Debido a las últimas lluvias y al mal estado en que se hallaba, es hoy completamente intransitable la carretera de Mollet a Moya, principalmente desde Puig de Dalt a Moya, trayecto no inferior a 20 kilómetros, habiendo algunos días que se hace peligrosísimo el tránsito.
 —Cultura Popular tiene organizadas una serie de conferencias y recitales para todos los domingos disponibles de la actual temporada; las han dado ya el historiador local don Juan Puigdomènech Pasarell, sobre el tema «Folklorismo folclórico y dadas históricas locales», siguiéndole don Antonio Jané Jané, con el tema «Juegos para los niños; su valor moral e intelectual» y una serie de recitales por don Ramón Casals. En estos recitales se ve que el pueblo no pone todo el interés en datos que tanto interesan a ellos mismos.

1930/03/13, La Vanguardia. Conferència d'Antoni Jané sobre «Jocs per a nens: el seu valor moral i intel·lectual

El gener de 1939 va haver de partir a l'exili.

Finalment, trobà la mort en el camp de concentració de Dachau el 16 de desembre de 1944.

Una filla seva es va casar amb un Nonell, va viure amb el seu marit i una filla anomenada Nin a la casa pairal dels Nonell del carrer Baix de Sant Pere, on els Nonell, a més, eren propietaris d'una drogueria i una fàbrica de pastes de sopa.

La senyora Nin Nonell Jané va passar la seva infantesa, als anys quaranta, envoltada de quadres i esbossos del gran pintor.

El novembre del 2009, el ple de l'Ajuntament de Sant Feliu de Codines va aprovar per unanimitat l'assignació del nom de la nova escola bressol del municipi al Mestre Jané. A la inauguració de l'escola van assistir-hi el conseller Ernest Maragall i la filla de l'Antoni Jané, Paquita Jané.

Notes

Hi ha dos expedients per consultar a l'AHN sobre **Antonio Jané / Antonio Janer**, en referència a la Causa General. (En un d'ells se l'anomena «manco»?)

Vallgorguina

Informació rebuda de Josep Maria Abril, historiador de Sant Celoni.

Jaume Illa i Pujades⁽¹⁰⁸⁾

Jaume Illa i Pujades va néixer el 20 de novembre de 1904 a Vallgorguina, tal com recull el padró de 1936, a can Martori, del veïnat de la Poca Farina. Els seus pares eren Felicià Illa i Terradas, que seria alcalde de Vallgorguina de 1916 a 1918, i Carme Pujades i Musachs, nascuda el 10 de maig de 1865, i tenia (almenys) un germà, Salvador (i possiblement un altre que es deia Francesc).

Segons el *Diccionari d'alcaldes i alcaldesses del Vallès Oriental*, Felicià Illa i Terradas, «pagès i moliner, era el propietari de can Martori de Vallgorguina. Va treballar de pagès fins al 1918, en què es traslladà a viure al Molí del Pont, a Sant Celoni, on va fer de moliner. Va ser alcalde de Vallgorguina entre els anys 1916 i 1918. Fou caporal de sometent de Vallgorguina i també soci de la societat Buena Fe, cooperativa de consum de Vallgorguina fundada l'any 1917». Felicià Illa Moriria l'any 1923.

L'any 1920 (?) la família es traslladà a Sant Celoni, al Molí del Pont, on farien de moliners.

El 16 de maig de 1929, Jaume Illa i Pujades es casà pel jutjat amb 24 anys amb Mercè Bonsoms i Ribera, de 20 anys, natural de Gualba, que vivia també a Sant Celoni, filla d'Antoni Bonsoms i Gelabert i Magdalena Ribara i Campañà.

Al cens de l'any 1936 feia 16 anys que vivien al Molí del Pont de Sant Celoni, amb la seva esposa Mercè Bonsoms i Ribera, els fills Carme (21/02/1930) i Felicià (28/11/1932) Illa i Bonsoms, i la seva mare, Carme Pujades i Musachs, aleshores amb 70 anys. Llavors feia de comparet.⁽¹⁰⁹⁾

Fou regidor de l'Ajuntament durant la Segona República, entre l'1 de febrer de 1934 i el 25 d'agost de 1936. També fou membre del comitè local de les Milícies Antifeixistes, constituït a Sant Celoni el 7 d'agost de 1936, com a representant de la Unió de Rabassaires. I regidor del primer Ajuntament constituït durant la Guerra Civil, el 25 d'agost de 1936, com a representant de la Unió de Rabassaires; n'era el segon tinent d'alcalde. I regidor del segon i últim Ajuntament de la guerra, constituït el 14 de novembre de 1936, com a representant de la Unió de Rabassaires. També va ser el segon tinent d'alcalde fins al 18 de maig de 1938, en què fou cridat per incorporar-se a files.

Passà per l'*Stalag XI-B*, amb el núm. 87.561. Entrà a Mauthausen amb el núm. 6.777, el 27 de gener de 1941. Fou desplaçat a Gusen amb el núm. 9.927, el 17 de febrer de 1941, on morí el 26 de setembre de 1941 a l'edat de 36 anys. (A Hartheim, segons Jaume Mora.)

Apareix també en una llista col·lectiva dels suposats transports de malats i discapacitats a un sanatori del camp de Dachau (segurament, doncs, exterminats al castell de Hartheim), que surt de Gusen el 16 d'agost de 1941.

La seva vídua va cobrar indemnització i una pensió mentre va viure, des de França.

108. Fonts: MR/CCN, AM, JmA/SC

109. Segons el DIEC: comparet m. [LC] [PR] [AGA] Treballador de la terra o menestral que té alguna renda per a ajudar el seu treball.

Notes

- Hi ha documentació a l'AHN per consultar (vegeu l'Annex), que parla de **Jaime Illa Pujadas**, com a celoní, conseller, membre del comitè local, a França, membre de la Comissió d'Inspecció i Proveïments, representant de la Unió de Rabassaires, i de **Francisco Illa Pujadas** (germà?) com a membre del comitè local de Sant Celoni.
- A Ponències del Centre d'Estudis, article titulat «ERC al Vallès Oriental (1931-1936): implantació territorial, militància i resultats electorals»^[110], sobre el Casal Català Republicà de Sant Celoni, s'indica com a consell directiu del partit d'ERC (1936) a **Jaume Illa** com a caixer i, dins del comitè polític, com a adjunt.

---

110. «ERC al Vallès Oriental (1931-1936): implantació territorial, militància i resultats electorals» (article), Ponències del Centre d'Estudis, 2007, <http://www.raco.cat/index.php/Ponencies/article/viewFile/255494/342423>

6. ANÀLISI DE LES DADES SOBRE ELS DEPORTATS

«Que Déu ens ajudi i que les noves generacions no s'entrebanquin amb la mateixa pedra en una guerra. Jo, com a persona de molts anys, i diuen que l'experiència és la mare de la ciència, desitjo de tot cor i, en particular al meu país, tres coses: cultura, amor i pau.»

JOSEP ESTRADA I GRÍFOLS

A continuació, es mostra un resum de les dades estadístiques amb la informació obtinguda en cada una de les persones deportades.

En el primer paràgraf, s'analitzen les dades personals dels deportats i, en una segona secció, la seva estada en els camps.

Gènere

Tots els deportats del Vallès Oriental són homes. No hem trobat cap dona.

Origen

El cas de Caldes és excepcional, tenint present que es tractava d'una petita ciutat al començament de la Guerra Civil. (Tenia 5.082 habitants el 1936.)

Població		
Caldes de Montbui	12	25,53 %
Canovelles	2	4,26 %
Castellterçol	1	2,13 %
Granera	1	2,13 %
Granollers	6	12,77 %
La Garriga	2	4,26 %
La Llagosta	1	2,13 %
La Roca del Vallès	1	2,13 %
Mollet del Vallès	5	10,64 %
Montornès	3	6,38 %
Montseny	1	2,13 %
Parets	3	6,38 %

Sant Celoni	5	10,64 %
Sant Esteve de Palautordera	1	2,13 %
Sant Feliu de Codines	2	4,26 %
Vallgorguina	1	2,13 %

A continuació, el segueix Granollers (6), Mollet del Vallès (5) i Sant Celoni (5), els municipis més grans de la comarca en aquells moments, i Parets (3) i Montornès (3). Finalment, deu poblacions amb 1 o 2 persones deportades.

Lloc de naixement

Com ja he comentat, el criteri utilitzat per comptar les persones deportades com a vallesanes és que tinguessin relacions directes amb les comunitats en qüestió. Si mirem estrictament el seu lloc de naixement, els resultats no varien gaire. La gran majoria (80 %) van néixer al Vallès Oriental, mentre que 5 persones van néixer en altres municipis catalans i 4 persones havien nascut en altres punts de la península.

Vallès Oriental		38	80,85 %
Caldes de Montbui	7		
Canovelles	2		
Castellterçol	1		
Granera	1		
Granollers	5		
La Roca del Vallès	1		
Mollet del Vallès	4		
Montornès del Vallès	3		
Montseny	1		

Parets del Vallès	2		
Sant Celoni	5		
Sant Esteve de Palautordera	1		
Sant Feliu de Codines	2		
Sant Fost de Campsentelles	1		
Tagamanent	1		
Vallgorguina	1		
Resta de Catalunya		5	10,64 %
Resta de l'Estat		4	8,51 %
Total		47	

De la mateixa manera, hi ha altres característiques que tenen relació amb la seva afiliació política, professió o familiars, que podrien ser rellevants. No obstant això, no en tenim informació de tots, de manera que els resultats no són prou significatius.

Edat d'entrada als camps		
Menys de 20	0	0,00 %
Entre 20 - 29	16	34,78 %
Entre 30 - 39	24	52,17 %
Entre 40 - 49	3	6,52 %
Entre 50 - 59	2	4,35 %
Més de 59	1	2,17 %
Total	46	

Pel que fa a l'edat d'entrada als camps, cal destacar que la majoria (52,2 %) tenien entre 30 i 40 anys, i molt

pocs (13,04 %) eren majors de 40 anys. El grup de joves és també molt representatiu (34,78 %). Cal tenir present que aquestes persones ja eren a l'exili almenys dos anys abans d'entrar als camps.

Els camps

«I vam dir: vostè qui és per dir-nos que marxem d'aquí? És vostè qui ho hauria de fer, perquè aquí dintre hi ha la pols dels nostres pares, dels nostres fills.»

DOLORS PONT I ANTIGAS

Supervivents / alliberats als camps

3	Josep Ferrer i Espelt	Gusen	Alliberat
6	Josep Jané i Cervera	Mauthausen	Alliberat
18	Pere Giner i Castany	Mauthausen	Alliberat
36	Teodor Fau i Fusalba	Mauthausen	Alliberat
39	Josep Dalmau i Rovelló	Mauthausen	Alliberat
41	Josep Rosés i Badia	Mauthausen	Alliberat
42	Joan Serra i Monrabà	Mauthausen	Alliberat
45	Joan Grau i Ferràs	Mauthausen	Alliberat
23	Felip Codina i Codina	Buchenwald	Alliberat
14	Martí Corominas i Bernadas	Todt / CTE	Alliberat
15	Josep Sors i Canet	Todt / CTE	Evadit
26	Màrius Gallemí i Bartrés	Todt / CTE	Alliberat

Temps d'estada als camps

Nom	Temps d'estada	Edat d'entrada
Pere Giner i Castany	1.604	28
Josep Ferrer i Espelt	1.561	35
Josep Jané i Cervera	1.561	28
Teodor Fau i Fusalba	1.561	31
Joan Serra i Monrabà	1.559	39
Josep Rosés i Badia	1.559	27
Joan Grau i Ferràs	1.489	30
Josep Dalmau i Rovelló	1.233	26
Enric Comellas i Tàpias	828	42
Marcel Ramos i Comas	756	33
Martí Corominas i Bernadas	736	37
Antoni López i Tarragona	466	30
Joan Molins i Maynou	440	29
Joan Tura i Ros	440	28
Pere Cuyàs i Niubó	378	35
Joan Clivillers i Joan	353	31
Josep Manuel i Blaví	344	61
Ramon Sariol i Castellà	339	38
Artur Masjuan i Reverter	299	37
Isidre Malla i Carreras	299	28
Joan Deu i Casanovas	299	26
Josep Maria Catafau i Rabadà	299	26
Josep Pont i Antigas	286	37

Pasqual Gimeno i Cervera	281	50
Obduli Garcia i Navarro	271	38
Alexandre Folch i Gómez	267	30
Ricard López i López	266	20
Felip Codina i Codina	265	29
Josep Pahisa i Bruguera	260	59
Projecte Fornis i Ninou	255	33
Francesc Abelló i Gràcia	248	37
Manuel Sans i Tortera	246	26
Àngel Brunet i López	239	29
Pere Xicota i Àlvarez	227	35
Artur Triquell i Font	188	38
Pere Expósito i Masnou	180	40
Martí Soler i Berlet	132	46
Josep Viñallonga i Plana	122	39
Miquel Jané i Bauras	117	21
Armand Pueyo i Jornet	111	34
Vicenç Bach i Vilà	108	34
Joan Clos i Pujades	99	33
Josep Sors i Canet	53	29
Marià Clivillers i Joan	53	38
Jaume Illa i Pujades	36	36
Francesc Mompарт i León	5	20
Màrius Gallemí i Bartrés	?	?
Mitjana	494	34

Menys d'1 any	365	29
D'1 a 2 anys	730	4
De 2 a 3 anys	1.095	3
De 3 a 4 anys	1.460	1
Més de 4 anys	1.825	7

Dels 47 deportats (un sense informació), amb una mitjana de 493 dies, la majoria va romandre als camps menys d'un any. El que va restar-hi menys temps fou Francesc Mompарт, que va morir als

20 dies d'entrar-hi. Al contrari, els que van estar-hi més temps són els que van sobreviure.

Camps

Camps	Passen pel camp	Moren al camp	Alliberats al camp	
Mauthausen	31	3	7	41
Gusen	3	27	1	31
Hartheim	0	2	0	2
Buchenwald	0	1	1	2
Dachau	1	0	0	1
Neuengamme	0	1	0	1
Bochum	0	1	0	1
	35	35	9	

Mauthausen⁽¹¹¹⁾**Vallesans a Mauthausen**

Entrada al camp		
Agost 1940	1	3,2 %
Setembre 1940	3	9,7 %
Desembre 1940	7	22,6 %
Gener 1941	20	64,5 %
Abril 1941	4	12,9 %
Juliol 1941	1	3,2 %
Octubre 1941	1	3,2 %
Desembre 1941	3	9,7 %
	31	

Morts al camp	Núm.	Entrada	Mort	Dies d'estada
Marcel Ramos i Comas	4.875	07/04/1941	03/05/1943	756
Artur Triquell Font	4.132	19/12/1941	25/06/1942	188
Ricard López i López	4.738	19/12/1941	11/09/1942	266

Alliberats al camp	Núm.	Entrada	Alliberats	Dies d'estada
Pere Giner i Castany	4.849	13/12/1940	05/05/1945	1.604
Josep Jané i Cervera	3.920 / 33.342	25/01/1941	05/05/1945	1.561

111. Memorial de Mauthausen: <http://www.mauthausen-memorial.at/>

Teodor Fau i Fusalba	4.382	25/01/1941	05/05/1945	1.561
Josep Rosés i Badia	5.726	27/01/1941	05/05/1945	1.559
Joan Serra i Monrabà	6.713	27/01/1941	05/05/1945	1.559
Joan Grau i Ferràs	4.693	07/04/1941	05/05/1945	1.489
Josep Dalmau i Rovelló	4.081	19/12/1941	05/05/1945	1.233

Gusen⁽¹¹²⁾**Vallesans a Gusen**

Entrada al camp	31	
Gener 1941	4	12,9 %
Febrer 1941	6	19,4 %
Març 1941	4	12,9 %
Abril 1941	4	12,9 %
Juny 1941	2	6,5 %
Juliol 1941	1	3,2 %
Octubre 1941	4	12,9 %
Abril 1945	1	3,2 %
Desconegut	5	16,1 %
	31	

112. Memorial de Gusen: <http://en.gusen-memorial.at/>

Morts al camp	27	
Febrer 1941	1	3,7 %
Abril 1941	1	3,7 %
Maig 1941	2	7,4 %
Juliol 1941	2	7,4 %
Setembre 1941	2	7,4 %
Octubre	4	14,8 %
Novembre	7	25,9 %
Desembre 1941	6	22,2 %
Gener 1942	2	7,4 %

Alliberats al camp	Núm.	Entrada	Alliberat
Josep Ferrer i Espelt		06/04/1945	05/05/1945

Desplaçats	Núm.	Data entrada	Data sortida	Camp
Jaume Illa i Pujades	9.927	17/02/1941		Hartheim
Francesc Abelló i Gràcia		08/04/1941	14/08/1941	Hartheim
Josep Jané i Cervera				Mauthausen

Hartheim^(11.3)

Vallesans a Hartheim

Morts al camp	Núm.	Data sortida Gusen	Data entrada	Mort	Dies d'estada
Francesc Abelló i Gràcia		14/08/1941		30/09/1941	47
Jaume Illa i Pujades				26/09/1941	

Buchenwald^(11.4)

Vallesans a Buchenwald

Nom	Núm.	Data entrada	Data sortida	Mort
Enric Comellas i Tàpias	40.576	19/01/1944		10/04/1945
Felip Codina i Codina	69.556	06/08/1944	28/04/1945	

Entrada al camp	2	
Gener 1944	1	50 %
Agost 1944	1	50 %

113. Memorial de Hartheim: <http://www.schloss-hartheim.at/index.php/en/memorial-site-exhibition/documentation-centre>

114. Memorial de Buchenwald: <http://www.buchenwald.de/en/69/>

Morts al camp	Núm.	Entrada	Mort	Dies al camp
Enric Comellas i Tàpias	40.576	19/01/1944	10/04/1945	447

Alliberats al camp	Núm.	Entrada	Alliberat	Dies al camp
Felip Codina i Codina	69.556	06/08/1944	28/04/1945	265

Dachau⁽¹¹⁵⁾

Vallesans a Dachau

Nom	Núm.	Data sortida	
Josep Sors i Canet		25/08/1944	Evadit

115. Memorial de Buchenwald: <http://www.buchenwald.de/en/69/>

7. CONCLUSIONS

«J'écris: j'écris parce que nous avons vécu ensemble, parce que j'ai été un parmi eux, ombre au milieu de leurs ombres, corps près de leurs corps; j'écris parce qu'ils ont laissé en moi leur marque indélébile et que la trace en est l'écriture: leur souvenir est mort à l'écriture; l'écriture est le souvenir de leur mort et l'affirmation de ma vie.»

GEORGES PEREC, *W ou le souvenir d'enfance*

Manca d'informació

Des de l'inici del treball, ens vam adonar que el problema principal és la manca de dades fiables i la dispersió de les fonts. Hi ha poca informació, perquè gran part va ser destruïda durant la guerra. A això cal afegir-hi una dificultat, que és la recerca sobre aspectes de memòria, que el temps també va deteriorant de mica en mica.

Sobre els deportats

Els deportats no eren un grup homogeni de persones que van arribar en bloc als camps, sinó la suma de diverses persones amb un destí comú, seguint una ruta diferent per a cada un d'ells.

Per tant, la meva feina no s'ha basat en l'anàlisi d'un col·lectiu, sinó que ha pretès retratar la realitat individual i personal de cada un dels vallesans deportats als camps.

Característiques dels deportats

Tots els deportats del Vallès Oriental són homes, d'una edat variada, de diferents localitats, amb una àmplia diversitat d'ocupacions, i d'origen humil.

Una característica comuna és la seva relació amb la política. La majoria pertanyien a diferents partits, però sense arribar a altes responsabilitats. La seva ideologia era d'esquerres, defensaven el sistema republicà. Aquesta va ser la raó del seu exili: la defensa de la República.

Al mateix temps, molts d'ells, més enllà de la seva afiliació política, estaven plenament involucrats en la vida

cultural i social del seu municipi. Feien teatre, esports, i participaven en moltes entitats.

Confirmació de les teories historiogràfiques sobre els itineraris dels deportats

Les rutes preses pels deportats vallesans corresponen a les dues vies principals de l'arribada als camps descrits pels historiadors: després del seu exili, van treballar amb les CTE i foren fets presoners, per passar al camp de Mauthausen; o bé van col·laborar amb la resistència, i foren fets presoners més endavant, passant a altres camps.

Sobre la memòria històrica

Els governs

Hem vist l'evidència que els governs d'Alemanya i França han reconegut els deportats i familiars, que han estat compensats amb ajuda econòmica. El Govern francès, al mateix temps, ha reconegut aquells que van col·laborar amb la resistència com a «herois de guerra», amb una compensació econòmica a les famílies.

Per contra, el Govern espanyol encara no ha fet cap gest envers els deportats, i va rebutjar l'any 2015 el reconeixement legal a les víctimes dels camps nazis, un primer pas essencial per a una futura «rehabilitació econòmica» per als supervivents i familiars de les víctimes dels camps del terror.

Per la seva banda, el Govern català, a través del Memorial Democràtic, ha permès portar a terme diversos homenatges a les persones deportades i les seves famílies, malgrat que encara queda molta feina per fer.

Amical de Mauthausen

Gràcies a organitzacions com l'Amical de Mauthausen, avui en dia podem disposar de la informació disponible fins al moment. Amb el seu treball, han impulsat no només la recerca històrica, sinó que han fet difusió dels esdeveniments viscuts abans, durant i després de la guerra, i també la reclamació als estats responsables de la indemnització per a les persones afectades.

L'Amical col·labora amb institucions i organitzacions, al mateix temps que ajuda els estudiants a realitzar investigacions sobre la deportació.

Els ajuntaments

A Catalunya hi ha diversos municipis que impulsen accions a favor de la memòria dels deportats. Per exemple, l'Ajuntament de Mollet del Vallès, ja fa diversos anys, va construir un monument als deportats, a partir d'una iniciativa dels familiars dels deportats de la vila.

Un altre exemple és l'institut de secundària de Santa Perpètua de Mogoda, prop de Parets, que va dedicar el seu nom a dues persones nascudes al poble que van ser assassinats pels nazis a Mauthausen: Josep Rovira i Prats i Projecte Forns i Ninou.

La petita població de Navàs és el primer municipi de l'Estat que ha tirat endavant el projecte Stolpersteine⁽¹¹⁶⁾, que ve de la paraula alemanya Stolpersteine, que significa «pedra que fa ensopegar», que consisteix en col·locar unes plaques individuals que recorden els

116. Navàs ret homenatge als deportats als camps nazis amb les primeres Stolpersteine de l'Estat: http://www.ara.cat/cultura/Navas-homenatge-als-deportats-Stolpersteine_0_1336066575.html

noms dels deportats als camps nazis. Es tracta d'un projecte de l'escultor Gunter Demnig, entorn de l'art i la memòria. Tan de bo que es pogués tirar endavant aquesta iniciativa en els pobles del Vallès Oriental amb els seus deportats.

Iniciatives ciutadanes

No obstant això, són les iniciatives ciutadanes aïllades el que més m'ha impressionat. Els historiadors i estudiants, amb recerques i publicacions, han fet una feina extraordinària per avançar en la recuperació de la memòria històrica.

He trobat monografies locals que parlen de la deportació a les poblacions de Montornès del Vallès, Mollet, Caldes de Montbui, Sant Celoni, Sant Esteve de Palautordera, Granera, la Llagosta...

I treballs fets per estudiants en els pobles del Montseny i Paret del Vallès. En el cas de la localitat de Sant Celoni i del Montseny, és molt interessant el projecte fet amb els estudiants, que va permetre que alguns d'ells anessin a Mauthausen junts, per conèixer bé el lloc i recordar els fets.

Sobre la recerca en fonts orals

Quan parlem de fonts orals, cal tenir en compte que els fets dels que parlem van tenir lloc fa més de 70 anys. És obvi, per tant, que es tracta de records sobre experiències de persones que ja no són entre nosaltres. En efecte, és un risc que cal córrer, perquè la memòria no és fidel als fets, i és normalment molt selectiva.

Per aquesta raó, vaig veure la necessitat de disposar de

la màxima quantitat d'informació verificable a partir d'Internet. Malauradament, no hi ha moltes bases de dades de documents oberts, accessibles als estudiants.

Sobre les hipòtesis de treball

Al principi del meu treball vaig expressar algunes hipòtesis sobre els vallesans deportats. En els paràgrafs següents, les comentaré en funció dels resultats obtinguts:

- Hi ha algun recull de les persones deportades de la comarca? Hi ha algú que conegui aquestes històries/experiències?

H. 1 Hi ha una llista de noms dels deportats vallesans, o algun estudi/recerca sobre els deportats a la comarca.

No he trobat cap estudi específic sobre els deportats a la comarca. Existeixen diversos treballs sobre persones concretes, i sobre poblacions específiques. I cada vegada hi ha més gent estudiant els deportats, des d'un punt de vista personal. Però a nivell comarcal, crec que és el primer estudi sobre la matèria.

- Com van arribar als camps?

H. 2 Van seguir un dels dos itineraris d'accés als camps descrits pels historiadors (exili – treball amb les CTE – Mauthausen / exili – resistència – detenció – camps).

Tot i que no coneixem exactament el camí personal de cadascuna de les persones deportades, podem afirmar que aquells dels quals en coneixem l'itinerari van seguir una de les dues vies proposades. Per poder-ho confirmar, manca informació sobre l'exili i la participació a les

CTE i sobre les suposades detencions, dins d'aquells que són inclosos en el primer grup.⁽¹¹⁷⁾

Dins el segon cas, no hi ha documentació que pugui provar la seva participació a la resistència. Per tant, hem pogut conèixer l'itinerari seguit per aquells que van sobreviure i van poder explicar-ho.

Hi ha algun element comú entre les causes que van portar els vallesans als camps?

Els recorreguts de les persones deportades responen als processos polítics amb els que estaven compromesos.

No coneixem la ideologia en tots els casos, però l'única informació que sabem de tots els deportats és que eren a l'exili, pel que podem deduir que tots havien tingut alguna implicació política de defensa dels ideals de la República, ja fos dins la CNT, ERC o altres partits polítics.

H. 4 Tots els deportats que van sobreviure tenien un ofici que els va permetre d'evitar treballs físics als camps.

No podem ni afirmar ni negar aquesta hipòtesi, com a conseqüència de la manca d'informació. No obstant això, podem pensar en el cas de Felip Codina, que era farmacèutic, i que va sobreviure a la farmàcia del camp de concentració.

D'altra banda, tenim constància de persones supervivents que no tenien un ofici concret.

- Els descendents de les persones deportades tenien coneixença de les experiències dels seus avantpassats?

---

117. Vegeu l'apartat 3 «La deportació: itineraris i vies d'accés als camps».

H. 5 En la majoria dels casos, trobarem algun familiar que coneixia la història del seu parent deportat.

Hi ha diversos casos de deportats les famílies dels quals coneixen la història del seu parent. Normalment, són els joves —els néts— que volen conèixer i estudiar la seva vida. Tanmateix, hem trobat d'altres casos on la família no coneixia que hi hagués un familiar que havia estat deportat.

- Les famílies són els principals promotors de la divulgació de la memòria històrica?

H. 6 No. Són les institucions i els historiadors els que han impulsat la divulgació històrica.

A l'Estat Espanyol són principalment algunes persones i entitats privades —com l'Amical de Mauthausen— les que han mantingut viva la flama de la memòria. Gràcies a elles, hem pogut conèixer l'existència de persones deportades. Els darrers anys, hi ha una nova generació d'historiadors que han volgut conèixer les experiències personals de la vida d'algunes persones. Darrerament, alguns ajuntaments comencen a fer recerques i divulgació sobre aquest tema.

Cal dir també que el paper de les institucions com el Govern espanyol en la recuperació de la memòria no ha estat, com a mínim, eficaç. Els anys de postguerra (que a Espanya van suposar 40 anys de dictadura amiga del nazisme i una transició democràtica que va perdonar la majoria dels criminals feixistes) han silenciat la implicació del Govern espanyol en la deportació durant la Segona Guerra Mundial. De fet, el procés de recuperació formal i legal de la memòria històrica a l'Estat espanyol no es va iniciar fins a l'any 2007, quan, gràcies a l'esforç de diverses associacions i persones, es va condemnar aquesta realitat i es van exigir responsabilitats.

8. AVALUACIÓ PERSONAL

«Escric perquè estimo la vida i, així, la faig meva moltes vegades.»

MONTSERRAT ABELLÓ

Puc dir sense vergonya que, abans d'iniciar aquest treball, jo era una ignorant. Però no només per la simple manca de coneixement sobre la Guerra Civil, l'exili o els camps de concentració, que m'ha proporcionat la realització d'aquest treball, sinó que la meva ignorància anava més enllà.

Va ser quan vaig decidir emprendre aquesta recerca que em vaig adonar que el genocidi nazi havia arribat molt més enllà del que apareixia a les pel·lícules o als llibres d'història, fins i tot més lluny de la «qüestió jueva» i dels països ocupats durant la guerra. Va ser el veure que havia afectat gent de casa meva, persones que parlaven català. Persones que vivien a la mateixa ciutat que jo, caminaven sobre els mateixos carrers que jo trepitjo cada dia. Eren persones ordinàries, persones treballadores amb professions humils, aficions humils i fins i tot somnis humils, que l'únic mal que van fer va ser el de defensar les seves idees.

«Si no retornem la paraula als qui l'havien de tenir quan els pertocava, nosaltres mai la tindrem en la seva totalitat», deia Montserrat Roig. Fer aquest treball m'ha obert els ulls, m'ha ensenyat la cara més dura de la injustícia i alhora la més sincera felicitat en les banalitats més simples de la vida. Aquestes històries m'han fet reflexionar molt, però l'emoció amb què van ser explicades ha estat l'espurna que ha despertat en mi un esperit de lluita i una sensibilitat, que m'obliguen a escriure aquestes paraules. He pretès deixar un testimoni de l'horror amb l'objectiu de dotar aquests relats de la importància que mereixen i apropar-los una mica més a la nostra condició humana. Fer sentir la veu d'aquells que no van poder fer-ho.

Davant d'experiències com aquestes, la pregunta que ens balla pel cap en tot moment és: per què? Quin és el motiu que justifica la mort i el patiment de totes aquestes persones innocents? Una possible i bonica resposta seria dir que van morir per fer d'aquest món un lloc millor. Tanmateix, es dona el cas que la redacció d'aquest treball coincideix amb el moment més crític de la crisi dels refugiats a Europa, on hem pogut veure de nou camps de refugiats i persones innocents escapant d'un conflicte absurd —com ho són totes les guerres— i fugint cap a una realitat millor.

Els familiars dels deportats que he tingut l'honor de conèixer mantenen encara aquest esperit rebel, les ganes, l'empenta de resistir, el coratge de mantenir-se fidels a uns ideals honestos que ni la por, ni la violència, ni fins i tot la mort els han pogut arrencar.

Potser el significat de la seva mort resideix precisament a encoratjar-nos a seguir lluitant per fer realitat el seu somni d'un món millor.

9. FONTS D'INFORMACIÓ / BIBLIOGRAFIA

Fonts personals/orals

- Joan Calvo, historiador. Amical de Mauthause
- Laura Casacuberta. Amical de Mauthausen
- Joan Garriga, historiador de la Garriga
- Joan Villanueva, historiador de Caldes de Montbui
- Josep Maria Abril López, historiador de Sant Celoni
- Joan Capdevila i Oller, historiador de Granera i Castellterçol
- Montserrat Garriga, historiadora de Sant Esteve de Palautordera
- Arnau Albert, historiador de la Fundació Josep Irla
- Anna Ballbona, periodista
- Almudena Gutiérrez, arxivera de la Garriga
- Joan Bartalot i Padrós, arxiver de la Llagosta
- Xavier Pérez i Lluís Tintó, arxivers de l'Arxiu Comarcal del Vallès Oriental
- Rosa Sánchez i Roser Rodríguez, arxiveres de Granollers
- Francesc Garriga, director del Museu Municipal Can Xifreda de Sant Feliu de Codines
- Beatriz Esteban, arxivera de l'Archivo Municipal de Hellín

Familiars

- Ventureta Ballús Viñallonga, familiar
- Francesc Estrada i Grífols, familiar
- Roger Berbel, familiar
- Katia Colonge, familiar
- Alfredo Codina, familiar
- Dolors Pont, familiar
- Judit Pont, familiar
- Tuni Jordana, familiar
- Pere Pi Cabanas
- Lúdia Pérez Corominas, familiar
- Artur Guinart i Arboix, familiar
- Teresa Arboix, familiar

Col·laboradors

- Ramon Ferrandis, la Garriga
- Vicens Sala, la Garriga
- Jordi Seguer, Parets
- Josep Font, Moià
- Montse Ventura, Granollers
- Eulàlia Pou, la Roca del Vallès
- Pep Gaspar, Caldes de Montbui

Arxius consultats

- Arxiu Comarcal del Vallès Oriental
- Arxiu Municipal de Granollers
- Arxiu Digital de Granollers (premsa)
- Arxiu Municipal de Mollet del Vallès
- Arxiu Municipal de la Garriga
- Arxiu Municipal de la Llagosta
- Arxiu de l'Amical de Mauthausen
- Arxiu de la Fundació Josep Irla
- Servei Històric del cos de Mossos d'Esquadra
- Arxiu Municipal de Caldes de Montbui
- Museu Arxiu de Sant Feliu de Codines Can Xifreda
- Archivo Municipal de Hellín

Altres

- 20/03/2013. Exporecerca Jove

- 2015/05/07. Can Jonch. Granollers. Exposició «Mauthausen, l'univers de l'horror», a Granollers, amb Rosa Toran, expresidenta de l'Amical de Mauthausen

- 19/05/2015. Can Jonch. Granollers. Presentació del llibre *Viacrucis en 50 estacions*, de Jean Bernard Aldebert

- 05/06/2015. Museu de Granollers. Presentació del llibre *Les set caixes*, de Dory Sontheimer
- 11/10/2015. Visita al Munich Documentation Centre for the History of National Socialism
- 17/10/2015. Museu d'Història de Catalunya. Visita a l'exposició «Més enllà de Mauthausen. Francesc Boix fotògraf»
- 17/10/2015. Museu d'Història de Catalunya. Visita a l'exposició «Fugir de l'Holocaust. Catalunya i els refugiats jueus de la Segona Guerra Mundial»

Bibliografia i altres fonts consultades

Bibliografia

ALDEBERT, Bernard. *Viacrucis en 50 estacions*. Associació la Garriga Secreta. 2015.

AMAT-PINIELLA, Joaquim. *K.L. Reich*. Barcelona: Edicions 62, 2001.

CM

BARCELÓ, Marta; CANYAMERES, Montserrat; DÉMARET, Jean Marie; RICART, Mònica; VELA, Aurora; VILLANUEVA, Joan. Caldes de Montbui 1936-1939. *Entre la il·lusió i el dol*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008.

EB/N

BARRACHINA, Ester. «M3622: Joan Molins Maynou, la història d'un català a Mauthausen». Notes, núm. 16, 2001. <<http://raco.cat/index.php/Notes/article/viewFile/24172/24007>> [Consulta: 13 octubre 2016].

BASSA, David; RIBÓ, Jordi. *Memòria de l'infern*. Barcelona: Edicions 62, 2002.

LM

BERMEJO, Benito; CHECA, Sandra. *Libro Memorial. Españoles deportados a los campos nazis (1940-1945)*. Ministerio de Cultura, 2006.

DANTI I RIU, Jaume; CAPDEVILA I MUNTADAS, Alexandra M.; Encarna TERRADES I SANTACREU; Encarna. *Canovelles. De poble a ciutat 1908-2008*. Ajuntament de Canovelles.

DREYFUS-ARMAND, Geneviève. *L'exil des républicains espagnols en France*. Albin Michele, 1999.

FIGUERES, Josep M. *Veus de l'exili. 20 testimonis de la diàspora catalana*. Cossetània Edicions, 2007.

FONT CLADELLAS, Carles. *La revolució de 1936 a Granollers*. Ed. Didot, 2013.

LF/VGCM

FORTUNY CAPDEVILA, Laia. *Les víctimes de la Guerra Civil a Mollet del Vallès* (Premi Argó 2010). UAB, 2011.

FRANK, Anna. *Diari*. Mondadori, 2009.

MG/PT

GARRIGA I PAITUVÍ, Montserrat. *Ponts trencats. Dissert testimonis d'exili i emigració*. Editorial Gent i Terra, 2014.

HMVO

GARRIGA I ANDREU, Andreu (coord.). *Història i memòria al Vallès Oriental*. Edicions El 9 Nou, 2010.

GHL/G

GARRIGA, Joan; HOMS, Josep; LEDESMA, Joaquim. *Granollers 1936-1939: Conflicte revolucionari i bèl·lic. Volum I*. El Racó del llibre de text, 1989.

GIMENO FONT, Edmo. *Buchenwald, Dora, Bergen-Belsen. Vivències d'un deportat*. Amical de Mauthausen, 2007.

AGV/MV

GONZÁLEZ I VILALTA, Arnau. *Montornès del Vallès (1931-1945). De la il·lusió democràtica al primer franquisme*. <http://books.google.cat/books?id=bFyrE2FHnsEC&pg=PA64&lpg=PA64&dq=Clivillers++Montorn%C3%A8s&source=bl&ots=A1NMkSJLPE&sig=RG_eff5SIGANJjxrTafnMLHij_Q&hl=ca&sa=X&ei=aH7CUPqXBcSnhAe4-oGA-Bw&sqi=2&ved=0CDIQ6AEwAg#v=onepage&q=Clivillers%20%20Montorn%C3%A8s&f=false>

HERNÁNDEZ DE MIGUEL, Carlos. *Los últimos españoles de Mauthausen*. Ediciones B, Barcelona, 2015.

L'Impossible Oubli. La déportation dans les camps nazis. Fédération Nationale des Déportés et Internés Résistants et Patriotes, París, 1980.

LAPIÈRE, Denis; TORRENTES, Eduard. *El Convoy*. Norma Editorial, 2015.

MARTÍ, Carme. *Un cel de plom*. Amsterdam Llibres, 2012.

MR/CCN

ROIG, Montserrat. *Els catalans als camps nazis*. 8a ed., Edicions 62, 1995.

SANZ, Mercè. *Una nena catalana als camps nazis*. Editorial Claret, 2015.

CC

SERRA I BLANCAFORT, Xavier [et al.]. *Calderinitis crònica*. Caldes de Montbui, 2005.

SERRA, Daniel; SERRA, Jaume. *L'exili dels republicans: el somni derrotat*. Barcelona: Columna, 2004. (Columna Idees 007)

SONTEHIMER, Dory. *Les set caixes*. Angle Editorial, Barcelona, 2014.

MASL/LI

SUÁREZ I GONZÁLEZ, Maria Àngels. «La Llagosta durant la Guerra Civil». Notes, núm. 26, 2011.

TRIAY-PASCUCHI, Miguel. *Sable amer. Les vicissitudes d'un republicain espagnol exilé en France*. Carcassona: Ed. Familles de Réfugiés Espagnols de 1939.

VILANOVA, Mercedes. *Mauthausen, después; voces de los españoles deportados*. Madrid: Cátedra, 2014.

VIVES I CLAVÉ, Pere. *Cartes des dels camps de concentració*. Edicions 62, 1972.

WINGEATE PIKE, David. *Españoles en el Holocausto. Vida y muerte de los republicanos en Mauthausen*. Mondadori, 2013.

Articles consultats a Internet

Montornès Viu, núm. 51 (març 2009).

<http://www.montornes.cat/fitxer/12277/M%20Viu%20%2051_Web.pdf>

La Vanguardia [Barcelona], (10 gener 1934).

<<http://toies.files.wordpress.com/2009/04/lvg19340110-019.pdf>> [Consulta: 13 octubre 2016]

JmA/SC

«Dos historiadors investiguen els 20 anys “oblidats” de Sant Celoni». *El 9 Nou – Baix Montseny* (22 juny 2012). <http://santceloni.reculls.net/97/9700/120622Vallesdiari_43.pdf> [Consulta: 13 octubre 2016].

WSC

Web de l'Ajuntament de Sant Celoni (11 juny 2012). <<http://www.santceloni.cat/document.php?id=9455>> [Consulta: 13 octubre 2016].

«L'Actualitat del Baix Montseny» [blog] (15 abril 2008).

<<http://elbaixmontseny.blog.cat/2008/04/15/riells-de-montseny-commemora-els-30-anys-de-la-fundaci-de-l-amical-de-mauthausen/>>

SUGRANYES, Jordi. «La llista negra de Mauthausen al Vallès». *El 10*. <<https://issuu.com/el10/docs/el10-21/24>>

«Record pels molletans morts a Mauthausen». Contrapunt (2 maig 2012.) <<http://www.contrapunt.cat/noticia/17111/record-pels-molletans-morts-a-mauthausen>> [Consulta: 13 octubre 2016].

La Gralla, Inquietud, L'Esquellot [publicacions]

 GS/EF

SOLER, Guiomar. «L'Enric Forns ens explica la tragèdia del seu pare» (Dins del web de l'IES Rovira-Forns). <<http://www.rovira-forns.cat/index.php/l-institut/el-nostre-nom>> [Consulta: 13 octubre 2016].

BALLBONA, Anna. «Vallesans a l'infern de Mauthausen». *El 9 Nou* (5 maig 2005), p. 23-28.

«De Castellar del Vallès al camp de concentració de Buchenwald. L'Odissea d'Enric Comellas» (19 març 2014). <<https://historiadetot.wordpress.com/2014/03/19/de-castellar-del-valles-al-camp-de-concentracion-de-buchenwald-l-odissea-de-lenric-comellas/>>

«Ara Parets ERC homenatja els alcaldes i regidors republicans represaliats pel franquisme». *Contrapunt* (19 octubre 2015). <<http://www.contrapunt.cat/noticia/23386/ara-parets-erc-homenatja-els-alcaldes-i-regidors-republicans-represaliats-pel-franquisme>> [Consulta: 13 octubre 2016].

Altres llocs consultats en línia

Amical de Mauthausen: <<http://www.amical-mauthausen.org/cat/index.php>>

Axíu municipal de Granollers: <<http://www.granollers.cat/arxiu>>

Axíu comarcal del Vallès Oriental: <http://www.ccvoriental.es/index.php?c1=serveis_globals.php&c2=serveis_globals_lateral.php&imagen=home_graphic.gif&id_servei=142>

Viquipèdia: Projecte Forns i Ninou: <http://ca.wikipedia.org/wiki/Projecte_Forns_i_Ninou>

IESRF

IES Rovira-Forns, de Santa Perpètua de la Mogoda: <<http://rovira-forns.cat/index.php/l-institut/el-nostre-nom>>

Memòria Històrica: <<http://www.memoriahistorica.org.es/joomla/>>

Memòria històrica en Espanya: <http://es.wikipedia.org/wiki/Memoria_hist%C3%B3rica#Memoria_hist.C3.B3ri_ca_en_Espa.C3.B1a>

Base de Dades Fondation pour la Memoire de la Déportation: <<http://www.bddm.org/liv/details.php?id=iii.4>>

Vitervi. Amical de Mauthausen a Mollet: <<http://vitervi.wikispaces.com/Amical+de+Mauthausen>>

<<http://www.deportados.es>>

<<http://www.publico.es/politica/pp-y-psoe-rechazan-rey.html>>

<<http://www.montornes.cat/fitxer/10345/MOCI%C3%93%20COMDEMNA%20DICTADURA%20I%20SUPPORT%20QUE-RELLA%20ARGENTINA%20DEFINITIVA.pdf>>

<<http://pares.mcu.es/Deportados/servlets/ServletController>>

<<http://pares.mcu.es/victimascgcfportal/staticContent/form?viewName=presenciacion>>

<http://www.memoiredeshommes.sga.defense.gouv.fr/fr/arkotheque/client/mdh/militaires_decedes_seconde_guerre_mondiale/index.php>

<<http://www.alcaldesialcaldessesdelvallesoriental.net/>>

<<http://www.presodelescorts.org/ca/testimonis/albert-pueyo-clara-pueyo-jornet>>

Entrevista a Albert Pueyo i Tartera.

10. DIFUSIÓ

Un dels objectius del treball era fer difusió de la memòria dels deportats, per donar a conèixer les seves vides i les raons de les seves morts.

Un cop presentat el treball, aniré recollint en aquest apartat tot el que es publiqui en referència al treball i a la seva difusió.

DL 28 GENER 2016 araGranollers

MEMÒRIA HISTÒRICA DIA DE LES VÍCTIMES DE L'HOLOCAUST

Treball sobre els granollerins deportats als camps nazis

DAVID AGELLERA

A LA TARAFÀ Un concert commemorava dimecres el Dia de l'Holocaust

Dimecres vinent (19 h), Can Joroch, Centre de Cultura per la Pau acollirà la presentació del treball de recerca *De Granollers a l'Infern*, de Núria Sala. La jove hi aplega les històries dels granollerins que van ser deportats als camps nazis. La presentació comptarà amb la participació de Tautor, Francesc Martí, tisor del treball de recerca i de Joan Garriga, historiador.

La presentació del treball s'emmarca en els actes de commemoració del Dia Internacional de les Víctimes de l'Holocaust i de prevenció de crims contra la humanitat. El programa d'actes s'encetarà dimecres amb el recital, a la Sala Tarafà, de Broxsa Quartet amb el projecte *Música de l'Holocaust*, una acció musical (text i música) concebuda majoritàriament a partir de material artístic creat als camps de concentració nazis i generat per les mateixes víctimes. Així, s'hi recitaven textos de Primo Levi, Joaquim Amat Piniella, Mercè Núñez Targa, Jorge Semprún, Anita Laszkar-Wallach, Imre Kertész, Salvatore Quasimodo, León Felipe i Tadeusz Różewicz. »

Ara Granollers, 28/01/2016

MEMÒRIA HISTÒRICA NÚRIA SALA I VENTURA, ALUMNA DE BATXILLERAT, PRESENTAVA EL MINUCIÓS TREBALL A CAN JONCH

Un nou estudi xifra en 47 els deportats del Vallès Oriental als camps de concentració

En el marc dels actes de commemoració del Dia Internacional de l'Holocaust i de Prevenció de Crims Contra la Humanitat i amb el títol de *Granollerins a l'infern*, la jove Núria Sala Ventura (de 17 anys), alumna de l'Institut Vall del Tesse, presentava dimecres a Can Jonch un minuciós treball sobre els vallesans que van ser deportats als camps nazis. Malgrat la joventut de la Núria, que ha fet l'estudi en el context del treball de recerca de batxillerat i amb el suport del seu tutor (Francisc Martí), l'historiador Joan Garriga –que l'acompanyava a l'acte de presentació– en destacava "la valència i les noves aportacions a la història i a la reflexió, així com la valentia, la sensibilitat i l'ofici".

De fet, el treball apunta per primer cop la xifra conjunta de deportats del Vallès Oriental «47», "un gruix que els historiadors del territori no ens pensàvem", reconeix Garriga, qui l'ha també el treball de Sala per la bona aproximació que fa al context general i per la focalització que fa en el territori, així com un intens recull documental, amb fotografies i fragments d'entrevistes.

Granollerins a l'infern

Pel que fa als granollerins que van passar per l'infern dels camps d'extermini, Núria Sala en llista sis i relata les circumstàncies de

ENTREVISTA Núria Sala amb Dolores Pont, la filla de Josep Pont i Antigas

la deportació. Es tracta de Francisc Abelló i Gràcia (nascut a Barcelona i arribat a Granollers als 17 anys per fer la mili), Artur Masjuan i Reverter, Miquel Jané i Bauras, Francisc Mompert i León, Pere Giner Castany (l'únic que no va morir al camp i va ser alliberat) i Josep Pont i Antigas, a més d'un setè, Pere Pi Cabanas, que no va passar per un camp nazi, però que va viure l'exili i amb qui Sala ha pogut contactar i rebre informació de primera mà.

Francisc Abelló era militant d'ERC i va ser al balcó de l'Ajuntament quan es va declarar la república. Quan van arribar els nacionals, va marxar a l'exili amb la intenció d'arribar a Anglaterra a través del Pas de Calais, però a França va ser arrestat. Va entrar a Mauthausen el gener de 1941 i a Fabril va ser desplaçat a Gusen. Va morir al setembre «amb 38 anys» a Hardheim, probablement a la cambra de gas. Sala ha aconseguit tants detalls que, fins i tot,

posa en dubte algunes de les afirmacions publicades anteriorment, com quan al llibre de Montserrat Roig *Els catalans als camps nazis* s'indica que entre els noms d'hommes que van morir a Buchenwald es va trobar el d'Abelló.

De fet, pel que fa als deportats de Granollers, no hi havia cap treball previ, excepte les referències del llibre de Roig, de 1977.

Noves aportacions

Aquesta és una de les aportacions del treball, com també ho és la que destaca Garriga de la referència del garriguenc Felip Codina, "de qui aporta dades que no

es coneixien". Codina era farmacèutic al poble i militava al PSUC. Es va exiliar a França el 1939, des d'on va començar a organitzar un grup de la resistència.

El treball segueix viu i, un cop finalitzada la recerca per a batxillerat, la Núria ha seguit avançant, de manera que ha anat trobant dades que aporten noves descobertes, tot reivindicant la memòria històrica vallesana. "Un treball que barra el pas a l'oblit", va concloure l'autora. 11.06.2015 / P.M.

“No són tan diferents de nosaltres”

Una estudiant de Batxillerat de Granollers fa un treball sobre els vallesans als camps nazis

Granollers

A.V.

“No són tan diferents de nosaltres, amb les seves vides i somnis. No tenien cap més aspiració que ser feliços”. Era una de les reflexions que feia Núria Sala, una noia de Granollers, de 17 anys, estudiant de segon de batxillerat que aquest dimecres va presentar al Centre de Cultura per la Pau de Can Joch el seu treball de recerca sobre les 47 persones del Vallès Oriental que van ser deportades a camps nazis.

“Van morir perquè algú no va respectar la seva dignitat com a persones, i per això explicar la seva vida suposa reclamar justícia, perquè tenen dret que les seves vides siguin explicades”, va afegir.

El treball sobre aquests nazis de el títol del treball que Núria Sala ha fet en francès perquè està al·lucinant a l'institut la Vall del Totes, a Santa Eulàlia. De fet, com explicava el seu tutor, Francesc Martí, la Núria va començar a mostrar interès pel tema quan feia tercer d'ESO a l'institut Carles Vallès, de Granollers, i va fer un bloc on recollia informació sobre aquesta qüestió. “En

Núria Sala explica el contingut del treball aquests dimecres a Can Joch en presència de Francesc Martí i Josep Garriga.

va xnear molt que pogués ser gent que havia viscut al mateix camp que jo”, va dir.

El treball recull informació de 47 persones del Vallès Oriental que van anar a parar a camps de concentració, dels quals 35 ho van morir. El poble amb més persones és Caldes, amb 12, seguit de Granollers, amb 6. Núria Sala va recollir informació d'arxius, llibres i monografies i va fer moltes entrevistes

amb famílies. Alguns dimecres explicava que l'entrada dels vallesans als camps es pot dividir en dues etapes. La del 1940 al 1942 correspon a molts que van anar a parar a companyies de treballadors estrangers, a França. Van caure en mans dels nazis quan Alemanya va ocupar el país veí i van anar a parar, primer, camps de treball forçats (Stralags) abans d'anar als camps d'extermini. Entre

els anys 1943 i al 1945, la majoria de deportats havien ja laborat amb la resistència francesa, detinguts per la Gestapo i condemnats per haver fet accions contra el règim.

En la presentació de dimecres, l'autora del treball va referir amb detall els sis deportats de Granollers: Francesc Abelló, Josep Ferr, Miquel José, Pere Girer, Francesc Noguera i Artur

Masqueu.

L'explicació, la van seguir amb especial interès Josep Estrada, capdell de Francesc Abelló i Teresa Arbois, neboda d'Artur Masqueu. El treball inclou molt material fotogràfic i documental que es va projectar a la sala d'actes de Can Joch. La informació més detallada del treball la sobre Francesc Abelló, que va ser militar d'ERC, era membre de l'Orfeó Granollers i del grup de teatre de la Unió Liberal i va ser

Núria Sala: “Tenen dret que les seves vides siguin explicades”

cuensari amb funcions d'alcalde a Cardenera l'any 1938. Sala va explicar que, un cop a l'escala, tant va intentar reunir-se amb la seva dona, Assumpció Estrada, al pas de Caldes, a França, per viatjar junts a Anglaterra, però abans va ser detingut pels nazis. Va passar per Mauthausen i Gusen l'any 1941 i va morir a Mauthausen el 30 de gener del mateix any.

L'eternador Josep Garriga va llegir el treball i l'actitud de l'autora. “Ha donat una línia de gestació. Té aflicció i subjectivitat. Ha sabut explicar-se i l'heu protegit”. Núria Sala va acabar dient que el treball no està acabat. “Falta molta informació per recavar”, va dir.

El 9 Nou, 05/02/2016

MEMÒRIA HISTÒRICA L'ESTUDIANT NÚRIA SALA ELEVA A 12 LA XIFRA DE BAIXVALLESANS REPRESALIATS PEL NAZISME

Un treball amplia a cinc els molletans deportats a camps nazis

MOLLET. En el marc dels actes de commemoració del Dia Internacional de l'Holocaust i de Prevenció de Crims Contra la Humanitat, la jove Núria Sala Ventura, de 17 anys i alumna de l'Institut Vall del Tenes, va presentar a Granollers un minuciós treball sobre els vallesans que van ser deportats als camps nazis, i que sumen 47. L'estudi inclou noves dades, com la d'un cinquè deportat de Mollet, que s'afegeix als quatre als quals es ret homenatge al monument de la plaça Amical Mauthausen.

Així, Núria Sala recull l'avis que va rebre la molletana Amàlia Tarragona Llorente de la mort del seu fill Antoni López i Tarragona en un camp d'extermini. L'Antoni López era originari d'Almeria «va néixer a Lucar el 1910», però va viure al carrer Gal·lesc número 16 de Mollet amb la seva família. L'any 1941 va ser a Stalag i a Mauthausen, fins que va ser desplaçat a Gusen, on va morir el 15 de novembre del 1941 als 31 anys. Aquest tràgic rosegat va ser habitual també en les altres víctimes molletanes dels nazis, com Vicenç Bachs (1906-1941), Pere Cayrés (Nubó [1905-1941], Joan Molins i Maymós [1911-1941] i Joan Turó i Roca [1912-1941]).

Parees també lamenta tres vícti-

mes dels camps nazis: Teodor Fau Fosalba «alliberat del camp el 1935 i va morir el 2001», Projecte Forns i Ninou «que va morir a Gusen als 34 anys» i Pere Xicota i Álvarez «també mort a Gusen el 1941. Respecte al complet estudi de la historiadora Maria Àngels Massaguer, *Segona República, Guerra Civil i primer franquisme a Parees* (2007), Núria Sala aporta la biografia d'una nova víctima del nazisme: Teodor Fau. Aquest parets nascut el 1909, a diferència de Forns i Xicota, no va morir a l'exili, però sí que va passar pels camps de Stalag i Mauthausen abans de ser alliberat el 5 de maig del 1945. Va morir l'any 2001.

A la Llagosta va néixer el 1902 Ramon Soriol i Castellà, militant d'ERC que es va exiliar a França amb la intenció de combatre amb la resistència, però va ser detingut i, després de passar per la curria habitual de camps de concentració, va morir a Gusen el ge-

AVIS De després d'Antoni López Tarragona.

ner del 1942, amb 39 anys.

El treball també recull la història dels montornesos Josep Viñallonga i Planas «exiliat, membre de la resistència francesa i mort el 1944 al camp de Bochum als 29 anys», i els germans Marià i Joan Civillers i Joan «que van morir a Gusen als 39 i 32 anys».

La vàlua del treball

Malgrat la joventut de la Núria, que ha fet l'estudi en el context del

treball de recerca de batxillerat i amb el suport del seu tutor, Francesc Martí, l'historiador Joan Garriga «que l'acompanyava en l'acte de presentació» en destacava «la vàlua i les noves aportacions a la història i a la reflexió, així com la valentia, la sensibilitat i l'ofici».

De fet, el treball apunta per primera vegada la xifra conjunta de deportats del Vallès Oriental «47», «un gruix que els historiadors del territori no ens pensàvem», reconeix Joan Garriga, qui lloa també el treball de l'estudiant Núria Sala per la bona aproximació que fa al context general i per la focalització que fa en el territori, així com un intens recull documental, amb fotografies i fragments d'entrevistes.

Noves aportacions

Garriga també reconeix les moltes noves aportacions del treball, i en destaca la referència del garriguenc Felip Codina, «de qui aporta dades que no es coneixien». Codina era farmacèutic al poble i militava al PSUC. Es va exiliar a França el 1939, des d'on va començar a organitzar un grup de la resistència.

Ara com ara el treball continua viu i, un cop finalitzada la recerca per a batxillerat, la Núria ha seguit avançant, de manera que ha anat trobant dades que aporten noves descobertes, i reivindica la memòria històrica vallesana. «Un treball que barra el pas a l'ofici», conclou l'autora, a *NOVA*

----- Missatge reenviat -----
De: **Talam Brich, Jordi** <jtalam@molletvalles.cat>
Data: 12 de febrer de 2016, 10:33
Assumpte: Notificació per l'alumna Núria Sala i Ventura
Per a: "secretaria@iesvalltanes.cat" <secretaria@iesvalltanes.cat>

Bon dia,

El meu nom és Jordi Talam i sóc regidor de Convergència a l'Ajuntament de Mollet del Vallès.

Agrairia que fessin arribar aquest correu a la seva alumna **Núria Sala i Ventura** i als responsables del seu institut.

A la Núria Sala i Ventura, li volem agrair el seu treball sobre els deportats vallesans als camps de concentració nazis.

També volem comunicar-li que com a conseqüència d'aquest treball i el fet de que hagi trobat informació sobre un cinquè deportat de Mollet del Vallès mort a Gusen (Antonio López i Tarragona) del que no teníem constància, hem decidit presentar una moció al Ple de l'Ajuntament perquè es reconegui públicament al Sr. Antonio López i Tarragona i s'inclouï el seu nom en el monument a les víctimes als camps de concentració nazis que tenim a la nostra ciutat. Adjuntem també la moció pel seu coneixement.

També volem demanar-li si estaria disposada a fer una conferència sobre el seu treball a Mollet del Vallès. En el cas de que la resposta fos positiva, ho tractaríem amb l'Alcaldia perquè fessin les gestions corresponents.

Agrairia la confirmació de recepció d'aquest correu.

Molt agrait,

Jordi Talam i Brich
Regidor Ajuntament Mollet del Vallès

Secretaria
Institut La Vall del Tanes
www.iesvalltanes.cat

2016/02/12. Missatge electrònic de l'Ajuntament de Mollet del Vallès

Altres mitjans/formats

Presentació de «De Granollers a l'infern»

<https://prezi.com/1iqvmmqbhqb/vallesans-als-camps-nazis/>

Entrevista a Vallès Oriental TV

<http://votv.xiptv.cat/entrevista/capitol/nuria-sala-autora-de-de-granollers-a-l-infern>

Entrevista a Ràdio Granollers

http://www.radiogranollers.cat/GASL/ArxiuProgrames/_QAskChHdDaqUzC37SkwD3jfx46OeivQf#prg12641

Entrevista a Santa Eulàlia Televisió

<https://vimeo.com/155540686>

memorial
democràtic

Generalitat
de Catalunya